

MOKSLO LIETUVA

2003 m. rugsėjo 11–24 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 15 (283)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Informacinės technologijos gali pagerinti kiekvieno veiklą

Rugpjūčio 27–29 d. Vilniuje vyko pasaulio informacijos technologijų forumas *WITFOR – Vilnius 2003*. Jau tas faktas, kad toks reikšmingas tarptautinis forumas surengtas Lietuvoje, yra didelis mūsų valstybės laimėjimas, jos didėjančio tarptautinio autoriteto pripažinimas.

Apie forumo *WITFOR* reikšmę Lietuvai bei kitus su informacinėmis technologijomis mūsų valstybėje susijusius klausimus mintimis pasidalyti paprašėme du šios srities autoritetus: akademinę minčią atstovauja Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys prof. Adolfas Laimutis TELKSNYS, o verslui – *WITFOR – Vilnius 2003* organizacinio komiteto narys, UAB *Baltic Amadeus* prezidentas Viktoras TONKICH.

Su *Mokslo Lietuvos* atstovu bendrauja Matematikos ir informatikos instituto Atpažinimo procesų skyriaus ir UNESCO katedros *Informatika humanitaroms* vedėjas, Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys Adolfas Laimutis TELKSNYS.

Dėmesys kaimui

Geriamasis Akademike, jaučiu malonią progą pasveikinti Jus, Lietuvos informatikos „tėvą“, su šiuo forumu. Jūs, tikriausiai jaučiate ypatingą pasididžiavimą, kad šis forumas vyksta mūsų valstybėje?

Ačiū už sveikinimą, tai tikrai ne tik džiugus, bet ir svarbus įvykis. Jeigu į šį forumą atvyko atstovai iš 69 valstybių, reiškia, čia svarstomi klausimai iš tiesų aktualūs pasauliui. Labai gražu, kad būtent Lietuvoje vyksta. Pirmiausia mes galime pasirodyti pasauliui, kad užimame aktyvias pozicijas, nesnaudžiame. Dabar labai dažnai masinės informacijos priemonėse mes save pateikiame kaip žioplius, chuliganus, mušeikas,

plėšikus. Bet juk yra ir kita pusė. Ir šis pasaulinis forumas – geriausias to pavyzdys.

Jeigu jis vyksta Lietuvoje, tai jau savaime reikšmingas faktas. Kodėl Lietuvoje?

Mūsų valstybėje informacinių technologijų srityje judame gera kryptimi. Daug kas nepadaryta, bet infrastruktūros plėtra tikrai vyksta. Gražu, kad ir Vyriausybė, ir verslas – aljansas *Langas į ateitį* – dirba sutartinai. Planuojama panaudoti ir ES lėšas, kad plačiajuosčiai kompiuterių tinklai būtų plečiami į kaimo vietas. Pradėti darbai, kuriuos inicijavo ir remia Atviros Lietuvos fondas, rūpinantis kaimo žmonių, kaimo bendruomenių gebėjimų ugdymu pasitelkti informacines technologijas savo

Nukelta į 2-3 p.

Gedimino Žemlicko nuotrauka

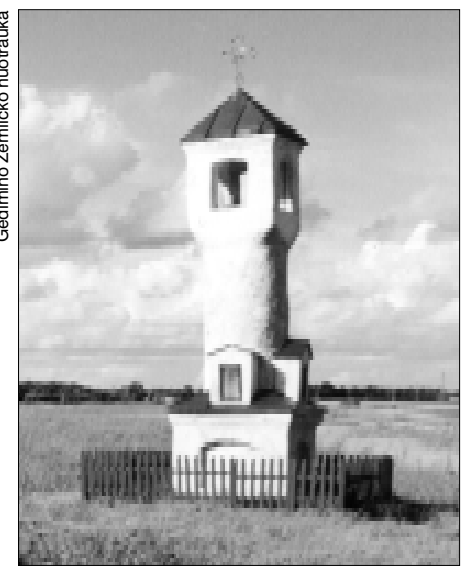
Pasaulio informacijos technologijų forumo WITFOR – Vilnius 2003 atidarymas Vilniaus kongresų rūmuose

Biržuvėnai mini 750 metų sukaktį (1)

Šiomet lyg užkeikimą daug kartų kartojome tą savaip mįšlingą skaičių – 750. Tiek metų sukako, kai Lietuvoje karūnuotas karalius Mindaugas su karaliene Morta. Šios sukakties minėjimas kartu su pasaulio lietuvių dainų švente birželį sudrebino Lietuvą taip, kaip jau seniai nėra buvę. Tomis dienomis jautėmės senos, orios ir garbingos tautos atstovai, į Europos valstybių šeimą sugrįžtančios valstybės piliečiai.

Rugpjūtį po Žemaitiją tarsi griauštinis nuvilnijo naujų minėjimų bei švenčių aidai. Vieni po kitų miesteliai ir kaimai minėjo savo 750 metų sukaktis, savo pirmojo paminėjimo istoriniuose šaltiniuose datą – 1253 metus. Raseiniai, Kelmės rajone – Kražiai, Telšių rajone – Iššias miestelių ir kaimų žvaigždynas: Žarėnai, Biržuvėnai, Lieplaukė, Viešvėnai, Gadūnavas ir Nevarėnai. Jeigu kurios nors sukaktuvių sulaukusios vietovės nepaminėjome – tai tik dėl užmaršumo ar nepakankamo žemaičių krašto

Nukelta į 4-5 p.

Pakelėjį Biržuvėnus stovi XVII a. mūrinė koplytėlė

7, 16 p.

PAJŪRIO
TYRINĖJIMAI
IŠ DIRBTINIŲ
ŽEMĖS
PALYDOVŲ

8-9 p.

SUSIPAŽINKIME:
LEIBNICO
DRAUGIJA

9 p.

AR RASIME
GERIAUSIĄ
SPRENDIMĄ

12-13 p.

LIETUVOS
MOKSLAS –
KOVAI SU
TERORIZMU

17 p.

MUZIKOS
TERAPIJA

Atkelta iš 1 p.

veiklos tobulinimui bei naujų veiklų kūrimui.

Ši veikla yra labai svarbi, nes ji padės mums išvengti nepageidaujamo, socialinę įtampą keliančio reiškinio – skaitmeninės atskirties, angliškai vadinamos *digital divide*. Kalbėdami apie šį reiškinį, jau pirmosiomis WITFOR dienomis pranešėjai akcentavo, jog skaitmeninė atskirtis yra pavojingas dalykas, nes tobulėjant technologijoms, atskirtis tarp tomis informacinėmis technologijomis galinčių ir negalinčių naudotis gyventojų grupių, valstybių, pavojingai didėja. Vadinasi, didėja atotrūkis tarp turtingų ir neturtingų gyventojų, valstybių.

O kartu ir įtampa tarp atskirų pasaulio regionų ir valstybių?

Galvokime, kas darytina, kad tų įtampų nebūtų, arba būtų kuo mažiau. Man atrodo, kad Lietuvoje kaip tik ir pradėti labai geri darbai, siekiant, kad tų įtampų net neatsirasitų. Štai konkretus pavyzdys: Atviros Lietuvos fondas, nevyriausybinių organizacijų, inicijavo keletą projektų, kaip informacines technologijas pradėti naudoti Lietuvos kaimo vietovėse. Mieste reikalai ir taip geresni: lengviau galima pasikonsultuoti su specialistais, pagaliau ir tėveliai, dažniausiai daugiau uždirbantys negu kaime, savo vaikus pasirūpina, šeimai kompiuterį nuperka. Kaimuose žmonės mažiau uždirba, sunkiau gyvena, jiems sunkiau pasiekiamos ir informacinių technologijų naujienos. Todėl projektai siekiantys parengti kaimo gyventojus, ugdyti jų gebėjimus, kad tie žmonės kuo greičiau galėtų naudotis informacinėmis technologijomis, yra ypač reikalingi.

Ir štai kas čia svarbiausia. Mes dažnai kalbame, kad labai svarbu, jog mokyklose 10 moksleivių turėtų vieną kompiuterį. Taip, to reikia, būtina pasiekti. Premjeras A. Brazauskas WITFOR forume savo pranešime minėjo, kad Lietuvoje daugėja interneto prieigos taškų – tai irgi svarbu. Tačiau to nepakanka. Net ir turėdami galimybes naudotis kompiuteriais ir internetu, mūsų žmonės jomis dažnai produktyviai nesinaudoja. Pats svarbiausias dalykas – mokyti žmones, ugdyti jų gebėjimus pasitelkti informacinių technologijų galimybes savo veiklai tobulinti, bei naujoms veikloms kurti. Informacinės technologijos įgalina veikti taupiau, sparčiau, todėl jas verta naudoti. Tik tai supratęs ir įgavęs reikiamus gebėjimus, atsiranda socialinis poreikis naudotis informacinėmis technologijomis.

Rūpestis labiausiai socialiai pažeidžiamais

Kalbate apie žmones, kurie turi darbą, užsiima tam tikra veikla. Suprantama, informacinės technologijos gali ne tik spartinti jų veiklą, bet ir suteikti šiam socialiniam sluoksniui naujų galimybių. Tačiau ar taip dar labiau nedidinsime atotrūkio tarp darbą turinčių, tam tikra veikla užsiimančių ir to darbo nerandančių? Ar dar labiau negilinsime atskirties tarp skirtingų socialinių sluoksnių?

Informacinės technologijos suteikia papildomas galimybes žmonėms šviestis ir įgauti naujų žinių. Tik pakankamai išsilavinęs žmogus gali gauti gerą darbą arba pradėti savistovią veiklą. Ne visi neturintys darbo žmonės tuo pasinaudos. Tačiau svarbu, kad jie turėtų tokią galimybę.

Prasideda komunikacija.

Taip. Informacinės technologijos ir reikalingos tam, kad žmonės bendrautų. Kai mes savo reikalus tvarkome pavieniui, nebendraudami, be informacinių technologijų, kliaujamės tik savo galva. Bendraudami su kitais ir pasitelkę informacines technologijas, jau galime daug sėkmingiau

Informacinės technologijos gali pagerinti kiekvieno veiklą

dirbti. Galime aktyviai keistis nuomonėmis, greičiau susirasti reikiamą informaciją, pirkejus, pelningiau parduoti, arba pigiau nupirkti. Jeigu, pavyzdžiui, kaime žmogus pina iš vytelių, moteris audžia, tai kas dar be jų kaimynų apie tai žino? Informacinės technologijos žinias apie tokią veiklą gali nebrangiai paskleisti po visą pasaulį. Tačiau šiomis galimybėmis reikia išmokyti pasinaudoti. Reikia, pasitelkus informacinių technologijų galimybes, patraukliai pateikti informaciją interneto svetainėje apie tam tikrą veiklą.

Liaudies meno draugija turėtų žinoti ir tų žmonių veiklą propaguoti. Kviesti į parodas, o savo interneto svetainėje pateikti apie tuos žmones būtinus duomenis.

Turėtų. O kaip yra iš tikrųjų? Ne tik Lietuvoje, bet ir pasaulyje daug kalbama apie technologijas, bet mažai – apie žmogų. Tai esminis dalykas. Technologijos keičiasi, plėtojasi labai sparčiai, o socialiniai uždaviniai sprendžiami daug lėčiau, nes tai daug subtilesnis dalykas. Pabandykite prie kompiuterio pasodinti jo „nečiupinėjusį“ žmogų. Jis jo bijos. Nors automobilių kažkodėl niekas nebijo, milijonas automobilių važinėja Lietuvos keliais. Kažkodėl kompiuteris atrodo baisnis.

Iš tiesų, kodėl taip yra? Tai psichologinis dalykas?

Psichologinis barjeras, kurį reikia peržengti. Mokinuko pirštai ant kompiuterio klaviatūros laksto kaip pianisto, o vyresniųjų žmonių reakcija ne ta. Tai nelabai maloniai nuteikia. Tačiau tai ne tragedija. Vyresnieji, turėdami didesnę patirtį, kompiuterių galimybes gali pasinaudoti labai efektyviai. Reikia tik ugdyti jų gebėjimus pasitelk-

lengva sugalvoti kaip naudingai įkinkyti informacinių technologijų jėgą, kaip informacines technologijas panaudoti kaime praktiškai. Iš tribūnos kalbėti paprasta, o nuvažius į kaimą, miestelį, pašnekėjus su žmonėmis pasirodys, kad ne viskas taip aišku. Žmonės papasakos, ką jie daro ir kas jiems trukdo, bet kaip jų veiklai pritaikyti informacines technologijas pradžioje nežino nei tie žmonės, nei iš miesto atvykę specialistai. Tik bendraujant, aktyviai aptarinėjant situacijas, galimybes ir trukdžius galima pasiekti rezultatų.

Gerai, kad šie darbai Lietuvoje jau vyksta. Man regis, dalis valdžios vyrų pradeda suprasti šio darbo svarbą. Tačiau netrūksta ir tokių, kuriems atrodo, kad jeigu informacinės technologijos nenaudojamos, tai jos ir nereikalingos.

Vien infrastruktūra pasitenkinti nepakaks

Kaip gerą pavyzdį minite ALF iniciatyvas. Bet, matyt, ne tik šis Fondas turi rūpintis, kad informacinės technologijos ateitų į Lietuvos kaimą ir miestelius. Kaip šioje veikloje reiškiasi valstybės struktūros, pagaliau ir kiti fondai, įvairios organizacijos?

Pasakyčiau taip: kol kas sutelktas dėmesys infrastruktūrai plėtoti, tačiau nepakankamas dėmesys gyventojų gebėjimų, motyvacijos ugdymui pasitelkti informacines technologijas veiklai tobulinti. Kompiuterio ir interneto galimybėms įsisavinti ir jas pritaikyti gyvenime reikia daug daugiau pastangų, negu įsisavinant tokius prietaisus kaip telefoną, radiją ar televizorių. Tačiau įsivavinus ir pritaikius jų galimybes gali-

Prof. Adolfas Laimutis Telksnys tarp forumo WITFOR dalyvių

gyventi. Tačiau kompiuteris gali padėti žmogui geriau tvarkyti savo veiklą. Tik tam reikia ruoštis, ugdyti savo gebėjimus.

Tai ir yra pirmiausias valstybės rūpestis?

Pirmiausia pats žmogus turi norėti. Kitas dalykas, kad valstybė turi jam sudaryti galimybes gebėjimų ugdymui ir jų pritaikymui savo veikloje. Štai universitetai jau juda, pradeda telemokymo darbus. Tai puiku, bet to maža. Svarbiausia, nusileisti pas vartotojus. Kad šie pasakytų: *man to ir to reikia*. Juk kaip atsirado personaliniai kompiuteriai? Studentai Šiaurės Amerikoje kažkokiam garaže pasidarė kompiuterį, parodė draugams – šie pamatę jį pasakė – *padarykite ir mums*. Ir štai atsirado pirmieji personaliniai kompiuteriai,

Žmonės keičiasi lėčiau už technologijas

Grįžkime prie WITFOR forumo. Kokią vietą dabar užima Lietuva informacinių technologijų srityje lyginant su kitomis valstybėmis?

Kokioje mes vietoje? Nežiūrint to, kad pasidarė daug aktyvesni, esame netikusioje vietoje. Turime mažokai interneto vartotojų, nors interneto paslaugų teikėjų turime. Interneto paslaugas teikia Lietuvos telekomas, trys mobilus ryšio operatoriai bei kabelinės televizijos paslaugų teikėjai. Interneto paslaugos per brangios.

Turime ir gerą pavyzdį. – Lietuvos mokslo ir studijų tinklą *Litnet*, kuriuo aktyviai naudojasi visos aukštosios mokyklos ir mokslinio tyrimo institutai. *Litnet* atitinka Europos mokslo ir studijų kompiuterių tinklų standartus. Jau prieš kelis metus *Litnet* pradėjo dalyvauti Europos akademiinių tinklų projekte, ir kaip reikiant einame pirmyn. Tačiau tai tik universitetų, kolegijų ir mokslo institutų tinklas mokslo ir studijų reikmėms.

Būtina telkti dėmesį kaimo gyventojų reikmėms, kurie dabar gyvena skaitmeninėje atskirtyje. Tiesa, Vyriausybės ir verslo aljanso *Langas į ateitį* pastangomis įrenginėjami interneto prieigos taškai. Jie padės daliai kaimo vietovių gyventojų spręsti kompiuterinio raštingumo klausimus, tačiau nespėdžia gyventojų gebėjimų sistemingo ugdymo problemų, susijusių su informacinių technologijų galimybėmis panaudojimu savo veiklai tobulinti.

Miestiečiai nėra labai nuskriausti, ir jeigu tik turi šiek tiek pinigų, turi prieigą prie interneto, gali ugdyti savo gebėjimus naudotis informacinėmis technologijomis. Tuo tarpu nemažoje dalyje kaimo vietovių situacija bloga. Gerai tik tai, kad šiuo metu rengiamas projektas kaimo regionų mokomojo kompiuterių tinklo plėtrai, jo įgyvendinimui numatant panaudoti ir Europos Sąjungos lėšas. Šis tinklas atvers galimybes aktyviai mažinti kaimo vietovių gyventojų skaitmeninę atskirtį, plėtoti efektyvesnę jų veiklą.

Kaip informatikui man ypač rūpi socialiniai reikalai

Kuo mes galėtume būti įdomūs kitoms šalims forume aptarinėtų problemų atžvilgiu?

Vis dėlto esame valstybė, kuri sparčiai žingsniais eina į priekį. Tuo ir

UAB Bitės GSM generalinis direktorius, valdybos pirmininkas Darius Masionis (kairėje) ir ryšių su organizacijomis vadybininkė Diana Sutkaitytė Vilniaus miesto merui Artūriui Zuokui bei už jos stovintiems UNESCO generalinio direktoriaus patarėjui Henrikiui Juškevičiui ir LR Ministro Pirmininko patarėjui prof. Renaldui Gudauskui pristato naujausias telekomunikacijų paslaugas

ti informacines technologijas savo reikmėms.

Tokių gebėjimų ugdymui vien informatikų pastangų ir žinių nepakanka, reikia ir kitų specialistų pagalbos. Pavyzdžiui, jau minėtų Atviros Lietuvos fondo inicijuotų projektų rėmuose kartu dirba informatikai, sociologai, komunikacijų bei bendruomenių aktyvumo specialistai iš UNESCO katedros *Informatika humanitaroms*, esančios Matematikos ir informatikos institute bei iš Vilniaus universiteto Socialinių tyrimų centro. Jie važinėja po kaimus, susitikinėja su kaimo bendruomenių žmonėmis. Pamatė ir įsitikino kad ne-

ma gauti ir didesnę naudą. Jaunimo gebėjimai ugdomi. Mokyklos, universitetai vykdo svarbų darbą, mokydami moksleivius ir studentus naudotis informacinėmis technologijomis. Bet kas pasirūpins universitetus seniai baigusiais ar išvis nebaigusiais, dirbančiais? Ypač gyvenančiais kaimo regionuose. O ten gyvena 32 procentai Lietuvos gyventojų.

Būtų Jūsų valia, susodintumėte kaimo žmones prie kompiuterių. Tik ar palengvėtų jų gyvenimas? Ar ne per brangus malonumas daugeliui iš tų žmonių?

Nesodinčiau, jeigu žinočiau, kad kompiuteris žmogui nepadės geriau

kurie padarė perversmą pasaulyje. Prasidejo personalinių kompiuterių era.

Neabejoju, jog žmogus, išsiugdęs gebėjimus pakinkyti informacines technologijas savo veiklai gerinti, nedvejodamas pradės jas naudoti. Tobulins vykdomą veiklą, ieškos kelių naujoms veikloms kurti. Tada reikalai pajudės. Bet tam vien infrastruktūros nepakanka. Infrastruktūros buvimas – būtina, bet nepakankama sąlyga. Pakankama sąlyga bus įgyvendinta tuomet, kai žmonės, mintyje turėdami informacinių technologijų galimybes, sugebės pertvarkyti savo atliekamus darbus ir kurti naują veiklą.

įdomūs. O kas neturi problemų? Žmonių gebėjimo ugdymu susirūpinusios visos Europos valstybės. Todėl ir ėjau į tą WITFOR sekciją, kur buvo nagrinėjamos ne informacinės technologijos, bet socialiniai klausimai. Juk technologijos tai ne viskas. Kas, kad turėčiau lėktuvą, jeigu nemoku jo valdyti? Benzino gal kas ir įpiltų, bet iš kur daugiau pilotų? Todėl būtų labai gražu, jeigu masinės informacijos priemonės kauptų dėmesį ne tik į visokias blogybes, bet žmones skatintų labiau rūpintis savo ateitimi.

Kai klausiate, kuo galime būti įdomūs kitiems, atsakau – savo veikla, patirtimi, kaupiama informacinių technologijų praktinio panaudojimo srityje, ne tik mūsų šaliai, bet ir kitoms valstybėms charakteringoje aplinkoje, pavyzdžiui, kaimo vietovėse.

Dabar vietoj mašinėlės ir kitų žaisliukų tėvai vaikams perka kompiuterį, kuris išstumia vaikiškus žaislus.

Nuo žaidimų reikia kilti į kitą etapą ir kompiuterį taikyti savo darbams. Jeigu vaikai pradės kryptingai ieškoti informacijos naršydami po tinklą, bus puiku. Žinau vieną jauną žmogų, kuris uždirbinėja pinigus teikdamas verslininkui tokia paslauga – „vaikščiodamas“ po internetą randa užsakomai tas įmones, kurios geriausiomis sąlygomis parduoda įrangą.

WITFOR forume klausėmės Lietuvos politikų bei atvykusių iš 69 šalių svečių kalbų. Kas darytina, kad forumo tribūnoje skambėjusios mintys taptų visos mūsų visuomenės reikalu?

Atsakysiu. Pirmiausia reikia, kad tos mintys pasklistų visuomenėje ir apie jas būtų kalbama visiems suprantama kalba. Deja, dažnai kalbame skambiomis frazėmis, lozungais, naudojame daug kam nesuprantamas sąvokas, pavadinimus, tokius kaip *žinių visuomenė, elektroninė valdžia, virtuali erdvė*. O visa tai galima pasakyti žymiai paprasčiau, taip, kad visi suprastų. Antra, reikia, kad mūsų informatikos specialistai labiau domėtusi žmogiškais informacinių technologijų aspektais, atskratytų per daug siauro, supaprastinto, technokratinio požiūrio į informacinių technologijų taikymo problemas. Trečia, reikėtų, kad valdžios vyrai telktų pastangas ne tik infrastruktūrai plėtoti, bet ir infrastruktūros panaudojimui gyventojų įvairiai veiklai tobulinti bei naujoms veikloms kurti. Tam galėtų pasitarnauti valstybės remiami projektai. Tai sudarytų sąlygas įvairia veikla užsiimančioms, įvairiose vietovėse gyvenantiems žmonėms, patiems imtis iniciatyvos bandyti naujoves. Einant tokiu keliu, susiformuotų geresnis supratimas apie informacinių technologijų pritaikymo problemas tiek pačioje visuomenėje, tiek specialistų bei valdžios žmonių galvose. Problemos būtų sprendžiamos geriau ir greičiau, įgalintų gauti iš informacinių technologijų daug didesnę naudą.

Vienas iš forumo pranešėjų sakė, jog informacinių technologijų naujienomis grindžiami projektai yra padidintos rizikos projektai. Taip, tai tiesa.

Tačiau tokie projektai būtini ir, kaip parodė Atviros Lietuvos fondo inicijuotų projektų vykdymo eiga, duoda vertingų rezultatų.

Esantiems pačiame naujų projektų smaigalyje visada tenka rizikuoti. Kartais gali ir nepasisekti. Tačiau naujoviškų, padidintos rizikos bandomųjų projektų turėtų būti daugiau. Reikėtų, kad tokius padidintos rizikos projektus skatintų ir Vyriausybė. Neabejoju, kad patirtis įgyvendinant tokius projektus bus naudinga informacinių technologijų pritaikymo darbams. Sukaupę Lietuvos patirtį būtų galima siūlyti perkelti į kitas, ypač Vidurio ir Rytų Europos valstybes.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Kada technologija veiksminga

Kaip Jūs pats vertinate šį renginį, prie kurio organizacinio darbo nemažai prisidėjote?

Į WITFOR – Vilnius 2003 forumo organizacinę veiklą įsitraukiau, kai šis procesas jau buvo prasidėjęs. Galiu drąsiai teigti, kad pats renginys yra aukščiausias Lietuvos valstybės pastangų įvertinimas įvairiose gyvenimo ir veiklos srityse, taip pat diegiant bei įsavinant informacines technologijas. Toks renginys vyko pirmą kartą pasaulyje ir surengtas mūsų valstybėje. Vadinas, mūsų visų pastangos įgijo ir tarptautinį pripažinimą.

Atotrūkis, arba, kaip dabar sako, atskirtis tarp išsivysčiusių ir silpnai išsivysčiusių valstybių yra labai didelis. Tačiau nepamirškime vieno esminio dalyko: ta atskirtis tik 20 proc. priklauso nuo technologijos, o visa kita lemia pakeitimų valdymo ir informacinės teisinės metodologinės bazės sukūrimo reikalai. Vadinas, technologija gali būti veiksminga tik tada, jeigu visi kiti klausimai parengti. Naivu galvoti, kad įsigiję naujų technologijų išspręsimė visą problemas. Toli gražu ne.

Ką parodė pasirengimas forumui? Jūs buvote aktyvus to pasirengimo dalyvis.

Parodė tai, apie ką jau sakiau. Iš tiesų forume matėme demonstruojant daug laimėjimų informacinių technologijų srityje. Vis dėlto, kai rengėmės šiam forumui, stengėmės pirmiausia išspręsti visus organizacinius klausimus, ir tik paskui rūpinomės technologijos dalykais. Technologija buvo naudojama tik ten, kur ji galėjo pagreitinti mums rūpimus procesus. Bet ne priešingai. Kitaip tariant, visada turi dominuoti ne technologija, bet socialinis veiksnys. Žmogus pirmiausia.

Užsiima ir švietėjiška veikla

Esate UAB Baltic Amadeus bendrovės, kuri prekiauja kompiuterine įranga bei teikia informacinių technologijų paslaugas, prezidentas. O kalbate apie socialinio veiksnio svarbą, kuri iškeliate pirma technologijos reikalą. Ar tokia ideologija nesikerta su verslui būdingais reikalavimais, kai svarbiausia įrangą parduoti, gauti didelę apyvartą, pelną?

Viskas priklauso nuo to, kaip aukštai esi užkopęs į kalną ir kiek toli iš ten matai, kokius tikslus sau keli. Tikrai, mes gyvename iš to, kad parduodame – jeigu žvelgsime paprasčiau. Tačiau mes norime, kad mūsų klientai nebūtų vienkartiniai, bet ir ateityje liktų su mumis. Iš to galime daryti išvadą, kad svarbiausias mūsų tikslas yra ne jiems parduoti, bet padėti jiems suprasti, ką jie galėtų naudoti, kad savo kasdienėje veikloje gautų didžiausią naudą. Tai gi atliekame tarsi dvi funkcijas: viena vertus – siūlome įsigyti mūsų technologijas, bet antra vertus – užsiimame ir švietėjiška veikla, rengiame visuomenę, kuri galėtų naudotis informacinėmis technologijomis. Beje, už tą švietėjišką veiklą įmonėms juk niekas nemoka. Norime, kad keistūsi žmonių, mūsų klientų, gyvenimo kokybė. Kad jie galėtų užsiimti jiems palankiausia ir naudingiausia veikla.

Kongresų rūmai, kur vyko WITFOR forumas, priminė dūzgiantį bičių avilį. Tad gal nėra sunku tokį renginį organizuoti, nes čia dalyvavusios įmonės saviorganizuojasi, t. y. veikia panašiai kaip bičių šeima. Be to, turėjote visų įmanomų aukščiausių valstybės institucijų paramą. Galima tik pavydėti tokio visuotinio sutarimo ir palaikymo?

Paprasta būna tik popieriuje. Kai prasideda konkretus praktinis darbas, pasipila ir problemos. Štai konkretus pavyzdys. Forumo išvakarėse gauname faksą iš vienos valstybės: vyriausybė tos šalies delegacija išskrido į Vil-

Forumas ir verslas

Apie WITFOR – Vilnius 2003 forumą ir informacinių technologijų sklaidą Lietuvoje kalbamės su forumo organizacinio komiteto nariu, UAB Baltic Amadeus prezidentu Viktoru TONKICH.

WITFOR forumo organizacinio komiteto narys Viktoras Tonkich

niaus forumą... Nei konsuliniai skyriai, nei kitos institucijos nieko apie tai nežino. Kaip tą delegaciją pavyks įsileisti į Lietuvą? Tenka verstis per galvą organizatoriams. Ir tokių ar panašių atvejų buvo ne vienas.

Tendencija tokia, kad paskutinę akimirką į Lietuvą apsisprendžiama vyksti; būtų blogiau, jeigu būtų atsisakoma. Vadinas, esame įdomūs pasauliui. Kuo?

Šį klausimą reiktų užduoti atvykusių valstybių atstovams. Aš galvoju, jog reikalas štai toks. Mes negalime savęs priskirti prie labiausiai išsivysčiusių šalių, tačiau mūsų augimo tempai, taip pat ir informacinių technologijų sklaidos tempai, labai dideli. Pasaulyje tai gana retas dalykas. Mūsų pavyzdžiu galima pamatyti, kokias galimybes turi viena ar kita valstybė, jeigu esama pažangaus požiūrio į technologijas. Tačiau vis dėlto į pirmą vietą derėtų iškelti socialinį veiksnį.

Ar Lietuvoje prognozuojamas informacinių technologijų bumas

Tikrą bumą Lietuva pastaraisiais metais išgyveno mobiliojo ryšio plėtrios srityje. Kitas etapas – telekomunikacijų, informacinių technologijų bumas? Ar šitaip galima prognozuoti?

Mobilus ryšys – tai labai geras pavyzdys, kaip pritaikoma viena iš informacinių technologijų. Kas gi „slepiasi“ po mobiliuoju ryšiu? Stovi paprastas galingas kompiuteris, kuris visą procesą ir valdo. O galiniame taške yra

įrenginys, kuris pritaikytas būtent šiai specifinei veiklai. Gal tai kiek netradicinė, bet informacinių technologijų forma. Mobilus telefonas iš principo yra kompiuteris: iš Microsoft dovanų esu gavęs mobilų telefoną, kuris pats jau yra tarsi biuras. Tai dar rinkoje nepasirodžiusi prekė, tačiau tarp kompanijos partnerių dalijama. Taigi tas kompiuteris su programine įranga jau taikomas mano kasdieninei veiklai. Tame mobiliame telefone yra mano veiklos kalendorius, dienotvarkė, telefonai ir kita biuro informacija. Galiu susisiekti su savo kompiuteriu. Keičiasi įrenginio forma, bet pagrindas – informacinės technologijos. Juk ir *Telekomo* pagrindas – informacinės technologijos. Internetas ir balso perdavimas jau įgyvendinamas skaitmeniniu būdu. Viena iš informacinių technologijų, kurios ir yra visų kitų paslaugų pagrindas.

Pažangos pagrindas, matyt, vis dėlto yra žmonių poreikis vienoms ar kitoms paslaugoms. Jei yra poreikis, tai bus išrandamos bei tobulinamos technologijos, kad tas poreikis būtų įgyvendintas. Dabar jau aš primenu socialinio veiksnio svarbą.

Dėl poreikio štai ką galėčiau pasakyti. Štai mūsų vaikai: jie žaidžia kompiuterinius žaidimus, naršo po internetą. Poreikis yra, bet kiek jis naudingas? Man atrodo, kad nelabai. Sveiku protu nesuvokiama, kad jaunas žmogus uždaroje patalpoje sėdėtų dienų dienas. Jau nekalbu apie žalą sveikatai – akims, stuburui ir psichikai.

Socialinė problema?

Žmonija neturi precedento, kad tokio tipo pramogos taip agresyviai veiktų visuomenę.

Nebent apskritai visa masinė arba popkultūra, kuri juk taip pat reiškiasi labai agresyviai.

Tačiau žmogus bent jau save realizuoja bendraudamas su kitais, jam reikia tam tikrų žinių ir patyrimo. O sėdint prie kompiuterio viso to nė nereikia.

Ko iš forumo gali tikėtis verslas

Ko iš šio forumo gali tikėtis Baltic Amadeus, taip pat ir kitos mūsų valstybės informacinėmis technologijomis užsiimančios įmonės?

Nemanau, kad gali tikėtis daug, nes galiu drąsiai teigti, kad kitų valstybių įmonių atstovai, kurie čia suvažiavo, pirmiausia į Lietuvą žiūri kaip į galimą savo gaminių rinką. O *Baltic Amadeus* dar kartą patvirtins savo gerą vardą, įrodydama, kad tikrai galime atlikti mums pavestą atsakingą darbą.

Tačiau mūsų įmonės gali būti tarptautinių kompanijų tarpininkės, atstovės, bendrų projektų vykdytojos ir panašiai.

Taip ir yra. Šiam forumui skaičiavimo techniką išskyrė *Hewlett Packard* kompanija, kuri buvo viena iš pagrindinių rėmėjų. O mūsų darbas ir buvo į tuos kompiuterius ir kitą įrangą instaliuoti kitos rėmėjos – *Microsoft* – programinę įrangą.

Kompiuteris – mūsų veiklos centras

Informacinių technologijų bendrovių veikla šiandien ypač sutampa su mūsų valstybės politika, kuria juk taip pat siekiama plėsti jų platinamų technologijų naudojimą, mažinti atskirtį tarp miesto ir kaimo.

Išties interesai sutampa, nes mūsų bendrovių veikla paremta tuo, kad būtų didinamas vartotojų skaičius. Tačiau sveikas protas turi nugalėti, nes bet kurio kraštutinumo reikia vengti. Dabar kompiuteris jau yra mūsų veiklos centras, nes jame telpa radijas, televizija, skaitmeninis fotoaparatas ir kas tik nori. Aš pats visas senas savo fotojuostas skenuoju ir darau fotoarchyvą kompaktiniuose diskuose. Bet kuriame televizoriuje, videoprojektoriuje ar kompiuterio monitoriuje tai galiu peržiūrėti.

Viena iš *Baltic Amadeus* veiklos krypčių yra vadinamasis *outsourcing'as*,

Nukelta į 17 p.

WITFOR spaudos konferencijos metu

Biržuvėnai mini 750 metų sukaktį (1)

Atkelta iš 1 p.

pažinimo, kurį ateityje viešai pasižadame gilinti, žinoma, patiems žemaičiams padedant.

Taigi nuo 1253 m. Lietuva – jau karalystė, ir tais pačiais metais pirmą kartą istorijoje minimos žemaičių vietovės, kurioms per prabėgusius šimtmečius taip ir nebuvo lemta išaugti į bent kiek didesnius miestus. Geriausi atveju virto miesteliais, kai kurios gyvenvietės kaip buvo, taip ir liko kaimai. Mokslo istorikas prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis atkreipia mūsų dėmesį į svarbius XIII a. vidurio procesus: gentinio gyvenimo relikvai pradėjo užleisti vietą naujoms politinio ir visuomeninio gyvenimo struktūroms, kurios rentė pagrindus gimstančiai valstybei. „Mindaugo Lietuva“ ir į šią sąvoką dar netilpusi visa likusi Lietuva, kuriai tuo metu, matyt, būtų teisinga priskirti ir žemaičių žemę, jau atsiduria krikščioniškosios Europos politikos ir kultūros akiratyje bei traukos lauke. Patenka ir į rašytinius šaltinius, o tai jau istorijos pradžia.

Pasirinkti Biržuvėnai

Už pažintį su Biržuvėnais šių eilučių autorius dėkingas daugeliui žmonių, tenka tik stebėtis, kaip viskas susiklostė į prasmingą įvykių seką. 2002 m. žiemą Mokslo Lietuvos atstovas baronų von Grothussų palikuonės ponios Marijos Čiurlienės maloniai buvo pakviestas į sostinės viešbutį Grothuss, kur vyko Lietuvos bajorų renginys, skirtas garsiam mūsų krašto mokslininkui fizikochemikui Theodorui Grothussui paminėti. Šiame vakare teko susipažinti su Telšių Ateities vidurinės mokyklos chemijos mokytoja Regina Rakštienė, bajorų Šilkarskių giminės palikuone. Ji Mokslo Lietuvą pakvietė į Telšių Ateities vidurinę mokyklą, kur tų pačių metų pavasarį buvo rengiamas didelis Theodorui Grothussui skirtas renginys. Jame dalyvavo Lietuvos mokslų akademijos Theodoro Grothusso fondo nariai, Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijos pirmininkas prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis, Imunologijos instituto direktorius prof. Vytas Antanas Tamošiūnas, Vilniaus universiteto Chemijos fakulteto dekanas prof. Rolandas Kaz-

Muziejiaus Biržuvėnų dvare įkūrėja Aldona Simonavičiūtė, Žemaičių kultūros draugijos pavieto seniūnas Andrius Dacių ir Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų draugijos pirmininkas prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis minint Biržuvėnų dvaro 750 metų sukaktį

lauskas ir kitos iškilios asmenybės. Apie tą puikų renginį, už kurį galime būti dėkingi pirmiausia Telšių Ateities vidurinės mokyklos mokytojams ir moksleiviams, Mokslo Lietuva rašė gana išsamioje publikacijoje (2002 m. Nr. 9, p. 10-11).

Kaip svetinga šeimininkė mokytoja Regina Rakštienė rūpinosi ir turininga renginio dalyvių kultūrine programa. Tuo reikalu patarimo kreipėsi į Žemaičių kultūros draugijos pavieto seniūną Andrių Dacių, su kuriuo sutarė, kad vilniečius labiausiai tiktų supažindinti su kuriuo nors įdomesniu Telšių rajono dvaru. A. Dacių mokytojos pasiteiravo: *Ar norite gražiai, ar įdomiai parodyti? Jei norite gražiai, tai vežkite svečius į Renavą. Tačiau tokių puikiai sutvarkytų*

ir menais turtingų dvarų Europoje apstu. O jeigu norite įdomiai žemaičių įžymybes parodyti, tai važiuokite pas Aldoną Simonavičiūtę į Biržuvėnus. Ten svečiai pamatys tai, ko neišvys niekur kitur.

Po tokio intriguojančio pasiūlymo, aišku, buvo pasirinkti Biržuvėnai. Ir niekas vėliau nepasigailėjo.

Padarė įspūdį Vakarų ekspertams

Trejetą kilometrų nuo kelio Telšiai-Luokė nutolusi Biržuvėnų gyvenvietė įsikūrusi vaizdinguose Virvytės (Virvyčios) slėniuose. Dabar tai kraštovaizdžio draustinis, Varnių regioninio parko dalis. Užtektų atsiversti Varnių regioninio parko turis-

Priešais Biržuvėnų dvaro rūmus pastatytas jubiliejinis akmuo

tinę schemą, kad įsitikintume, jog tai išstis piliakalnių kraštas. Vien parko ribose jų visas tuzinas. Tai Bilionių, Burbiškių, Vembūtų, Moteraičio, Sprūdės, Sebų, Širmės, Girgžduotės, Pilalės, pagarsėję Medvėgalio ir Šatrijos, o pačioje regioninio parko šiaurinėje dalyje – Biržuvėnų piliakalnis.

Galima neabejoti, kad Biržuvėnų piliakalnis davė pradžią ir to paties pavadinimo gyvenvietei. Ji pirmąsyk paminėta Birsine vardu 1253 m. vyskupo Heinricho Kuršo žemės pietinių sričių dalybų akte.

Piliakalnis datuojamas IX–XII amžiumi. Įdomią hipotezę iškelė žemaičių Alkos muziejiaus Telšiuose direktorius istorikas Stasys Kasparavičius. Jis spėja, kad tai buvęs piliakalnis-priepilauka. Vandens kelias Virvytės upe galėjęs lemti ne tik Biržuvėnų, bet ir Šatrijos, Luokės, Baltakiškės, Patumšalių ūkinę veiklą bei kelių tinklo šiose vietovėse susidarymą. Tiesa, kai kurie kiti istorikai laikosi labiau tradicinės nuomonės, jog Biržuvėnų piliakalnis buvęs slėptuvės tipo įtvirtinimas, jame vietos gyventojai slėpė savo mantą ir turta, o reikalui esant gynėsi nuo neprašytų svečių.

Likimas nelėmė Biržuvėnams išaugti į bent kiek reikšmingesnį miestelį, nes būdami prie antraeilės reikšmės kelio jie negalėjo konkuruoti su netoli esančia Luoke, Telšiais, Viešvėnais. Istorijos pasmerkta likti kaimu Biržuvėnai vis dėlto įgijo bei išsaugojo kitus privalumus, dėl kurių žinovų ypač vertinami. Antai 1999 m. į Biržuvėnus atvykę PHARE ekspertai pripažino, jog Biržuvėnų dvaras yra vienas unikaliausių medinių dvarų kompleksų Europoje. Štai taip, nei daugiau, nei mažiau.

Gorskių giminei Biržuvėnai priklausė ilgiausiai

Kas šį dvaro kompleksą daro išskirtine vertybe? Visuma – gamtinė, istorinė, architektūrinė ir kultūrinė. Iš trijų pusių Biržuvėnų dvarą supa Virvytė, kurios žaismingi lankstai vietoje teikia įvairovės ir savotiško jaukumo. Būtų labai keista, jeigu tokioje gražioje vietoje, pačioje įspūdingiausioje upės kilpoje, nebūtų įsikūręs dvaras ar kitokio pobūdžio gyvenvietė. Ir iš tiesų XV a. Biržuvėnuose jau esama karališko dvaro, kuris vėliau perėjo į privačias rankas. Iš 1637 m. dvaro inventoriaus sąrašo aiškėja, kad žemaičių karūzas Jonas Sebastijonas Kenstartas už 20 tūkst. auksinių dvarą pardavė Aleksandriui Vainai, Pajūrio seniūnui. Vainos Biržuvėnuose buvo pasistatę kalvinų bažnyčią, kuri neišliko. 1670 m. Vladislavas ir Felicija Vainos Biržuvėnus pardavė Tverų tįnui, Beržėnų ir Pašatrijo valdytojui Mykolui Gorskiui.

Tai iš Mazovijos Lenkijoje kilusios giminės atstovas. Giminės Lietuvoje pradininkas Stanislovas Gorskis, turėjęs teisę į herbą Nalecz (Nalenč), Žemaitijoje įsikūrė 1588 metais. Tapo LDK raštininku, Rietavo tįnui. Taigi jo vaikaitis, minėtas Mykolas Gorskis, ir tapo pirmuoju šios giminės atstovu, kuriam atiteko Biržuvėnų dvaras. Su Gorskiais sietinas ne tik naujas Biržuvėnų istorijos tarpnis, bet ir dvaro klestėjimo, didžiausių statybų ir intensyviausios kultūrinės veiklos laikotarpis.

Pirmojo Biržuvėnų dvaro savininko vaikaitis, taip pat Mykolas, pastangomis XVIII a. antroje pusėje buvo pastatytas dvaro pastatų kompleksas, kurį sudarė medinis reprezentacinis gyvenamasis namas, vadinamieji rūmai, dvi ofisinės bei ūkiniai pastatai.

Muziejininkas, kraštotyrininkas ir poetas iš Rumšiškių, poeto Vaidoto Daunio tėvas, Stasys Daunys skaito savo eilėraščius minint Biržuvėnų 750-ies metų sukaktį

Kraštas vis dar nelengvai stojosi ant kojų, nors nuo alinančio Šiaurės karo buvo prabėgęs ne vienas dešimtmetis. Žmonių atmintyje buvo gyvi prisiminimai ir apie 1709–1711 m. marą, kuris Žemaitijoje nusinešė beveik pusės žmonių gyvybes. 1790 m. karalius Stanislovas Augustas Biržuvėnų miesteliui suteikė turgaus teisę, laisvai pasirenkant turgaus dieną, tačiau nedarant nuostolių ir kliūčių artimiausiems miesteliams. Anuo metu artimiausi miesteliai su turgaus teise buvo Telšiai ir Luokė. Be to, Biržuvėnai dar buvo pavieto ir valsčiaus centras.

Matome jau XIX amžiaus vaizdą

Kuo dar šiandien gali pasididžiuoti Biržuvėnai, kas nevirto tik praeties plėnimis? Reprerentacinis dvaro pastatas buvo perstatytas XIX a. Laužta stogo forma, būdinga baroko laikams, buvo pakeista į dvišlaitį. Prie pagrindinio įėjimo pristatytas balkonas, kurį laikė keturios medinės kolonos, suformuotas priebutis ir antras aukštas. Balkono jau nebėra, bet 1960 m. darytoje nuotraukoje jis matomas. Tik stačiakampiai langai ir langinės iš XVIII amžiaus liko nepakitę.

Jeigu užsispyrę ieškotume to laikmečio baroko pėdsakų, tai žvilgsnį turėtume nukreipti į interjero elementus: glazūruotų koklių krosnis ar židinius. Kai kurie kokliai su Gorskių ir Vainų herbais (Nalęcz ir Traby). Būta čia brangių riešutmedžio bei ornamentuotų ažuolinių baldų, apmuštų oda, marmuro paviršiumi papuoštos stalų. Buvo saugomos ir svarbiausios Gorskių giminės relikvijos, karaliaus Stanislovo Augusto, vyskupo Stepno Giedraičio ir Gorskių giminės narių portretai, meno dirbiniai ir kiti vertingi daiktai. Šiandien kai kurie tų portretų ir kitų dalykų yra Telšių *Alkos* muziejaus eksponatai, bet didžioji dalis neišliko, buvo išgrobstyta didžiųjų virsmų metais. Kai kurias vertybes pavyko išsaugoti ir jų autentiškoje aplinkoje, t. y. Biržuvėnų dvaro rūmuose įkurtajame muziejuje. Už tai pirmiausia turėtume būti dėkingi šio muziejaus ir viso dvaro tikrajai sielai Aldonai Simonavičiūtei, ir apie tai dar bus proga tarti žodį.

Elektra naudojosi nemokamai

Nereikėtų pamiršti, jog dvaro reikalais paprastai rūpinosi išsimokslinę, su europietiška kultūra gerai susipažinę žmonės. Todėl tiek biblioteka su

archyvu, tiek visa dvaro aplinka, parkas su tvenkiniais liudijo Biržuvėnų buvus ir kultūrinių renginių vieta, literatų, dailininkų, apskritai inteligentijos susibūrimo vieta.

Istorinių lūžių laikotarpiams, kai krašte keitėsi santvarkos ir politinės sistemos, nukentėjo, buvo išplėštas ne vien Biržuvėnų dvaras. Laimei, išliko šio dvaro planinė struktūra, kuri galutinai susiformavo XIX a. pabaigoje. Šiandien tai bene vieninte-

nas, kurio užkaborius aplandžiojant ir mechanizmus apžiūrint galima patirti daug išpūdžių.

Dar pridursime, jog kartono fabriku prižiūrėti buvo samdomas inžinierius, kuris gyveno šalia pastatytame name. Šis ir dabar vadinamas inžinierių namu, nors dabar jame gyvena ne inžinieriai, bet apie 1973 m. pristatytame priestate įsikūrusi trijų klasių pradinė mokykla. Ją lanko apie dvylika moksleivių. Beje, pradžios moky-

pastatę Liudvikas Gorskis. Pirmojo pasaulinio karo kruvinus įvykius primena vokiečių karo belaisvių kapinaitės. Biržuvėniškiams teko būti kraupaus įvykio liudytojais. Kazokai apsupo vokiečių gurguolę ant kelio, vedančio link Luokės. Dalis vokiečių buvo paimti į nelaisvę. Į netoliese esančią Rokpelkę kazokai atvarė apie šimtą vokiečių belaisvių ir užkapojo kardais. Ten palaikus ir užkasė. Vėliau vokiečiai, išstūmę

Hermanas Josefas Casperas su žmona muziejui Biržuvėnų dvare dovanoja paveikslą

lis pakankamai gerai Lietuvoje išlikęs medinės architektūros dvaro pastatų ir kiemų kompleksas, kuris sudaro vientisą visumą. Be jau minėtų medinių rūmų dvaro pastatų kompleksą sudarė tarnų namas, arklidė, vežiminė, ledainė, svirnas, tvartas, dvi didžiulės daržinės, kalvė, malūnas bei inžinierių namas.

Gera dešimtis dvaro statinių neišliko. Antai buvo plytinė, „pakta“ – namas, kuriame gyveno žydo šeima, ratinė, bravuros-stalernė, jauja, „šopa“. Visus šiuos statinius dabar rastume nebent senose dvaro inventoriaus knygos. Kitapus Virvytės kilpos buvo pastatyti penki kumetyno pastatai, kuriuose gyveno dvaro darbininkai. Svarbu paminėti, jog ant Virvytės kranto buvo pastatyta medinė užtvanka, atlaikiusi visus potvynius, ir hidroelektrinė. Biržuvėnų dvaras ir kaimas naudojosi elektra, be to, nemokamai. XIX a. dvare buvo pastatytas kartono fabriku, kurio mechanizmus taip pat suko Virvytės vanduo. Veikė iki 1938 metų. Čia taip pat veikė ir ilgiau išsilaikę malū-

la Biržuvėnuose įsteigta 1918 m., o 1920 m. joje mokėsi apie 60 Biržuvėnų ir aplinkinių kaimų moksleivių.

XIX a. pabaigoje kitapus Virvytės dvarininkai Gorskiai savo darbininkams buvo pastatę tris gyvenamuosius namus. Juose gyveno po keturias šeimas. Kiekviena darbininkų šeima naudojosi dviem gyvenamosiomis patalpomis, kamara ir atskira priemenaitė. Kaip sakytą, elektra buvo nemokama. Nepergirdami to meto darbininkų gyvenimo sąlygų, priminsime, jog XIX a. pabaigos spaudoje, greičiausiai veikiant socialdemokratų idėjoms, buvo nemažai rašoma ir diskutuojama, kaip ir kokiomis sąlygomis turėtų gyventi darbininkai. Ko gero, Biržuvėnuose dvarininkai Gorskiai ir mėgino įgyvendinti kai kurias pažangias ano meto idėjas.

Kruvinų įvykių aidai

Gaila, per Pirmąjį pasaulinį karą neišliko dvaro koplyčia su dviem altoriais. Koplyčią XVIII a. buvo

rusus, sušaukė Biržuvėnų gyventojus ir perlaidojo savo karius į naują kapavietę, kelio į Rapalius ir Luokės sankryžoje. Ir dabar kapinaitėse stovi cementiniai kryžiaus formos paminklai, kuriuos supa tvora ir prieš daug metų pasodinti medžiai.

2000 m. iš Vokietijos Diuseldorfo miesto į Biržuvėnus atvyko Hermanas Josefas Casperas su žmona. Juos sukretė tėvynainių tragedija Pirmojo pasaulinio karo metais, bet kartu sužavėjo dar išlikusi Biržuvėnų gamtinė ir architektūrinė dvaro aplinka, dvaro ir gyvenvietės istorija. Regis, patiko ir vietiniai žemaičiai. Neilgai trukus šie vokiečiai vėl apsilankė Biržuvėnuose, bet jau ne vieni, o su visa savo šeima, draugais bei šventiku. Jie laikė pamaldas žuvusių vokiečių karių kapinaitėse, pagerbė jų atminimą.

Dabar jau sunku įsivaizduoti bent kiek reikšmingesnį Biržuvėnų gyvenimo įvykį be Casperų šeimos ir jų draugų iš Diuseldorfo. Ir minint Biržuvėnų 750 metų sukaktį nedidelė vokiečių delegacija dalyvavo iškilmėse. Kaip visada, atvyko su dovanomis. Žemaičių kultūros draugijos pavieto seniūnas Andrius Dacius poną H. J. Casperą visiems pristato kaip žemaičių garbės konsulą Diuseldorfe. Juokauja, bet visiems malonu.

Vardas tvaresnis už laiką

Kad Biržuvėnai įgyja vis daugiau bičiulių, dar bus proga pasakyti. Prieš tai būtina pabrėžti, kad Biržuvėnų dvaro ir gyvenvietės aplinkoje, čia tekančios Virvytės kilpose yra gana daug sakralinių bei mitologinių elementų, kurie šią vietovę daro dar reikšmingesnę ir masina lankytojus. Jau minėjome piliakalnį ant Virvytės kranto, neišlikusias XVII a. kalvinų bažnyčią bei XVIII a. katalikų koplyčią, prižiūrimas ir tvarkomas Pirmojo pasaulinio karo vokiečių karių kapinaitės. Turi Biržuvėnai savo Skenduolių kryžių ant Virvytės kranto su 36 įrėžtais juodais kryželiais – tiek žmonių nusinešę upės vandens. Yra ir dvarininkų Gorskių kapavietė, kuriai vieta parinkta miške, ant kalniuko. Ten buvęs išmūrytas rūsys, sovietmečiu apardytas beiškant paslėpto aukso. Važiuojant nuo Luokės į Biržuvėnus išpuodingai atrodo ir mūrinis koplytstulpis, statytas 1764 metais.

Būtina priminti dar vieną labai seną mitologinį objektą. Tai anapus Virvytės kilpos miške esanti Laumės Pėda. Šiandien tai nedidelis vandens tvenkinėlis, į kurį suteka iš kalvos papėdės ištekančias šaltinio vanduo. Kaip mums pasakojo vietos įžymybių žinovai Aldona Simonavičiūtė ir Andrius Dacius, nuo seno vietiniai žmonės šaltinio vandenį laikė šventu, vertino jo gydomąsias savybes. Iš toli ateidavo žmonės, norėdami pasi-gdyti savo negalias. Dvarininkai Gorskiai XIX a. šią vietovę aptvarkė, nutiesė alėją, išvalė klampvietę, o šaltinio vandenį vartojo maistui. Maža to, pasirodo, jog čia buvo auginamos dvarininkų Gorskių veislinės žuvis. O kad nebūtų gaudomos kam nepriklauso, aplink Laumės Pėdą būdavo priraiz-gyta spygliuotų vielų. Bent taip rašoma iš Pavirvyčio vienkiemio šalia Biržuvėnų kilusio Jono Vasio-Vasiliausko knygoje *Nesugrįš į vienkiemį gandrai*.

Ant dvišakės pušies kamieno Laumės Pėdoje pakabinta koplytėlė su smutkeliu primena ne tik gilų vietinių žmonių krikščioniškumą, bet ir labai gilius senovės tikėjimus, kai žmogaus likimas buvo siejamas su medžiu. Apie tai mena ir pavadinimas – Laumės Pėda. Esą senovės žemaičių garbinta miškų deivė Laumė bėgdama akmenyje įspaudusi savo pėdą. To akmens seniai nebėra, o pavadinimas išliko. Žodis ir vardas, pasirodo, gali būti tvaresnis už akmenį ir laiką.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Net ir prapliupęs stiprus lietus nesutrukdė Luokės seniūnei Genovaitėi Linkuvienei ir muziejaus vadovei Aldonai Simonavičiūtei atidengti paminklinį akmenį

LIETUVOS ŽEMES ŪKIO UNIVERSITETO VANDENS ŪKIO INSTITUTAS

skelbia konkursą į technologijos mokslų srities aplinkos inžinerijos ir kraštotvarkos krypties (04 T) dieninę doktorantūrą.

Stojantieji į doktorantūrą turi pateikti:
– prašymą instituto direktoriaus vardu;
– gyvenimo aprašymą;
– magistro laipsnio ar jam prilyginto aukštojo išsilavinimo diplomą su priedais;
– dviejų atitinkamos moko krypties mokslininkų rekomendacijas;
– paskelbtų mokslo darbų sąrašą ir jų kopijas, o jeigu jų nėra – doktorantūros krypties mokslinį referatą;
– 2 fotonuotraukas (3x4 cm).

Dokumentai priimami iki 2003 m. spalio 15 d. Parko g. 6, 5048 – Vilainiai, Kėdainių r., 35 kab. Informacija telefonu (8~347) 68101.

Direktorius

Simpoziumas Čikagoje. Pirmasis

Pabaiga, pradžia Nr. 13

Tuo įsitikinęs, tokios nuostatos laikosi mūsų pašnekovas inž. archit. Napalys Kitkauskas, Vilniaus Žemutinės pilies atstatymo mokslinis vadovas, XII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo dalyvis, su kuriuo tęsiame pradėtą pokalbį.

Prisiminkime didį vilnietį – vyskupą Vaitiekų Taborą

Gerbiamasis Napaly Kitkauskai, tikriausiai sutiksite, kad Lietuvos valdovų rūmų Vilniuje atstatymas – tai ne tik pragmatiška, bet visų pirma patriotiška akcija. Bent jau taip šių rūmų prasmę suvokia daugelis žmonių, kurie palaiko ir remia šią didžią mūsų tautos statybą. Tačiau suprantu, jog siūlydamas Jums pašnekos šia tema labai rizikuojate, nes pačios sąvokos patriotizmas, tauta kai kam jau savaime atrodo kaip senamadiškumo ženklas. Bent jau ne modernumo. Ką apie tai galvojate?

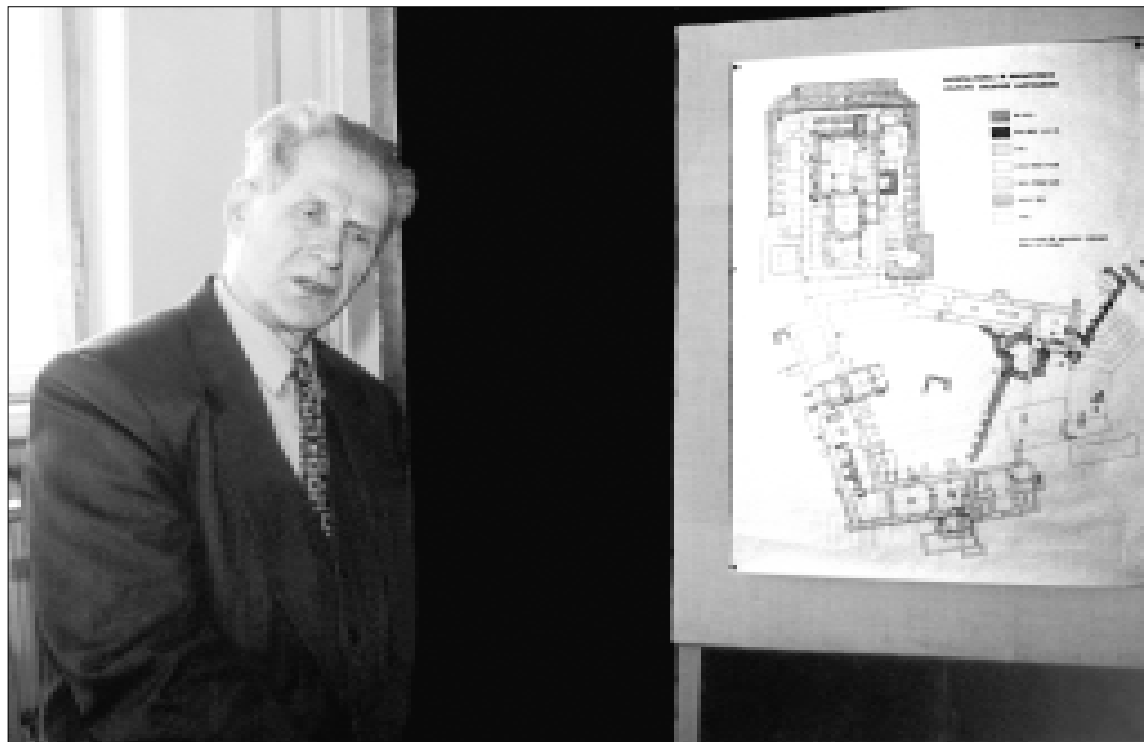
Man visada malonu remtis pačios istorijos mums teikiamais pavyzdžiais. Štai kad ir Vilniaus vyskupo Vaitiekiaus Taboro vaidmuo šio miesto istorijoje. 1492 m. mirus Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Kazimierui Jogailaičiui į LDK sostą buvo išrinktas Kazimiero ir Elžbietos Habsburgaitės sūnus Aleksandras, tais pačiais metais Vilniaus vyskupu tapo ir Vaitiekus Taboras. Jis kilęs nuo Turgelių, gerai mokėjo lietuviškai. Kai 1501 m. Vilniaus apylinkėse pasirodė totoriai, susirūpinę vilniečiai nutarė statyti miesto sieną. Didysis kunigaikštis Aleksandras 1503 m. davė miesto sienos statymui privilegiją. Vyskupas V. Taboras visas savo pajamas, gautas iš nekilnojamo turto, atidavė sienai aplink Vilniaus miestą statyti. Kai siena ir miesto vartai buvo statomi, vyskupas šventino ir laimino statybą, o paskui jį ėjo karalius, didikai, miesto burmistras ir magistrato nariai, cechų atstovai. Šiomet sukanka lygiai 500 metų nuo Vilniaus miesto gynybinės sienos statymo pradžios.

Kai vyskupas jau gulėjo mirties patale, jį aplankė Vilniaus burmistras ir magistrato nariai, kaip garsiam ir miestui nusipelnusiam žmogui pasiūlė jo atminimui pastatyti paminklą. *Nieko man nereikia*, atsakė Vilniaus vyskupas Vaitiekus Taboras, man paminklas bus miesto siena.

Tikro Vilniaus patrioto žodžiai, kurie neturėtų dingti užmarštyje. Juos nuolat turėtume prisiminti ir kitiems priminti. Nemanau, jog kada nors ateis laikas ir bus pasakyta, kad vyskupas V. Taboras buvo labai senamadiškas žmogus, iš kurio nieko nebegalima pasimokyti.

Tie jo pasakyti žodžiai užfiksuoti istorijoje. Kai mirė Lenkijos karalius Jonas Albrechtas, į sostą 1501 m. buvo išrinktas jo brolis Aleksandras, kuris išsaugojo ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio titulą. Ligi tol Lietuvos ponai ir bajorai skatino Aleksandrą vykdyti atskirą nuo Lenkijos politiką, visais būdais buvo pabrėžiamas LDK atskirumas nuo Lenkijos karalystės. Tapęs Lenkijos karaliumi Aleksandras jau buvo atsargnesnis ir Lietuvos savarankiš-

Kiekvieną statybą pradėti pirmiausia reikėtų savyje (3)

Inžinierius architektas Napalys Kitkauskas Simpoziumo dalyviams pasakoja apie Vilniaus Žemutinės pilies atstatymo darbus

kumo atžvilgiu, tuo labiau, kad LDK grėsė dideli pavojai iš Rytų kaimyno. Nors dar 1495 m. Aleksandras ir buvo vedęs Maskvos didžiojo kunigaikščio Ivano III dukterį Elena, tuo sutvirtindamas ir 1494 m. LDK sutartį su Maskva, bet Ivanas III pretenzijų į LDK žemes neatsisakė. Sunkia LDK padėtimi naudojosi ir totoriai, atsibastę net iki Naugarduko. Prieš Lietuvos valstybę telkėsi didelės karinės jėgos. Lenkai dar 1495 m. Lietuvai siūlė atnaujinti 1413 m. Horodlės susitarimą, tačiau LDK Seimas pasiūlymą atmetė, pasisakydamas už lygiateisę politinę ir karinę sąjungą su Lenkija. 1499 m. Petrakove tokia preliminarai lygiateisė sutartis tarp LDK ir Lenkijos buvo sudaryta. Po Lenkijos karaliaus Jono Albrechto mirties Aleksandras tapo Lenkijos karaliumi, pasirašė Melniko aktą, kuriame deklaruota, kad Lenkijos karalystė ir LDK susijungia į vieną valstybę. Bet įdomiausia, kad LDK Seimas tos sutarties nepatvirtino. Atsisakęs šią sutartį paremti ir Vilniaus vyskupas V. Taboras, kurio įtaka buvo labai didelė. Jeigu valdovas su reikalais apleisdamas Vilnių, tai LDK Ponų Tarybai vadovaudavo Vilniaus vyskupas. Beje, panašiai buvo Lenkijoje, kur Krokuvos vyskupas po karaliaus buvo antras asmuo valstybėje. Kadangi Vilniaus vyskupas V. Taboras pasipriešino ir nesutiko pripažinti Melniko akto, jis buvo netgi pašalintas iš Ponų Tarybos.

Pilietinė sąmonė ir tautiškumas

Taigi patriotizmas reikalauja aukų, ne visada susilaukia pagyrimo žodžių. Jūsų prisimintas Vilniaus vyskupo Vaitiekiaus Taboro gyvenimo faktas mums tik patvirtina, jog LDK politinio savarankiškumo deklaravimas vyko nuolat ir turėjo karštų šalininkų net kai Lietuva ir Lenkija turėjo bendrus valdovus.

Tik Liublino unija 1569 m. Lietuvai ir Lenkijai padarė federacine valstybe, nors ir tuomet Lenkija bei LDK turėjo savo atskiras kariuomenes, seimus. Buvo ir bendri seimai. LDK piliečiai nuosavas valdas galėjo įsigyti Lenkijos karalystėje, todėl daug Lietuvos didikų rūmų vėlesniais laikais ir išaugo Lenkijos miestuose.

Gal tai ir buvo viena priežastis, dėl kurios Lietuvos ponai pradėjo sparčiau nutautėti? Vyko sparti aukštumėnės integracija į Vakarų kultūrą, kurios reprezentantas LDK elitui buvo Lenkija. Tačiau turėtume nepamiršti tam tikro šio proceso skausmingumo, gal ir neišvengiamumo. Juk kai sakome, kad Lietuvos ponai ir bajorai nutauto, tai, matyt, reikėtų suvokti ir kitą dalyką: LDK iki Liublino unijos ir net po jos nuolat pabrėždavo savo savarankiškumą ir skirtingumą nuo Lenkijos. Taigi ne viską lemia kalba. Karštais Lietuvos patriotais yra buvę ir lietuviškai nekalbėję LDK piliečiai. Pilietinė sąmonė kartais gal svarbiau ir už tautiškumą.

Mes įpratę į Liublino uniją žvelgti kaip į suvaidinusių gana neigiamą vaidmenį Lietuvos istorijoje. Tačiau būta ir teigiamo vaidmens. Pamėginkime sau užduoti klausimą: kas būtų, jeigu Liublino unija nebūtų pasirašyta?

Veikiausiai LDK kaip politinis vietas būtų nustojęs gyvuoti dar anksčiau, negu kad Lenkijos karalystės sudėtyje. Gal išties metas būtų ne tik deklaruoti Liublino sutarties neigiamus padarinius, bet dažniau gilintis ir į teigiamus. Ar ne todėl, kad lenkų požiūris daug platesnis, jie noriai eksploatuoja daugelį su Lietuvos asmenybėmis ir istorija susijusių faktų, kurie lyg ir iššlysta iš mūsų mokslo ir kultūros apyvartos?

Prieš keletą metų lenkai Liublino Unijos aikštėje pastatė paminklą Juzefui Pilsudskui, kuris buvo lietuvių kilmės Lenkijos politinis ir karinis veikėjas. Šiai asmenybei Lenki-

joje kuriami muziejai, statomi paminklai. Panašiai ir Lenkijos karaliui bei Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Jogailai. Tai su kolegomis ir sakome tuos paminklus apžiūrindami: Lenkijoje taip garbinami šie ir kai kurie kiti lietuviai, kad mums yra dėl ko pasukti galvas. Gal šie lietuviai Lietuvai ir neatnešė didelės naudos, bet lenkai randa už ką juos gerbti ir vertinti. Tad gal ir mes Lietuvoje galime rasti ne vieną kitatautį, kuris Lietuvai daug gero yra padaręs ir nusipelnęs paminklo...

Prieš keletą metų Vilniaus pedagoginiame universitete vyko konferencija, kurioje pareikšta įdomių minčių. Kalbėta, jog XVI–XVII a. Lietuvoje buvo beįsitvirtinęs vienas kitas italų ar vokiečių architektas ar kitų veiklos sričių atstovas, kai kurie mėgindavo dvarą nusipirkti, arba tą dvarą labiausiai nusipelnusiems net dovanodavo valdovas. Ir vis dėlto tie svetimšaliai po kurio laiko dažniausiai iš Lietuvos pasitraukdavo, nes jiems čia buvo nepalankios sąlygos.

Skaitydamas literatūrą apie Valdovų rūmus Vilniuje vis lyginu, kaip tuo pačiu metu, XVI a., Krokovoje buvo statomi renesansiniai Vavelio rūmai, vėliau kiti objektai manierizmo laikotarpiu. Lenkai mėgėdavo rašyti, kaip į Krokuvą iš Šveicarijos ar Italijos atvykę menininkai, architektai, įvairių sričių specialistai buvo įtraukiami į Lenkijos gyvenimą, sulenkėjo, buvo polonizuoti. Tuo pabrėžiama, kokia stipri ir gyvybinga buvo lenkų kultūra, sugebėdavusi kitataučius prisijaukinti, o svetimšaliai Lenkijoje rasdavo namus.

Taigi lenkai tuo džiaugiasi, o mes iš tiesų gal nelabai ir sugebėdavome tuos kitataučius prisijaukinti.

Ar Lietuva visada tik auka?

Tęsiant mintį dėl Liublino unijos. Vis dėlto net ir po unijos sudarymo

didžioji sunkumų dalis teko LDK. Būtent Lietuva buvo ta „buferinė“ dalis, kuri patyrė stiprėjančios Maskvos Didžiosios Kunigaikštystės, vėliau Rusijos valstybės, smūgius, kuriems atremti vis labiau ėmė trūkti jėgų. Kai Lietuvai ypač prirėkdavo pagalbos, iš Lenkijos ne visada jos sulaukdavo. Bet tai būtų atskira tema. Dviejų valstybių simbiozė ir diplomatinis žaidimas toli gražu nebuvo lygiavertis LDK ir Lenkijai. Juk XVI a. abiejose valstybėse gyveno maždaug vienodas gyventojų skaičius. Galima sutikti, kad LDK ir tada nemažą gyventojų dalį sudarė slavai. Tačiau mūsų laikais Lenkijoje gyvena dešimteriopai daugiau gyventojų negu Lietuvoje. Yra apie ką pagalvoti.

Mažąją Lietuvoje Valtarkiemio (Gumbinės aps.) evangelikų kunigas Pilypas Ruigys parašė studiją apie lietuvių kalbą, kuri buvo išspausdinta Karaliaučiuje XVIII a. viduryje. Siekdamas pailustruoti lietuvių kalbos ypatybes, į tą veikalą įdėjo tris lietuvių liaudies dainas. Jomis susidomėjo G. Lesingas, J. G. Herderis, netgi J. V. Gėtė. Viena iš tų dainų yra apie tai, kaip lietuviai jojo į karą, lenkai karininkai vadovavo, o lietuviai kareivėliai krito kovos lauke. Tai viena iš trijų pirmųjų dainų, kurios pateko į vokiečių kultūros akiratį.

Net ir liaudies dainoje perteiktas lenkų pranašumas prieš lietuvius.

Lenkai jautėsi padėties šeimininkai, o lietuviai jei ir jautėsi nusikriausti, nelabai įstengė pasipriešinti. Lietuvos elitas artėjo prie Europos kultūros lygmens, tačiau bendras balansas nebuvo Lietuvos naudai.

Žinoma, galiu sutikti, kad šis mano pastebėjimas gal ir nėra visai nepriekaištingas istorinio objektyvumo požiūriu, tačiau iš įvairių šaltinių man pavyko susidaryti būtent tokį vaizdą. Lietuviai dažniausiai buvo skriaudžiamųjų vaidmenyje.

Lietuviai Vilniaus krašte

Tačiau nėra nieko blogiau už gyvenimą, kai prisimenamos vien tik skriaudos – istorinės ar kokios būtų. Savo tautos ir valstybės istorijoje turime ieškoti teigiamų ir mus stiprinančių, įkvėpiančių pavyzdžių. Reikia išmokyti iš praeities semtis stiprybės. Pagaliau ar ne apie tai giedama ir Lietuvos himne?

Taip, tačiau susiduriame ir su kita šios problemos dalimi. Štai kad ir Rytų Lietuva. Vilniaus apskrities vadovai ten stengiasi steigti lietuviškas mokyklas, tačiau Vilniaus ir Šalčininkų rajonų švietimo skyriai dažnai palaiko tik lenkiškas mokyklas. Jos gauna pagalbos iš Lenkijos, į jas atvyksta lenkų kunigai. Apskrities administracija priversta steigti lietuviškas apskrities viršininkų mokyklas. Jeigu koks vaikas ateina į šias lietuviškas mokyklas, tai prasideda savivaldybių spaudimas tėvams. Jie gali negauti darbo ir panašiai. Dažnas bijo patekti į nemalonę, todėl vaiką leidžia į lenkišką mokyklą. Šiuos dalykus taip pat reikia žinoti.

Sutinku, kad eidami į Europos Sąjungą, turime siekti, jog būtų kuo mažiau tautinio pobūdžio nesusipratimų, nereikalingos trinties. Tačiau ir kita šalis turi tai suprasti. Vargu ar kam gali kilti abejonių,

naujame tūkstantmetyje (5)

kad vadinamajame Vilniaus krašte lietuviai buvo labiau nuskriausti už lenkus.

Labai paprastas dalykas. Karštą 2002 m. vasarą, lankydami Krokovoje, susėdome netoli Sukienų pietauti. Geriame alų, užsimezgė kalba su vienu lenku. Jis sako: *Mes tai lietuvius mylime, bet jūs, lietuviai, žinai, mūsų nemėgstate.* Ir juk tai iš alučio pagėrusio žmogaus išgirdome ne Varšuvoje, bet nuo Lietuvos gerokai nutolusioje Krokovoje.

O kaip Jūs pats paaiškintumėte tokį žmogaus įsitikinimą? Ko gero, tai ne jo vieno, bet nemažos lenkų dalies nuomonė.

Tas mus užkalbinęs lenkas gali kažkiek žinoti esamą situaciją. Ir tai, kas vyko 1920 metais, kai atsikūrusi Lietuvos valstybė neteko savo sostinės Vilniaus. Ir tai, kas vyko 1990 metais, kai dar kartą atsikūrusi Lietuvos valstybė sutiko tam tikros dalies vadinamojo Vilniaus krašto lenkų ne tik priešiniams Nepriklausomos Lietuvos vyriausybei, bet ir reišė aktyvų norą atkurti „didžiąją“ Lenkiją. Žinoma, Lietuvos sąskaita. Gal kai kas svajojo apie senąją praeitį.

Žinoma, sunku interpretuoti vieną sutikto lenko sakinį, vis tik mums jis sukelia įvairių asociacijų. Todėl galimos ir skirtingos interpretacijos. Kur nors Rusijos gilumoje, jeigu kas ne taip, tai iš mažiau geranoriško ir ne itin inteligentiško pašnekovo, žiūrėk, ir išgirsi: A, visi jūs, pabaltijiečiai – ant vieno kurpalio su vokiečiais. Arba dar stipriau „pavažiudavo“. Tarnavusiems tarybinėje kariuomenėje, tikriausiai, yra tekę tai pajusti. Savo nuostatas lietuvių atžvilgiu turi ir lenkai. Natūralus dalykas.

Man pačiam vietoj kariuomenės teko „tarnauti“ Mordovijos lageryje, ten kitaip mūsų ne nevadino, tik fašistais. Tačiau kaimynams lenkams neturėtų būti sunku suprasti: kaip Krokova nuo seno buvo Lenkijos sostinė, taip Vilnius – Lietuvos sostinė nuo seniausių laikų. Lenkai turi suprasti teisėtą lietuvių tautos norą savarankiškai reikštis, turėti ir savo senąją valstybės sostinę. Seniai laikas pasmerkti 1920 m. Želigovskio avantiūrą, kai teisėta Lietuvos valstybė buvo netekusi savo sostinės. Tačiau ne visi lenkai ir šiandien tai supranta.

Neabejoju, kad ir Lenkijoje mes rastume daug žmonių, kurie mūsų siekius supranta, palaiko ir remia.

Dėl to jokios abejonės man nekyla. Tačiau kiek kitaip yra Pietryčių Lietuvoje arba vadinamajame Vilniaus krašte. Ko tie žmonės tikisi, man sunku suprasti. Kartais man atrodo, kad jie nėra geranoriški Lietuvos valstybės atžvilgiu. Gal jiems ramybės neduoda 1922 metų prisiminimas, kai Želigovskis atplėštą Vilnių ir Vilniaus kraštą pavertė vadina-mą Vidurio Lietuva.

Labai neilgai egzistavęs politinio avantiūrizmo darinys, kuris jau 1924 metais buvo prijungtas prie Lenkijos. Kaip ir reikėjo tikėtis. Tačiau istorijos žaizdos ir skauduliai turi ne tik mausti, bet ir užgrūdinti. Tai mūsų dvasios statybos plytos, kurias mūsų tauta neabejotinai įmūrys ir į atstatomų Valdovų rūmų mūrą. Ačiū Jums už mintis, kuriomis pasidalijote su Mokslo Lietuvos skaitytojais.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Pajūrio tyrinėjimai iš Žemės palydovų

Vytautas Klemas yra Delavero (Delaware) universiteto JAV jūros mokslų profesorius ir dirbtinių Žemės palydovų informacijos centro direktorius. XII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziume, sekcijoje *Aplinkos apsauga, žemės mokslai* profesorius skaitė pranešimą tema *Pajūrio gamtos tyrinėjimai naudojant Žemės palydovus.* Su savo darbų moksline problematika Vytautas KLEMAS supažindino ir *Mokslo Lietuvos* atstovą.

Delavero universiteto, JAV, prof. Vytautas Klemas

Kaip paveikti kaimynus

Geriamasis prof. Vytautai Klemai, kuo panašios Kuršių marios Lietuvoje ir Delaware įlanka JAV ekologiniu požiūriu?

Jos panašios savo dydžiu, užterštumo požiūriu ir gamtinėmis sąlygomis.

Nemuna, vadinasi, ir Kuršių marios smarkiai teršia ne tik Lietuvos miestai, bet ir Gardinas bei Tilžė (Sovetsk) – iš Baltarusijos ir Karaliaučiaus krašto atiteka užteršti vandenys. Ką šiuo atveju turėtų daryti Lietuva, kai Nemuno ir Kuršių marių ekologinė būklė be mūsų pačių priklauso dar nuo dviejų kaimyninių valstybių?

Aišku, kad Kuršių marių politinė padėtis daug sunkesnė negu Delaware įlankos. Jos kaimyninės valstijos kontroliuojamos centrinės valdžios, kuri griežtai riboja taršą, leidžiamą į Delaware upę. Lietuva ir toliau turės spausti tarptautines agentūras (Jungtines Tautas, UNESCO, UNEP, HELCOM ir t. t.), kad šios padėtų apsaugoti Lietuvos pajūrio ekologinę būklę nuo savų ir kaimyninių valstybių taršos šaltinių, pavyzdžiui tokių, kaip Karaliaučiaus krašto jūros vandenyse statomų naftos gręžimo platformų D-6. Tai ypač svarbu, nes pakrantės srovės nešė taršą nuo Karaliaučiaus link Lietuvos ir Latvijos vandenų.

Bet klausimas lieka atviras. Jeigu D-6 platforma bus eksploatuojama, iškil grėsmė Kuršių Nerijai, kuri yra UNESCO saugomų teritorijų sąrašuose kaip pasaulio unikalaus gamtinio paveldo objektas.

Jeigu Kuršių Nerija bus labiau

užteršta, nukentės ne tik pajūrio ekosistemos, bet taip pat sumažės turistų skaičius. Tai bus smūgis ir ekonomikai.

Spalva rodo, kaip kinta aplinka

Klausydamasis Jūsų pranešimo simpoziume, pagalvojau, jog Delavero universitetas gali savo tyrimams telktis dirbtinius Žemės palydovus, gauti labai svarbių mokslinių ir praktinę aplinkosauginę veiklą nukreiptų rezultatų. Lietuvos aplinkosaugininkai apie tai tikriausiai dar tik svajoja.

Jūrinių tyrimų centras Klaipėdoje, kiek žinau, gauna meteorologinio pobūdžio informaciją – apie debesis ir orą – iš satelitų. Bet iš ten jie negauna informacijos, kuri padėtų studijuoti pajūrio augalus ir vandens kokybę. Tai įgalina nauji labai didelės skiriamosios gebos satelitai. Jie padeda labai tiksliai atskirti ne tik visus pokyčius, bet ir spalvas. Labai tiksliai skirdami spalvas, galime daryti išvadas, kaip keičiasi augalai, vanduo, gamta. Tai galima nustatyti, didėja ar mažėja vandenų tarša. Prieš 10 ar 15 metų viso to nebuvo

įmanoma daryti, nes būtų buvę per brangu.

Tačiau juk spalva priklauso ir nuo apšvietimo sąlygų. Tad kaip objektyviai spalvinė informacija atspindi vykstančius pokyčius ir kiek ja galima pasikliauti?

Saulė vis ta pati, tačiau keičiasi atmosferos sąlygos. Vadinasi, ir spalva. Tačiau ši problema išsprendžiama skaitmeniniais būdais. Yra klasikinė natūralių molekulių įtaka spalvai, paprasti ir aiškūs modeliai. Visada galima įvesti reikiamas korektivas.

Tačiau atmosferoje visada yra aerozolių – mažų dulkielių, kurių koncentracija gali keistis. Ir tada prasideda komplikacijos, nes tiksliai apskaičiuoti tas koncentracijas nėra paprasta. Tada veikiame taip: paimame satelito optinį kanalą infraraudonoje šviesoje ir žiūrime į labai tamsų objektą, pavyzdžiui, tamsius ežerą ar jūros vandenį, kur nėra jokių atšvaitų. Infraraudonoji šviesa nuo vandens neatsispindi – sugeriama. Vadinasi, iš jūros ar ežero infraraudonoji šviesa ateiti negali, nes sugeriama, o jeigu tos šviesos vis dėlto esama, tai ji gali būti tik iš atmosferos. Tada sakome, jog ta dalis ateina iš aerozolių. Tai trukdis, kurį galima pašalinti skaičiavimais.

Koks šių metodų, naudojant dirbtinius Žemės palydovus, pranašumas, jeigu lyginsime kad ir su tradiciniais tyrimais? Pigiau, greičiau, tiksliau galima atlikti matavimus?

Paskaitoje sakiau, kad mūsų taikomas biomasės skaičiavimas palyginama ir atpigina visa projektą, štai kodėl. Jeigu turime, tarkime, satelitų teikiamą informaciją apie Kuršių Neriją, tai iš tos informacijos nesuvoksime mažų pokyčių gamtoje. Galime pastebėti tik didesnius gamtoje įvykusius pasikeitimus. Jei, pavyzdžiui, dėl žmonių veiklos buvo sužalotos užliejamos pievos ar užterštas vanduo. Naudojame satelitus, kurie mums duoda informaciją apie tam tikrame plote pasikeitusią biomasę. Tada grįžtame su didelio ryškumo (didelės skiriamosios gebos) satelitų ar lėktuvų aparatūra ir tiriamo tik pasikeitusias vietas.

Kokio dydžio gali būti tas tiksliai tiriamas plotas?

Gana skirtingo dydžio: nuo šimtų iki vieno hektaro. Jei įsitikiname, kad vietovėje ir vandens telkinyje pasikeitimas nėra natūralus (jeigu visa aplinka pasikeitusi, vadinasi, atmosfera pakito), tik vienas ar kitas taškas pasikeitęs, tai grįžtame su bran-

gesniais satelitais. Tačiau jau žinome, kad tiksliai tyrinėti teks tik kokius 5 proc. viso ploto. Biomasės nustatymo tikslumas 80-85 proc.

Kaip trumpinami laukinių žąsų piknikai

O kam viso to reikia, kur tie rezultatai pritaikomi? Per paskaitą minėjote, kad užskrido tūkstančiai laukinių žąsų, pasidarė piknikai, nulesė didelius plotus žolynų – štai ir pasikeitė biomasė. Kokių priemonių dar galima imtis, jeigu laukai nulesti?

Tarkime, nulesta natūrali užliejamų pievų žolė, padarytas nuostolis, taigi reikia reguliuoti per didelį laukinių žąsų kiekį. Mat tos užliejamos pelkės maitina vertingas žuvis, o nuolatiniai žąsų piknikai prisidėjo prie to, kad staiga pradėjo mažėti žuvų ištekliai.

Taigi laukinės žąsų pažeidžia natūralią ekologinę pusiausvyrą.

Taip, bet tik kažkuriose vietovėse. Kartais aptinkame ir vietų, kur augmenijos biomasė padidėjusi. Vėl blogai, nes tai dažniausiai invaziniai augalai, kurie nustelbia naudingus vietinius augalus, o šie pasižymi dideliu produktyvumu, reikalingu žuvų ir paukščių mitybai.

Dėl kokių aplinkos vykstančių prižasčių išsiderina šis gamtinis balansas? Dėl aplinkos užterštumo, besaikės urbanizacijos ar kitų priežasčių?

Dažniausiai visa tai yra žmonių veiklos padarinys. Galimas dalykas, iš kitų šalių buvo atvežtos kokių nors augalų sėklos ir jos pradeda staigiai daigintis. Labai blogus padarinius sukelia naftos produktus vežiojantys tanklaiviai. Jie dažnai išplaunami įlankoj arba arti kranto, o kartu į vandenį išmetamos ir atvežtos kitos gyvūnų rūšys. Taip į šalį gali būti įvežamos naujos gyvūnų ir augalų rūšys, kurios paprastai būna atsparesnės už vietines ir pradeda jas gožti. Svarbu ir tai, kad tie įsiveržėliai naujoje vietovėje nesutinka natūralaus priešo, kuris ribotų jų naujų gyvūnų ar augalų kiekį.

Nutrukta evoliucijos grandinė sukuria ekologinių pasekmių, su kuriomis kovoti jau tenka žmogui. Deja, dažniausiai jau tada, kai įvykę negrįžtami pokyčiai aplinkoje.

Teisingai. Todėl mes valdymo įstaigoms ir parodome, kad tam tikrose konkrečiose vietose plinta invaziniai augalai ir tuos plotus būtina tvarkyti.

Kokiomis priemonėmis?

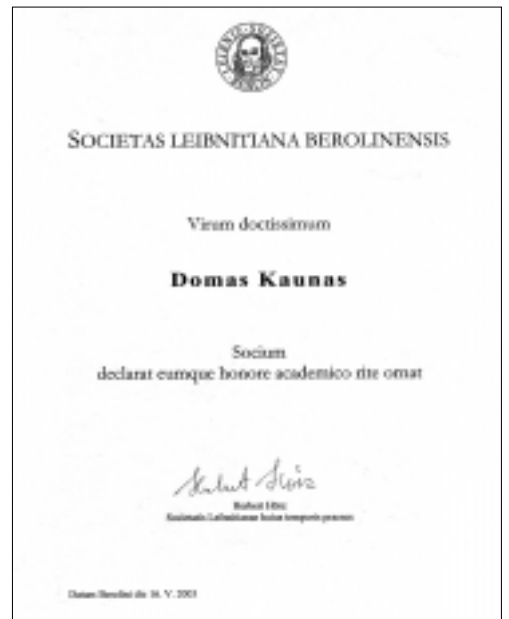
Nukelta į 16 p.

Vilniaus Gedimino technikos universiteto Aplinkos apsaugos katedros vedėjas prof. Pranas Baltrėnas, jūros tyrinėtojas Vytautas Klemas iš Delavero universiteto, JAV, ir JAV aplinkos apsaugos agentūros toksikologas Arūnas Draugelis

Leibnico draugija: susipažinkime išsamiau (1)

Gegužės mėnesį vokiečių Leibnico draugija, turinti būstinę Berlyne, pranešė, jog savo nariu išrinko Vilniaus universiteto profesorių ir Lietuvos mokslų akademijos narį ekspertą Domą KAUNĄ. Liepą kasmetiniame draugijos suvažiavime jam buvo įteiktas specialus diplomatas, kurį vertiname kaip reikšmingą mūsų mokslininko knygotyros darbų tarptautinį pripažinimą. Šis įvykis mus paskatino plačiau susipažinti su Leibnico draugijos veikla ir su kai kuriais dabartinės Vokietijos mokslo ypatumais. Geresnį pašnekovą už Domą Kauną šiai temai gvildinti išties būtų sunku rasti. Tikėsimės, jog iš skelbiamo pokalbio ir *Mokslo Lietuvos* skaitytojai sužinos nemažai naujo ir įdomaus.

Leibnico draugijos diplomatas, išduotas nariui Domui Kaunui

Domas Kaunas su žmona Vida prieš naujų Leibnico draugijos narių inauguraciją

Tik dabar patekome į Leibnico draugijos akiratį?

Gerbiamas Profesoriau, esate pirmas Lietuvos mokslo žmogus, kuriam Leibnico draugija suteikė savo nario vardą.

Vargu ar galėčiau gerai paaiškinti, kodėl būtent aš tapau pirmuoju lietuviu Leibnico draugijoje. Teisingiausia atsakymą, matyt, duotų tik jos vadovybė – prezidentas. Kadangi šiuo metu draugijoje nėra nė vieno latvio ir esto, tai kol kas atstovauju visoms trimis Baltijos valstybėms. Susitikime pasitaikė proga išsikalbėti su draugijos vadovais, pasidomėti jos ištakomis ir vakardiena. Vokiečiai spėjo, kad praeityje draugijai galėjo priklausyti iš Baltijos valstybių kilusių asmenų. Tarp jų pirmiausiai reikėtų ieškoti vokiečių kilmės mokslininkų, dirbusių Tartu universitete arba Rygos aukštosiose mokyklose. Neatmesta galimybė, kad į Leibnico draugiją galėjo patekti ir senojo Vilniaus universiteto akademinės bendruomenės narių.

Net ir pedantiškieji vokiečiai, kurie, atrodytu, labai rūpinasi savo mokslo istorija, pasirodo, toli gražu ne viską yra išsiaiškinę?

Juos ši tema sudomino, todėl pažadėjo patikrinti savo archyvinis bei publikuotus šaltinius ir rasti vienokį ar kitokį atsakymą. Tikrai bus įdomu sužinoti tyrimo rezultatus. Jie gali atskleisti naujų vardų ir svarbių mokslo ryšių.

Išties turėtų stebinti, kad per kelius šimtų metų draugijos gyvavimo istoriją vokiečiai nerado reikalo suteikti nario vardą kuriam nors bent jau iš Lietuvos, Latvijos ar Estijos kilusiam mokslo žmogui. Antai Rygoje gimė, Tartu universitete, Rygos politechnikume bei Leipcigo universitete profesoriavo vokiečių fizikochemikas Vilhelmas Frydrichas Ostvaldas (1853–1932), daugelio šalių mokslų akademijų narys. Tartu astronomijos observatorijoje 1818–1839 m.

dirbo astronomas Frydrichas Georgas Vilhelmas Struvė (1793–1864), kuris 1839–1862 m. tapo garsiosios Pulkovo astronomijos observatorijos direktoriumi, bet vadinosi jau Vasilijumi Struve. Tartu universitete dirbo daug Europos masto mokslo išmokytojų: biologas K. E. Beras, chemikai K. Šmitas, G. Hesas ir K. Klausas, fizikas J. Lencas, filologai J. Boduenas de Kurtenė ir J. Endželynas.

Pagaliau bene nuo 1948 m. Vokietijoje veikė Pabaltijo universitetas, kuriam telkėsi į Vokietiją pasitraukę Lietuvos, Latvijos ir Estijos mokslo elitas. Tad kaip atsitiko, kad niekas iš ten dėsčiusių ir mokslo darbų dirbusių Baltijos šalių mokslininkų taip ir nebuvo išrinktas Leibnico draugijos nariu?

Kodėl pokario metais lietuviai iševai, mokslo elito atstovai, Vytauto Di-

džiojo ir Vilniaus universitetų profesoriai nebuvo išrinkti į Leibnico draugiją, man visiškai suprantama: šis laikotarpis Europos mokslų akademijų veikloje yra tuščia niša, karo sumaištis kuriam laikui nutraukė ir draugijos darbą. Klausimas taptų daug aiškesnis, jeigu pažvelgtume, kaip ta draugija išsirutuliavo ir kokie jos būties savitumai.

Veikia nuo 1700 metų

Man pačiam tie dalykai buvo labai įdomūs ir svarbūs, nes rūpėjo susivokti, kas ir kodėl rekomendavo lietuvių priimti šios draugijos nariu, pagaliau su kokia veiklos specifika teks susidurti. Visų pirma, pavadinimas originalo kalba yra toks: *Leibniz Sozietät*. Kas buvo Gotfrydas Vilhelmas Leibnics (1646–1716) gal net per daug aiškinti

nerieikia, bet *Sozietät* juk nėra dažnai girdimas žodis. Jis kilęs iš lotynų kalbos ir jį galima versti įvairiai: *draugija, bendrija, bendruomenė*, moderniaja prasme net *bendrovė*. Mums vis dėlto reikėtų versti be gudravimo – Leibnico draugija, nes mokslo draugijų sąvoka plačiai paplitusi.

Tačiau ar tai nėra kitų valstybių mokslų akademijų analogas?

Iš tiesų, taip. Ji įkurta 1700 m. liepos 11 dieną, taigi yra, kaip man aiškino jos vadovai, seniausia pasaulyje mokslo organizacija. Veikia be pertraukos, nors šiokių tokių stabtelėjimų pasitaikė. Leibnico draugijos įkūrėjas buvo Prūsijos karalius, Brandenburgo kurfiurstas Frydrichas III, kuris rezidavo ir Berlyne, ir Karaliaučiuje.

Pirmasis pavadinimas buvo kiek kitoks: Brandenburgo mokslų draugija. Pirmasis pirmininkas – pats G. V. Leibnics. Po jo mirties pavadinama Karališkąja mokslų draugija, o nuo 1838 m. – Karališkąja Prūsijos mokslų akademija. Dar vėliau, 1919 m., ji pavadinama tiesiog Prūsijos mokslų akademija, nes Vokietijoje kaizerio sostas per 1918 m. revoliuciją negrįžtamai griuvo. 1946 m. atsirado Vokiečių mokslų akademijos Berlyne pavadinimas. Kadangi tai jau buvo Rytų Vokietija, iš akademijos pašalinta visa, kas atsidūrė Vakarų Vokietijoje, nors tarp pačių mokslininkų didelės takoskyros neįžvelgtume. 1972 m. vėl suteiktas naujas pavadinimas – VDR mokslų akademija. Ji buvo uždaryta 1991 m., kai istorijos inoriu virto Berlyno siena ir susivienijo suskaldyta Vokietija. Akademija kaip institucinis tyrimų centras nustojo egzistuoti, nes prarado pastatus su laboratorijomis, bibliotekomis ir kitokia materialiaja mokslo baze. Deja, gatvėje atsidūrė ir dauguma mokslininkų.

2003 m. Leibnico draugijos metinis posėdis vyko garsiajame Zeiss'o planetariume Berlyne

Kas buvo panaikintosios akademijos vietoje po 1991 metų?

Akademijos veikla nutrūko, tačiau akademikai nesėdėjo sudėję rankų. Jau 1992 m. jie atkūrė Leibnico draugiją, pratešdami visą kone 300 metų jos istoriją. Pirmasis atkurto Leibnico draugijos prezidentas buvo prof. Samuelis Rapoportas, o jį pakeitė dabartinis prezidentas – prof. Herbertas Hōrzas. Jis yra mokslo filosofas bei istorikas, garsus Vokietijos mokslininkas. Man teko garbė su juo susipažinti ir pabendrauti.

Taigi mokslo pasaulyje Leibnico draugija pripažinta kaip nenutrūkstamai veikusi mokslinė draugija, nors ir mažų properšų jos istorijoje neišvengta.

Kad mokslas išliktų mokslu

Istorijos plyšiai ir properšos tik praturtino draugijos „biografiją“. Mokydamiesi iš vokiečių ir lietuviai turėtų Lietuvos mokslų akademijos įkūrimą sieji su daktaro Jono Basanavičiaus ir kitų šviesuolių pastangomis 1907 m. įsteigta Lietuvos mokslo draugija.

Gana logiška svarstymo linkmė. Jį tikriausiai reikėtų išplėtoti. Lietuvių mokslo draugiją ir Lietuvos mokslų akademiją sieja daug kuo panašūs tikslai, o nariai vadovavosi ir vadovaujasi tais pačiais idealais. Epochos keičia žmones, sumaištį kelia ideologijos ir politikos, bet mokslas visada turi išlikti mokslu.

Keičiasi ir paties mokslo vertinimo kriterijai, ir mokslininkų kvalifikacijų pripažinimas. Visiškai suprantama, kad iš mokslo mėgėjų išaugę mūsų XX a. pradžios mokslininkai šiandien jau nebeatitiktų dabartinei mokslininko sąvokai keliamų reikalavimų.

Apie tai neverta nė kalbos pradėti, nes kiekvienas istorijos tarpsnis pasižymi savais reikalavimais bei brūdumu. Pagal juos ir reikia matuoti konkrečios epochos mokslininko įdirbį ir išliekamąją vertę. Kokia būtų prasmė lyginti, sakysim, viduramžių kronikininką vienuolį su moderniosios istoriografijos veikalo autorium? O juk be jų nebūtų nei šių dienų, nei rytojaus istorijos mokslu.

Pagal tą pačią logiką išeity, kad kiekviena valstybė turėtų vadovautis savo reikalavimais. Jei taip, tai kaip tada su tarptautiniais mokslo kriterijais? Kita vertus, sutikite, jog yra asmenybės, kurios nepavaldžios laikui ir epochoms. Viena iš jų – Leibnics. Juk jis ir šiandien atitiktų griežčiausius reikalavimus, kurie keliami mokslui.

Kaip humanitaras aš galvoju, kad laikui nepavaldžių mokslininkų vargu ar iš viso gali būti. Jei būtų kitaip, neišvengiamai supriešintume mokslo epochas ir jas kūrėjus mokslininkus. Tiesiog yra daugiau arba mažiau genialių kūrėjų, bet visų daugiausia – mokslo kurmių. Mes stovime ant visų jų pečių.

Ir beveik nieko iš jų negalima pajudinti – subyrės mūsų pačių pamatai. Omokso kriterijai yra ir universalūs (vadiname juos tarptautiniais), ir nacionaliniai. Pastarieji turėtų būti atrama užtikrinant kūrėjų tautos tapatumą ir valstybės egzistenciją, žinoma, kartu ir jų pačių gyvybingumą erdvėje ir laike. Ši užduotis labiausiai taikytina humanitariniams ir socialiniams mokslams.

Leibnics ir Lietuva

Ką pasakytumėte apie Leibnico ryšius su Lietuva?

Leibnics daug keliavo ir susitikinėjo su genialiais žmonėmis, turėjo svarbių pareigų ir įpareigojimų, dirbo kunigaikščių rūmų bibliotekininku Hanoveryje, naudojosi didžiule kūrybos ir veiklos laisve. Prieš keletą metų šiame mieste lankantis mokslo reikalais akies kraštelio pamačiau jo palikimą. Mane apstulbino du dalykai. Pirmas – Leibnico komunikacijos arba, kaip sakydavo anuo metu, susirašinėjimo mastas. Iš jo plaukė milžiniškas laišku srautas. Per metus kunigaikščio bibliotekininkas parašydavo daugiau kaip tūkstantį laišku. Būdavo dienų, kai laišku išsiųsdavo net keliolika. Kitas mane apstulbinęs dalykas buvo tai, kad išliko kone visų laišku nuorašai, taip pat ir daug originalų, kurie iki šiol rūpestingai saugomi. Vokiečiai tuos Leibnico laiškus vis parinkdami yra skelbę. Dabar pradėjo naują išsamų leidimą ir, jei neapsirinku, jį sudarys apie pusantro šimto tomų. Vėliau jau paskelbtus laiškus: tekstai iššifruoti aukščiausios kvalifikacijos paleografų, parašyti komentarai, sudarytos paieškos rodyklės.

Tuose keliuose tomuose, į kuriuos žvilgtelėjau, paieškojau ir Lietuvos, savaime suprantama, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (Grossfürstentum Litauen) vardo. Aišku, jį radau. Kam tie laišakai rašyti ir kodėl Lietuva minima, dabar negalėčiau pasakyti. Juos reikia nuodugniai studijuoti ir apibendrinti. Šiandien, tapus Leibnico draugijos nariu, tas prisilietimas prie mokslo istorijos relikvijų man suteikia dar daugiau prasmės.

Kompiuterių laikais pravartu prisiminti, kad Leibnics buvo bene pirmosios skaičiavimo mašinos kūrėjas. Ji pagaminta iš medžio ir yra saugoma plieniniame seife, o tas seifas – atskiras kambarys krašto centrinėje bibliotekoje. Yra ten ir kitų mokslo relikvijų. Leibnico skaičiavimo mašina įvertinta milžiniška pinigų suma – milijonais markių. Tai vokiečių tautos pasididžiavimas. Jo sergėtojai kartais atidaro plienines duris ir svečiams parodo visa, kas kambaryje-seife laikoma. Nepaprastai džiaugiuosi turėjęs progą peržengti jo slenkstį.

Šiaip Leibnics domėjosi ir dirbo daugelyje mokslų, tiek tiksluosiuose ir gamtos, tiek humanitariniuose. Jo pasiekimų niekas neginčija, nors gyvendamas oponentų nestokojo. Leibnico vardas draugijos pavadinime yra labai prasmingas ir savaime ją pristato kaip autoritetinę mokslo organizaciją, kuriai tenka garbinga vieta tarp kitų panašių pasaulio mokslo draugijų.

Kaip tampama Leibnico draugijos nariu

Vokietijoje ir visame pasaulyje mokslų akademijų vardu ir pagrindu veikiančių draugijų yra daug. Mes iš socializmo laikų buvome įpratę mokslų akademiją matyti kaip valstybinę institucijų sistemą. Vokiečių tradicijos kitokios. Jie akademijoms skiria mokslinių organizacijų funkcijas. Nesu visiškai tikras (šalis vis dėlto didelė), tačiau greičiausiai kiekvienoje Vokietijos Federacijos žemėje veikia giliai, dažnai šimtmečių istoriją siekian-

čios mokslų akademijos. Kartais jos turi nemažą turtą, kurį sudaro ne tik tyrimo centrai ir įranga, bet ir kapitalas, žemė, pastatai ir kitokia nuosavybė. Iš jų panaudos gaunamos lėšos veikiausiai palaikyti ir plėtoti.

Ir jokia atlyginimo tu akademijų nariu negauna?

Net priešingai: visi moka mokesčius akademijai arba draugijai, priklausomai nuo jų gaunamo atlyginimo. Leibnico draugijos nariai taip pat moka. Kol kas nuo mokesčio atleisti Rytų Europos šalių mokslininkai, kol tos valstybės dar neįstojo į ES.

Vadinasi, tai nėra finansiškai pajėgi draugija?

Leibnico draugija Berlyne atsikūrė, bet iš uždarytos akademijos nepaveldėjo jokio turto, todėl jaučiasi neturtinga, o narių balse galima girdėti nuoskaudos gaidelių. Sprendžiant materialinio pagrindo klausimą teko įkurti palaikymo fondą. Jis jau veikia, todėl pasiekta reikšmingų rezultatų. Skirtingai nuo Vokietijos žemių mokslų akademijų, kurios yra vietinės, Leibnico draugija yra visos Vokietijos, o jos registracijos arba būstinės vieta – Berlynas.

Kaip tampama šios draugijos nariu? Ar kiekvienas panorėjęs vokietis, taip pat kitos valstybės mokslininkas, gali pretenduoti į narius?

Bet kas jos nariu netaps. Draugija vadovaujasi akademijų principu, nes paveldėjo visas akademinės veiklos tradicijas. Narį renka štai koku būdu. Pirmiausiai jį turi iškelti du Leibnico draugijos nariai senbuviai. Jie pateikia raštišką rekomendaciją, kurioje išdėsto siūlomo mokslininko nuopelnus ir jų svorio įrodymus. Tada kandidatūra svarstoma skyriuje. Draugijoje yra du skyriai: Gamtos ir fizinių mokslų bei Socialinių ir humanitarinių mokslų. Apsvarstius kandidato tinkamumą ir teigiamai balsavus, skyriaus pasiūlymas teikiamas draugijos prezidentui, kuris sušaukia plenumą ir taip pat balsuojant priima galutinį sprendimą. Kas jame dalyvauja, tiksliai negalėčiau atsakyti. Dėl mano kandidatūros balsavimas vyko šių metų gegužės 15 dieną. Netrukus po jo atsiųstu sveikinimu man buvo pranešta, kad esu patvirtintas draugijos nariu. Nariai nėra skirstomi, kaip Lietuvos MA, į tikruosius narius, narius korespondentus, narius ekspertus ir užsienio narius. Visiems suteiktos lygios teisės ir pareigos. Nario prestižą liudija jo mokslo rezultatai ir jų pripažinimas.

Lietuvoje akademikai skirstomi į gerus, geresnius ir geriausius.

Iš pirmo žvilgsnio tikrai taip atrodo, todėl kyla paskata svarstymams. Mokslininkas galėtų būti akademikas, jeigu turi pripažintų ir patvarių mokslinių nuopelnų. Aišku, Lietuvoje galiojanti trijų pakopų narystės tvarka stimuliuoja mokslininką nuolat siekti pažangos, verčia neužmigti ant laurų. Kita vertus, labai svarbus veiksnys yra šalies dydis. Tokioje mažoje valstybėje kaip Lietuva tikriausiai reikalingas efektyvesnis vidinio ir išorinio organizacijos veiklos reguliavimo mechanizmas, tradicijų kaip įtakos faktorio palaikymas. Juk tradicijos taip pat daug ką lemia: jeigu susiklostė tokios, tai jų gal ir verta paisyti. O Vokietija, kaip sakėme, būdama federacinė valstybė savarakiškų akademijų turi ne vieną ir niekas jų veiklos parlamento tvirtinamu statusu nereguliuoja. Vokiečiai vadovaujasi vienu principu: po akademijos vėliava sutelkti geriausios, o jų reitingą savaime paliudys mokslo rezultatai, tarptautinis pripažinimas, užimamos pozicijos šalies moksle ir panašūs rodikliai. Tada atkrenta poreikis griežtai nustatyti akademikų skaičių ir jų kategorijas.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Gal kartu paieškime gero sprendimo

Atviras Lietuvos mokslo tarybos pirmininko atsakymas į Grupės už nacionalinio susitarimo įgyvendinimą kreipimąsi

Ačiū Jums už Grupės už nacionalinio susitarimo įgyvendinimą (GUNSI) 2002 m. veiklos ataskaitą ir kvietimą Lietuvos mokslo tarybai susipažinti su pateikta medžiaga bei siūlymais ir pareikšti argumentuotą nuomonę apie įvardintas problemas.

Tos problemos mums nėra nežinomos, tačiau jų šaknis ir sprendimo būdus mes matome gerokai kitaip. Jūsų atskaitiniame leidinyje *Ar susitarsime?* Lietuvos mokslas ir aukštasis mokslas vaizduojami labai iškreiptai, stengiamasi jame nematyti nieko gero ir viską rodyti kuo tamsesnėmis spalvomis. Niekinama Lietuvos akademinė visuomenė. Šis vienas pilietiškiausių Lietuvos visuomenės sluoksnių kaltinamas abejingumu Lietuvos žmonių rūpesčiams, vien savo savanaudiškų interesų paisymu. Pagrindine visų bėdų kaltininke laikoma demokratiškai sudaryta Lietuvos mokslo taryba. Net keista, kad ši daugiausia etinėms bei teisinėmis priemonėmis daranti įtaką taryba kai kam taip smarkiai užkliuvo.

Nepaisant to, vis tiek ačiū. Matome, kaip galvojate, kaip klystate ir, kaip bebūtų gaila, klaidinate. Dar geriau matome tai, ką žinojome ir anksčiau – kokiais būdais prieš LMT veikia kovojantys jos oponentai, atpažįstame, kas šiame kare yra tikrieji GUNSI iškabą naudojančios „virvūčių tapytojai“. LMT tikrai „kalta“, kad kliudė savivaliauti, Lietuvos mokslą paversti kelių interesų grupių mokslo verslininkų ir ambicingų aukštųjų mokslo valdininkų, išvaizduojančių turinčiais vienintelės tiesos monopolį, nuosavybe. „Kalta“, kad nevirto paklusnia jų pritarėja.

Ne LMT kalta dėl Lietuvos mokslą ir jos žmonių gyvenimą skaudžiai veikiančių globalių bei ekonominių ir politinių sistemų pokyčių sukeltų problemų. Ne LMT kalta, kad daugiau nei du šimtai tūkstančių Lietuvos gyventojų, tarp jų daugiau nei tūkstantį moksliniam darbui gabaus jaunimo, legaliai ar nelegaliai, laikinai ar visam laikui išvykę uždarbiauti į užsienį. Ne LMT kalta dėl tai lemiančio nedarbo, didžiulių galimybių skirtumų profesiskai atskleisti savo talentą ir užsidirbti, kad dirbančiojo pajamos, net skaičiuojant ne pagal valiutų kursą, o perkamosios galios paritetais, ES šalyse yra vidutiniškai 2,5 karto, o JAV 3,5 karto didesnės negu Lietuvoje. Ne LMT kalta, kad radikalių ekonominių ir politinių permąstymų laikotarpiu sužlugdo didžioji dalis mokslui imlios Lietuvos pramonės, sunyko daug taikomųjų mokslų. Beje, orientuoto daugiausia į bendras buvusios „supervalstybės“ reikmes ir todėl atitinkamai remto. Būtent apie šį, buvusį daugiausia „pašto dėžutę“ mokslą, kalbėta prof. A. Janulaičio taip mėgstamame nurodinėti Paryžiaus Žinių ekonomikos forume. Verta priminti, kad biotechnologijos tyrimai Lietuvoje buvo ne kartą finansiškai paremti, atimant lėšas iš kitų, silpnesniųjų. Likusiame moksle dėl to santykinai padidėjo fundamentinių ir humanitarinių tyrimų dalis. Tai „užkliūva“ kai kuriems „praktikams“, nors atsižvelgiant tiek į absoliutinį dydį, tiek į BVP procentą, ji menkutė, o jos skirstymas pagal mokslo sritis yra normalus, panašus į daugelio ES šalių. Ne LMT kalta, kad permąstymų metais bendrojo vidaus produkto sumažėjimas buvo nenormaliai didelis, tad valstybė nelabai turėjo galimybių, o ir nematė pirmąsias būtinybes daugiau remti mokslą ir aukštąjį mokslą (tuo labiau, kad kai kurie veikėjai Lietuvos mokslą ir aukštąjį mokslą niekino ir stengėsi formuoti neįgyjamą jų įvaizdį; tarp jų – ir kai kurie dabartiniai aktyvieji GUNSI veikėjai).

LMT nuosekliai laikėsi nuostatos nesunaikinti to, ką geriausio Lietuvos mokslas ir aukštasis mokslas paveldėjo iš senosios sistemos – pagrindinio mokslo potencialo (intelektinio kapitalo) ir mokslo infrastruktūros. Naują sistemą siekta kurti jų pagrindu. Labai trūkstant lėšų – remtis mokslininkų solidarumu, pilietiniu sąmoningumu, skatinti mokslininkus ieškoti kitų savo darbo finansavimo šaltinių. LMT, išskyrus pavienius ekstremistus, pasisakė už darnią mokslo plėtotę, pirmiausia atitinkančią šalies aukštojo mokslo, kitus bendrus valstybės poreikius ir nacionalinius interesus, taip pat už praėjusiais laikais labiau išplėtotų tyrimų, kurie buvo pasiekę aukštą tarptautinį lygį, palaikymą. Būtent iš tokių tyrimų dabar skelbiama didžioji dalis Lietuvos mokslininkų publikacijų, esančių tarptautinėje mokslo apyvartoje. LMT visuomet pasisakė už tai, kad nuolatiniai ir išskylančios nauji laikiniai nacionaliniai mokslo prioritetai būtų remiami papildomu mokslo finansavimu. Beje, šios nuostatos užfiksuotos LMT strateginiuose dokumentuose; joms 1997 m. pritarė vienos LR vyriausybės švietimo ir mokslo ministerijos vadovai. Deja, jų nenorėjo matyti tie, kurie mėgino daryti įtaką laikydami „kitokios nuomonės“. LMT tikrai „kalta“, kad mokslo institutų sistemos reformą reikalavo vykdyti taip, kad būtų matyti visuomeninė reformos prasmė, pirmiausia atsižvelgiant į institutų paskirtį valstybėje tokia nuostata darė įtaką reformai. LMT tikrai „kalta“, kad šiandien Lietuvos mokslas turime ne vien griuvėsius, o kai kurie tyrimai net suklestėjo.

LMT tikrai „kalta“, kad rėmė aukštojo mokslo plėtotę ir studijuojančių skaičius nuo minimumo, buvusio Nepriklausomybės pradžioje, išaugo dvigubai. Galima diskutuoti, kiek vidurinių mokyklų abiturientų tinka studijuoti aukštesiose mokyklose, kiek jų turi siekti universitetinio, o kiek – profesinio aukštojo išsimokslinimo. Galbūt dabartinė proporcija tikrai nėra geriausia, bet čia susiduria ambicingų universitetų ir veržlių jaunų kolegijų interesai. Tačiau ar būtų geriau, jei galimybės studijuoti būtų mažesnės? Taip pat galima diskutuoti dėl aukštojo mokslo lygio (ir tam yra pagrindo, nors visada buvo visokio lygio absolventų). Tačiau akivaizdu, kad nedarbas tarp įgijusiųjų aukštąjį išsilavinimą, ypač universitetinį, yra mažiausias.

Lietuvos moksle ir aukštajame moksle tikrai ne visi yra aukščiausios „prabos“. Kad ir kaip padėtis gerėtų, visi geriausi niekada nebus. Juk to nėra nė vienoje valstybėje. O ko norėti iš Lietuvos, kai turime ekstensyviai augantį (šiandien taip yra visame pasaulyje) ir menkai finansuojamą aukštąjį mokslą?

Stebina, kai GUNSI bando įteigti, kad Lietuvoje švietimui ir aukštajam mokslui skiriama per didelė nacionalinio biudžeto dalis nors ir suprasdama, kad netikėtai „superkapitalistine“ tapusioje Lietuvoje per nacionalinį biudžetą paskirstoma, lyginant su kitomis valstybėmis, viena mažiausių BVP dalių, tad ir švietimui tenkantis nacionalinio biudžeto procentas yra didelis. Tai lyg ir prieštarauja pagrindinei 2002 m. gruodžio 3 d. pasirašyto Nacionalinio susitarimo siekiant ekonomines ir socialines pažangas Žinių ekonomikos kūrimo idėjai, kurią įgyvendinti neįmanoma nekuriant žinių visuomenės. Tačiau juk tik švietimas, siekiant šioje srityje pranašumo, investicija į žmonių sugebėjimų ugdymą, yra vienintelė galimybė mūsų žmonėms atviraime pasaulyje nebūti pastumdėliais. Negana to, juk tai bene vienintelis realus kelias pasiekti ES vidutinį lygį ne po pusės šimto metų, o daug greičiau.

Leidinėlis *Ar susitarsime?* yra gana eklektiškas tikrai įdomios, objektyvios, statistikos šaltiniais grindžiamos ir taip

pat tendencingai pateiktos bei komentuojamos informacijos mišinys. Kartais nevingiama keistų lengvapėdiškų išvadų bei kategoriškų rekomendacijų, neretai čia painiojamos sąvokos. Tarkime, šalies mokslinės veiklos našumo, produktyvumo ir panašios sąvokos. Našumas turėtų būti apskaičiuojamas lyginant tai, kas gaunama, su tuo, kas įdedama, bet ne pagal tai, kiek mokslinės produkcijos tenka vienam šalies mokslininkui (tai jau išvestinis rodiklis, o mokslininkų skaičius vienam milijonui gyventojų Lietuvoje yra visai normalus, tik jų darbas menkai finansuojamas) ar milijonui gyventojų. Moksliniai tyrimai kainuoja, patenkantieji į pasaulio mokslo apyvartą – pasaulinėmis kainomis. Mokslininkas be lėšų ne ką gali. Apskaiciuokite našumą kad ir mokslinių straipsnių ISI sąrašo žurnaluose skaičių padaliję iš mokslui skiriamų lėšų – ir vaizdas fantastiškai pasikeis. Lietuvos mokslininkų darbo našumas pasirodys kelis kartus geresnis nei pirmaujančių pasaulio mokslo šalių. Šį pavyzdį duodu norėdamas atkreipti dėmesį, kokie klastingi aritmetiniai statistikos žaidimai. Šalies mokslininkų straipsnių ISI sąrašo žurnaluose skaičius yra svarbus rodiklis, leidžiantis palyginus įvairių šalių indėlį į pasaulio mokslą, jų mokslinę produkciją, tačiau jis pasako ne viską. Šalies mokslininkų veiklos negalima vertinti tik pagal vieną rodiklį. Tai net juos klaidina – verčia stengtis formaliai „gerai atrodyti“. Net vertinant pagal mokslinius straipsnius reikia turėti omenyje, kad straipsniai ISI sąrašo žurnaluose daugumoje šalių sudaro tik nedidelę mokslininkų parašomų straipsnių dalį.

Lietuvos lyginimas su kitomis valstybėmis, neatsižvelgiant į istorinį kontekstą, giliai neanalizuojant vienų ar kitų rodiklių priežasčių, negali būti pagrindas menkinti Lietuvos mokslą. Labai geri Estijos mokslinio produktyvumo rodikliai pasirodo ne tokie įspūdingi, pasigilinus į jų mokslinių publikacijų struktūrą, bendravimo su Suomijos ir Švedijos mokslu įtaką, kritišką pačių Estijos mokslininkų padėtį valstybėje.

Lyginant su kitomis valstybėmis pagrindiniai galutiniai rodikliai yra ekonominiai. Ne šalies mokslas šiandien lemia pereinamąjį laikotarpį gyvenančių valstybių ekonomikos raidą. Lietuvos mokslas įtaką šalies ekonomikai šiandien daro daugiausia netiesiogiai, per aukštąjį mokslą, rengiamus specialistus. Lietuva, Latvija ir Estija mokslo ir studijų sistemą reformavo gana skirtingai (Lietuva atsargiausiai), tačiau vienam gyventojui tenkantis nacionalinis produktas, išreikštas perkamosios galios paritetais, visose trijose valstybėse dabar yra maždaug toks pat, o Lietuva jau lenkia senesniai dar pirmavusią Estiją.

Kad ir kokiomis pažiuromis vadovautumėmės, mūsų diskusija turi būti geranoriška ir sąžininga. Juk, manau, visi ieškome (bent privalėtume tai daryti) geriausio sprendimo, mokslinės tiesos ar to, kas būtų kiek galima arčiau jos. Ji turėtų atitikti ne kokios nors vienos grupės, o visos šalies interesus. Deja, leidinyje *Ar susitarsime?* tokios nuostatos pasigendu. Mano nuomone, nors jame daug teisingų pastebėjimų apie esamą būklę, beveik visos apibendrinamosios išvados yra iš esmės neteisingos. Net klausimą reikėtų kelti kitaip: *Ar rasime geriausių sprendimą?*

Dėl to reikia diskutuoti. Geranoriškai. Ieškoti sutarimo. Priėmti bendros nuomonės.

Lietuvos mokslo tarybos
pirmininkas
prof. habil. dr.

Kęstutis Makariūnas

Pabaiga, pradžia Nr. 14

Tęsiame pasakojimą apie Lietuvos nacionaliniame muziejuje veikiančią parodą *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir Rusija XIV–XVIII amžiuje*. Ji surengta minint Karaliaus Mindaugo krikšto ir karūnavimo 750-ąsias metines. Parodoje pristatyti su Lietuvos istorija susiję eksponatai iš trijų Rusijos saugyklų: Maskvos Kremliaus muziejaus Ginklų rūmų (Oružeinaja palata), Rusijos valstybinio senųjų aktų archyvo ir Rusijos valstybinio istorijos muziejaus. Paroda veiks iki spalio 15 dienos.

Lietuvos dovanos iš baroko epochos

Reikšmingą vietą parodoje užima LDK pasiuntinių dovanos Rusijos valdovui. Iš Kremliaus muziejaus Ginklų rūmų atvežti penki eksponatai, iš kurių du – vokiečių meistrų ir trys – lenkų meistrų darbo. 1657 m. Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Vladislavas IV siuntė pasiuntinius su dovanomis pas Rusijos carą Aleksejų Michailovičių. Kartu su Lenkijos pasiuntiniais vyko ir Lietuvos pasiuntiniai su atskiromis dovanomis carui. Eksponuojamas didžiulis puošnus sidabrinis dubuo, ašotis bei kiti baroko epochos meistrų kūriniai, primenantys mums, kad XVII a. Lietuvos politinio ir valstybinio elito skonis, mados ir grožio supratimas mažai kuo skyrėsi nuo būdingo kitoms to meto Europos valstybėms.

Kaip teigė Maskvos Kremliaus muziejaus generalinio direktoriaus pavaduotoja Olga Mironova, Kremliaus muziejuje sukaupta didelė Pasiuntinių dovanų kolekcija. Tai daugelio valstybių pasiuntinių dovanos. LDK pasiuntinių dovanos į muziejų pateko drauge su Lenkijos pasiuntinių dovanomis ir kartu saugomos. Iš viso muziejuje yra 117 Lenkijos dovanų, į tą skaičių patenka ir LDK dovanos, tarp kurių yra 10 daiktų su Vilniaus cechų ženklais.

Priminsime, jog XVII a. Europą buvo tiesiog užtvindę Vokietijos sidabro meistrų gaminiai, todėl tarp to meto pasiuntinių dovanų dažnai sutinkami Augsburgio, Niurnbergo, Hamburgo meistrų sukurti meno dirbiniai. Tačiau pačių lenkų to meto gaminiai, tvirtina O. Mironova, išsiskiria paradiškumu ir dydžiu. Pirmiausia tai pasakytina apie Poznanės ir Gdanskio meistrų darbus. Jie itin dekoratyvūs, todėl Kremliaus muziejaus Ginklų rūmuose užima ypatingą vietą. Į Vilnių atvežti dirbiniai, nors ir daro išpūdį savo dydžiu, dar nėra didžiausi tarp Ginklų rūmuose saugomų eksponatų.

Beje, iš Lietuvos ir Lenkijos Maskvą pasiekdavo ne tik sidabro, bet ir gintaro dirbiniai. Ginklų muziejuje saugoma sena ir labai vertinga gintaro dirbinių kolekcija. Neseniai Kremliaus muziejus kartu su Karaliaučiumi buvo surengęs bendrą parodą *Rusijos gintaro auksas*. Tvirtinama, kad toje parodoje buvo eksponuoti išties unikalūs meistrų darbai.

O. Morozova taip pat pabrėžė, jog Maskvos Kremliaus muziejaus Ginklų rūmuose tarp Lenkijos pasiuntinių dovanų išsiskiria Krokuvos ir Lvovo meistrų darbai. Tarp kitų dovanų valdovams buvo

Iškalbingi istorijos dokumentai (2)

Rašytojas Kazys Almenas (kairėje), Lietuvos mokslo tarybos patarėjas Vladislavas Guoga (ketvirtas iš kairės), dailininkas, bibliofilas ir muziejininkas Kazys Varnelis (penktas iš kairės) bei kiti parodos lankytojai apžiūri eksponatus

Žygimantas Kęstutaitis (~ 1365–1440), Lietuvos didysis kunigaikštis (1432–1440), nežinomas dailininkas, XIX a. pab. – XX a. pr. Drobė, aliejus. Lietuvos nacionalinis muziejus.

Cicilija Renata (1611–1644), pirmoji Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Vladislavo Vazos žmona. Nežinomas dailininkas, XVII a. Drobė, aliejus. Valstybinis istorijos muziejus, Maskva.

Rusijos valstybinio istorijos muziejaus direktoriaus pavaduotojas prof. Vadimas Jegorovas (kairėje) apie eksponatus pasakoja tuometiniam Rusijos Federacijos ambasadoriui Lietuvoje Jurijui Zubakovui (trečias iš dešinės), Lietuvos LR Ministrui Pirmininkui Algirdui Brazauskui, Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorei Birutei Kulnytei bei kitiems lankytojams

mėgiama dovanoti sidabru ir brangakmeniais išpuoštas žirgo kamanas. Paprastai su dovanomis atvykusius užsienio valstybių pasiuntinius Rusijos valdovai apdovanodavo sabalų kailiais, taigi vykdavo tarsi pasikeitimas dovanomis, savotiški mainai. Šiuo metu Kremliaus muziejuje sudaromas lenkų sidabro gaminių katalogas, todėl glaudžiai bendradarbiaujama su šios srities Lenkijos tyrinėtojais bei muziejininkais. Tame kataloge, sprendžiant iš visko, atsiders ir Lietuvos pasiuntinių dovanos bei meistrų gaminiai.

Archivistų profesinės veiklos principas

Jeigu archyviniai dokumentai guli ilgai nejudinami, jeigu prie jų neprišliečia žmogaus rankos ir akys, tai sudaro labai blogą aurą. Ji gaubia ne tik konkrečius dokumentus, bet ir visą archyvą. Taip teigė Rusijos archyvų federalinės tarnybos vadovas prof. Vladimiras Kozlovas per spaudos konferenciją prieš atidarant parodą.

Galima spręsti, kad patiems maskviečiams, garsių muziejų ir archyvų saugyklų vadovams, atvykusiems į parodą Lietuvos nacionaliniame muziejuje atidarymą, tai buvo reikšmingas ir sielai malonus įvykis. Kiekvienas kultūros ir mokslo žmogus tą jausmą nesunkiai supras. Išties nėra nieko svarbiau, kaip tautų, kultūrų ir mokslo bendradarbiavimas, abipusė idėjų apytaka. Tenka pripažinti, jog Maskvos Kremliaus ar Rusijos valstybinio istorijos muziejų galimybės nepalyginamai didesnės už Lietuvos muziejų. Maskviečiai tomis galimybėmis stengiasi pasinaudoti, nežiūrind didelių, pirmiausia, finansinio pobūdžio, sunkumų. Vis didesnę pasisekimą įgyja senųjų aktų, archyvų autentiškų dokumentų eksponavimas kitose valstybėse. Tokios bendros parodos darytos su Suomija, Švedija, Danija. Tai vis Skandinavijos šalys, o kur dar bendros parodos su Olandija, Slovėnija, buvusia Jugoslavija. Pastebėsime, jog autentiškais dokumentais domisi ne vien tos srities tyrinėtojai, bet ir vis platesnių visuomenės sluoksnių atstovai, inteligentija, jau nekaltant apie mokslo žmones.

Šią tendenciją atspindi ir Maskvoje bene prieš ketverius metus atidaryta Rusijos federalinių archyvų parodų salė. Joje kas du mėnesiai atidaromos vis naujos parodos. Nepaprastą susidomėjimą visuomenėje sukėlė paroda *1953-ieji metai. Tarp praeities ir ateities*. Archyviniai dokumentai ir muziejų eksponatai pagrindą buvo pamėginti rekonstruoti paskutiniąsias Josifo Stalino gyvenimo dienas. Per pusantro mėnesio parodą aplankė 10 tūkst. lankytojų, kurie neliko abejingi. Visuomenėje – prieštaringiausi vertinimai, kuriuos Rusijos archyvų federalinės tarnybos vadovas V. Kozlovas linkęs skirstyti į tris svarbiausias grupes. Vieni vertintojai išitikinę, kad paroda propauguoja stalinizmą, kiti – kad demaskuoja. Tretieji giria archyvistus, kurie, girdi, sugebėjo įgyvendinti bešališkumo principą.

V. Kozlovas pabrėžė, kad šis nuomonių spektras labai patinka patiems archyvų specialistams, nes jame jie išvelgia savo profesinės veiklos prasmę. Svarbu pateikti dokumentus, tai, kas išliko, o vertinti – jau pačių lankytojų ir tyrinėtojų reikalas. Gal toks objektyvistinis beaistris principas kai kuriems visuomeniškai aktyviems žmonėms bei politikams nepatiks, jie labai norėtų bemat sudėlioti visus taškus ant i, bet tai esąs archyvistų profesinės veiklos principas.

Archyvų parodų salėje vasarą veikė Sankt Peterburgo 300 metų jubiliejui skirta paroda, šiuo metu, kai skaitomos šios eilutės, jau tikriausiai atidaryta nauja ekspozicija. Neužilgo panaši archyvų parodų salė bus atidaryta ir Sankt Peterburge.

Parodas dažnai lydi mokslinė konferencija

Tad gal išties intelektualėjant vertintojams autentiški archyviniai dokumentai pamažu į antrą planą nustums muziejinius eksponatus? Vargu ar muziejininkai leis, kad taip atsitiktų. Bent jau Rusijos valstybinis istorijos muziejus, atrodo, daro viską, kad to būtų išvengta.

ziejininkų ir archyvistų siekius.

Beje, Rusijos valstybinis istorijos muziejus daug dėmesio skiria ir tolesnės istorinės praeities laikams. Tarkime, paroda *Rusija ir Švedija XVII amžiuje*. Įprasta, kad parodos metu ar jai pasibaigus vyksta mokslinės konferencijos. Pastarojoje parodoje pranešimus skaitė Rusijos ir Švedijos mokslininkai, dalyvavo Maskvos Kremliaus muziejaus ir kitų mokslo institucijų pajėgos. Pranešimai išleidžiami 250-300 p. knyga, joje pateikiamas ne kurios nors vienos, bet kelių valstybių tyrinėtojų skirtingi požiūriai į aptariamą istorinę problemą. Visa tai gilina mokslinį pažinimą. Šiame pažinimo ir diskusijų procese paprastai dalyvauja Rusijos mokslų akademijos, Rusijos

Restauratorius architektas Romanas Jaloveckas ir Vilniaus Valdovų rūmų atstatymo mokslinis vadovas inžinierius architektas Napalys Kitkauskas apžiūri taurę, kurią LDK didysis pasiuntinys Jonas Kazimieras Pacas dovanojo Rusijos carui Aleksejui Michailovičiui. Krokva (?), XVII a. pirma pusė. Maskvos Kremliaus muziejus.

Dubuo-gelda iš praustuvo komplekto, dovanoto LDK didžiojo pasiuntinio Jono Kazimiero Paco Rusijos carui Aleksejui Michailovičiui 1647 m. Meistras Hans Jakob I Baur, Augsburgas, 1635–1640, sidabras. Maskvos Kremliaus muziejus.

Maskvoje, ir apskritai Rusijos visuomenėje, didelį rezonansą sukėlė paroda *Pergalės paradas*, kuris 1945 birželio 24-ąją buvo surengtas Raudonojoje aikštėje. Visuomenė, o svarbiausia jaunuomenė – studentija, moksleivija – pamatė nacių vėliavas, kurios buvo nešamos ir mėtomos Pergalės parado metu Maskvos Raudonojoje aikštėje. Pirmą kartą viešumoje buvo parodyta ir Pergalės vėliava, kuri 1945 m. gegužį plevėso Berlyne virš Reichstago. Anot pačių parodos rengėjų, sunku perteikti tas emocijas ir Rusijos žmonių pasididžiavimą, kurį sukėlė ši paroda.

Įdomu, jog kiekvieną parodą paprastai lydi labai kontraversiški vertinimai, į kuriuos Maskvos muziejininkai ir archyvistai, atrodo, išmoko reaguoti labai šaltakraujiškai. Jie teigia, kad kritikos fone visada geriau gali pamatyti esmę. Kritika tik išryškina mu-

Bendrosios istorijos ir Tėvynės istorijos institutų mokslininkai. Taigi reikšmingą tarptautinę parodą paprastai lydi ir ne mažiau reikšminga mokslinė konferencija.

Galima būtų tik apgailestauti, kad tokia konferencija nebuvo surengta Karaliaus Mindaugo karūnavimo 750-ųjų metinių proga. Tuo labiau, kad išvydome kai kuriuos rečiausius archyvinis dokumentus iš Maskvos archyvų saugyklų. Kada bepasikartos?

Mokslo ir kultūros apytaka dar vangi

Šiokių tokių ryšius su Nepriklausomybę atkūrusių Baltijos valstybių muziejais Rusijos valstybinis istorijos muziejus dar palaiko. Rygos 800-ųjų metinių proga rygiečiai į Maskvą buvo atvežę savo archeologinių radinių

Ašotis, dovanotas LDK didžiojo pasiuntinio Kiprijono Povilo Bžostovskio Rusijos carui Aleksejui Michailovičiui, 1667 m. Meistras Stanislavas Švarcas, Poznanė, 1654–1665, sidabras. Maskvos Kremliaus muziejus.

parodą. Maskviečiai į Estiją buvo nuvežę 1812 m. karo didvyriams skirtą parodą. Kartu su Lietuvos nacionaliniu muziejumi maskviečiai buvo surengę parodą Maskvoje XIX a. *Vilniaus miesto fotografija*. Ekspozicijai skirtos kelios salės, pakako ir spaudos dėmesio.

Akivaizdu, kad tai nepakankamai ryšiai. Kas trukdo gyvesnei mūsų valstybių mokslo ir kultūros apytakai? Mėgindamas atsakyti į šį klausimą prof. V. Kozlovas pirmiausia mini gana sunkią materialinę būklę, kurioje tenka sukurti mūsų šalių kultūros ir mokslo institucijoms. Štai kad ir Rusijos archyvai: jie atviri įvairių valstybių tyrinėtojų, bet ar daug Lietuvos tyrinėtojų gali į juos atvykti, dirbti, daryti dokumentų kopijas? Deja.

Esama ir globalesnio pobūdžio tuos kontaktus ribojančių priežasčių. Tarp mūsų valstybių nėra pakankamai aktyvių kultūrinių ryšių, tai pasakytina ir apie archyvus, muziejus bei panašiai. Išgyvename sudėtingą laikotarpį, kai naujų žmogiškojo bendrabūvio idealų ir principų paieška vyksta nedarniai, kartais įgyja net prieštaringą pobūdį. V. Kozlovo nuomone, jeigu Lietuvos kultūra šiuo metu aiškiai per mažai pateikiama Rusijoje, tai priežastis – ne vien tik ekonominio pobūdžio. Rusijoje dėmesys Lietuvos kultūrai ir istorijai tebėra gyvas, lygiai kaip ir dėmesys Baltarusijos, Lenkijos ar kitų kaimyninių valstybių kultūrai. Žinoma, tai nėra globalus susidomėjimas, kuris galėtų aprėpti visus visuomenės sluoksnius – ne. Dabartinis Rusijos miesčionis yra toks pat nežingeidus ir tingus, kaip ir bet kurios kitos valsty-

bės šio socialinio sluoksnio atstovas, nes pirmiausia rūpinasi kasdiene duona. Tačiau yra inteligentija, kuri puikiai suvokia, kad kultūriniai tautų ir valstybių ryšiai – tai principinė gyvenimo būtinybė.

Pratęsdamas atsakymą į tą patį klausimą – kas trukdo valstybių bendradarbiavimui – Rusijos valstybinio istorijos muziejaus direktoriaus pavaduotojas prof. V. Jegorovas atkreipė dėmesį į pavojingą ir jau pasireiškiančią tendenciją: blogiausia, kas gali įvykti kultūros gyvenime – tai abipusio intereso, domėjimosi vienu kitais praradimas. Kol Lietuvos jaunimas dar nepamiršo rusų kalbos, būtina kuo skubiau tyrinėti rusų ir lietuvių tautų santykių istoriją. Ateityje tai bus vis sudėtingiau. Juokingai atrodo, toliau tęsė mintį V. Jegorovas, kad žmonės tebegąsdinami komunizmo šmėkla ar Rusijos galimu sugrįžimu į Lietuvą. Mokslo žmonėms, ir pirmiausia istorikams, yra ką tyrinėti – kad ir XIV–XVIII a. LDK ir Rusios (vėliau Rusijos) santykių istoriją. Tai buvo vienos didžiausių Rytų ir Vidurio Europos valstybės, kurios veikė, įtaką ir visos didžiulės geopolitinės erdvės gyvenimą bei raidą. Šių valstybių tarpusavio ryšiai bei konfliktai paliko labai gilią pėdsaką daugelio tautų gyvenime, kultūrinėje raidoje, nemaža dalimi apsprendė ir vėlyvesnį šio regiono modernių tautų ir valstybių susiformavimą.

Mažos knygelės, bet jose išmintis

Argi ne apie tai mums byloja ir unikali parodoje eksponuojamos Pranciškaus Skorinos knygos – *Mažoji kelionių knygelė* ir *Apaštalas*. Maža knygelė, bet paliko gilų kultūrinį pėdsaką daugelio tautų gyvenime, – taip galima pasakyti apie pirmąją. Išspausdinta 1522 m. Vilniuje, kur iš Prahos į Vilnių sugrįžęs Pranciškus Skorina ir pradėjo savo didžią švietėjo ir kultūrininko veiklą. Kartu su 1525 m. išspausdintu *Apaštalu* – tai pirmosios Lietuvos Didžiojoje Kuni-gaikštystėje išspausdintos knygos. Mažos tai knygos, bet jose gili išmintis. Žvelgdami į jas jaučiame didį pasididžiavimą mūsų Vilniumi – daugia-
taučiu, daugiakultūriu, įvairių religijų ir įsitikinimų žmonių miestu. Toks jis buvo istorijoje, toks tolerantiškas ir svetingas teisliaka.

Du Mažosios kelionių knygelės egzemplioriai. Kairėje – Akatisai ir kanonai, dešinėje – Akatisai ir horariumas. Tai pirmosios LDK teritorijoje, Vilniaus mieste išspausdintos knygos, ~ 1522 m. Valstybinis istorijos muziejus, Maskva.

Padės kovoje su terorizmu

Tai, kad tokios svarbos mokslinis seminaras surengtas mūsų sostinėje, yra didelis Vilniaus universiteto fizikų tarptautinio autoriteto pripažinimas. Seminarą Vilniuje finansavo du šaltiniai – NATO programa *Mokslas – taikai* ir JAV gynybos ministerijos agentūra *DARPA*.

Šios agentūros menedžeris pulkininkas leitenantas dr. John Carrano teigia, jog *DARPA* metinis biudžetas yra apie 2,5–3 mlrd. JAV dolerių. Iš tos sumos 50 mln. dolerių per 4 metus skirta ultravioletinių šaltinių technologijoms sukurti. Varomoji jėga, kuri skatina šios srities darbus – tai kova prieš tarptautinį terorizmą. Moksliniams tyrimams bei modernioms technologijoms čia tenka toli gražu ne paskutinė vieta. Kadangi ultravioletiniai šviesos šaltiniai gali būti panaudojami aptinkant ir identifikuojant pavojingas biologines ir chemines medžiagas, tai tuos metodus bei atitinkamas technologijas ir norima panaudoti šiam tikslui. Tai kovos su tarptautiniu terorizmu dalis.

DARPA kaip tik ir yra pagrindinis tyrimų centras, vykdamas JAV gynybos departamento programas. Dr. J. Carrano tvirtina, jog agentūroje dirba 125 menedžeriai, dauguma – mokslo daktarai. Absoliuti dauguma turi bent 20 metų darbo patirtį aukštųjų technologijų srityje. Pats dr. J. Carrano jau 22 metus yra JAV kariuomenės karininkas. Su pareigomis susidoroti jam padeda ne tik darbo patirtis aukštųjų technologijų srityje, bet ir žinojimas, ko reikia gynybos departamentui.

Paklaustas, kaip JAV gynybos departamente priimamos naujos mokslinės programos, dr. J. Carrano atsakė, jog tų programų likimą lemia ne vienas ar keli asmenys, kad ir kokie įtakingi būtų. Naujų programų iniciatyva paprastai ateina iš kariuomenės, karo laivyno ar karinių oro pajėgų. Teikiami pasiūlymai, kaip gerinti vienos ar kitos karinės srities veiklą. Paprastai pasirenkami projektai, kuriems atlikti pakanka ne daugiau kaip 4 metų. Per tą laiką turi būti gauti konkretūs rezultatai. Pagal darbų eigą skirstomos biudžeto lėšos. Kai kurioms programoms skiriama net iki šimtų milijonų dolerių.

Kas, jeigu gynybos departamente vykdomi projektai patektų į

Technologijos kovai su terorizmu kuriamos ir Lietuvoje

Rugšėjo 11 d. žmonija mini teroro aukų Niujorke atminimą. Ką Lietuvos mokslininkai gali pasiūlyti kovai su tarptautiniu terorizmu? Apie tai kalbėta ir birželio 17–21 d. Vilniaus universitete vykusiame NATO Pažangiųjų tyrimų seminare *Kietakūniai ultravioletiniai šviesos šaltiniai ir detektoriai*. Pasaulyje ši optoelektronikos sritis vystosi nepaprastai sparčiai. Kietakūniai šviesos šaltiniai jau taikomi medicinoje, aptinkant biologinius ir cheminius teršėjus, bei kitose srityse. Perspektyvu šių technologijų pagrindu sukurtus prietaisus pritaikyti kovai su terorizmu. Ultravioletiniai šviesos šaltiniai bus pritaikyti bendrojo apšvietimo sistemose: kaitrines ir liuminescencines lempas greitai pakeis kompaktiški, ekonomiškai, aplinkos kenksmingomis medžiagomis neršiantys šaltiniai. Jų veikimo principus bei gamybos technologijas ir kuria Vilniaus seminaro dalyviai.

Seminaro metu taip pat posėdžiavo NATO Fizinių ir inžinerinių mokslų bei technologijos komisija, kuri ir skyrė seminarui dalį lėšų.

Seminaro pertraukos metu turi ką aptarti Vilniaus universiteto Medžiagotyros ir taikomųjų mokslų instituto direktorius prof. Artūras Žukauskas, JAV Rensselaer'io politechnikos instituto prof. Michailas Shur'as, JAV gynybos ministerijos agentūros DARPA atstovas pulkininkas leitenantas dr. John'as Carrano ir Sensor Electronic Technology bendrovės prezidentas dr. Remis Gaška iš JAV

teroristų rankas? Darbas *DARPA* programose turi įvairias slaptumo kategorijas, sako dr. J. Carrano, apie kai kurias tų programų išvies nediskutuojama. Yra daug būdų surasti asmenis, kurie susiję su teroristais ar linkę jiems padėti. Kita vertus, teroristai taip pat naudoja aukštųjų technologijų gaminius (pavyzdžiui, ne tik mobiliuosius telefonus, bet ir nustatymo sistemos įtaisus), bet dėl to šių prietaisų kūrimo pažanga juk nesustoja.

Ką šioje srityje gali lietuviai fizikai

Kaip seminaro dalyviai vertina lietuvių mokslininkų indėlį, dir-

bant ultravioletinio kietakūnio apšvietimo srityje? Tai, kad seminaras surengtas Vilniuje, jau savaime yra atsakymas. Vilniaus universiteto fizikų grupė, kuriai vadovauja prof. Artūras Žukauskas, glaudžiai bendradarbiauja su amerikiečiais – Rensselaer politechnikos institutu Niujorko valstijoje ir Pietų Karolinos universitetu. *Su vilniečiais glaudžius ryšius palaiko ir kompanija, kurioje dirbu*, – spaudos konferencijoje sakė dr. Remis Gaška, kuris iki 1992 metų dirbo Vilniaus universiteto Fizikos fakultete, o dabar pats vadovauja mokslinių tyrimų kompanijai. – *Per pastaruosius 3–4 metus, kiek žinau, į minėtus amerikiečių mokslo ir studijų cen-*

trus Vilniaus fizikai atliko 15 ar 17 trumpalaikių ir ilgalaikių vizitų. Taigi vienokiu ar kitokiu būdu lietuviai išitraukę į įvairius plačiatarpių puslaidininkių tyrimo bei jų taikymo ultravioletinių šviesos šaltinių gamyboje ir kietakūnio apšvietimo technologijose.

Mūsų kompanija, – toliau plėtojo savo mintį R. Gaška – *turi 3 metų kontraktą su Vilniaus universiteto fizikais, kur prof. A. Žukausko vadovaujama grupė kuria tam tikrus įtaisus, tai pat ir kietakūnio apšvietimo modulius. Tai „gudrūs“ moduliai, kurie gali būti pritaikomi individualiai kiekvieno žmogaus reikmėms. Kad ir tokia taikymo sritis. Iš gydytojo gavę nuorodą, koks apšvietimas mums labiau tiktų, kokios spalvinės gamos, savo darbo vietoje tokį apšvietimą galėtume įsirengti.*

Svarbiausia – bendras programos tikslas

Seminaro organizatoriai pagalvojo ir apie spaudos konferenciją žurnalistams. *Mokslo Lietuvos atstovas*, gal kiek ir piktnaudžiaudamas kolegų žurnalistų bei spaudos konferencijos dalyvių laiku, uždavė keletą klausimų, atsakymai į kuriuos, tikimės, bus įdomūs mūsų skaitytojams.

ML. Ar Lietuvos fizikams, dirbantiems puslaidininkių šviesos šaltinių tyrimo ir kūrimo srityje pakanka būtiniausių šiuolaikinės aparatūros?

Artūras Žukauskas. Nepakanka. Nenorėčiau labai gilintis į tą problemą, nes LR Krašto apsaugos bei Švietimo ir mokslo ministerijos puikiai parėmė šį mūsų seminarą, todėl neišeitų kritikuoti ministerijų. Vis dėlto turiu pastebėti, kad

Lietuvoje daug puikios šiuolaikinės aparatūros be konkurso skiriama sritims, kurios valingu sprendimu buvo paskelbtos prioritėtinėmis. Mūsų optoelektronikos sritis, kuri sietina su kietakūnio apšvietimo technologijomis, nėra įvertinta kaip prioritėtinė. O juk puslaidininkinė optoelektronika yra sparčiausiai pasaulyje besiplėtojanti šaka. Pakaktų pasakyti, jog per pastaruosius 7 metus šios mikroelektronikos srities gamyba augo po 60 proc.

ML. Dabar Lietuvoje daug kalbama apie nanotechnologijas, visi nori išokti į šį sparčiai išsibėgęją prioritėtinį aukštųjų technologijų „traukinį“. Kiek ultravioletinių šviesos šaltinių, apskritai kietakūnio apšvietimo kūrimo sritis, siejasi su nanotechnologijomis?

A. Žukauskas. Iš dalies siejasi, bet nanotechnologiją kiekvienas suvokia savaip. Iš tikrųjų šiuolaikiniai puslaidininkiniai šviesos šaltiniai yra nanotechnologijų dariniai. Juos kuriant naudojami labai ploni sluoksniai ir labai maži medžiagų kiekiai.

ML. Kalbant apie JAV gynybos ministerijos bei NATO mokslines programas, kas šiandien lemia: sugebėjimas gauti reikiamą kiekį lėšų, o gal sugebėjimas pasitelkti „protus“, t. y. geriausias toje srityje dirbančių mokslininkų pajėgas? Ką apie tai galvoja dr. John Carrano?

John Carrano. Pinigų trūksta visiems, taip pat programų menedžeriams. Mat vyresnybei būtina įrodyti programos būtinybę, nes visos gauna finansavimą. Pinigai – ne viskas, nes labai svarbu rasti geriausius iš geriausių programos vykdytojus. Bet ir tai dar ne viskas. Ypač svarbu suderinti atlikėjų komandas taip, kad jos sugebėtų bendradarbiauti. Programos paprastai yra didelės, pritraukia galingas kompanijas. Programa – tai ne kokios nors atskiros grupės laimėjimas, nes programos pabaigoje turi būti gautas apčiuopiamas rezultatas, kuris gali būti perduodamas pramonei į gamybą. Karo pramonė ir ginkluotosios pajėgos iš tokios programos privalo turėti naudos.

Su Lietuvos įmonių galimybėmis nesu gerai susipažinęs, tačiau manau, jog ultravioletinių šviesos šaltinių kūrimo, taip pat kietakūnio apšvietimo srities darbuose lietuviai užima geras pozicijas. Tai kylančios technologijos, ir lietuviai dalyvauja abiejose kryptyse. Nematau esminių priežasčių, dėl kurių Lietuvos įmonės negalėtų sėkmingai dalyvauti šios srities gamyboje ar gaminių komercializavimo veikloje.

ML. Jeigu taip svarbu programos atlikėjų bendradarbiavimas, tai kokiais principais vadovaujatės, pagal kokius kriterijus telkiate programų vykdytojų grupes?

J. Carrano. Pradėkim nuo to, kad patvirtintos programos menedžeriai paprastai iš anksto jau būna susiję su programa, t. y. jie patys dirba toje srityje, žino technologinę situaciją ir žmones. Renkami geriausi tos mokslo srities atstovai, atsižvelgiama ir į esamą bazę: kokios laboratorijos ir techninės galimybės atlikti visą techninį darbą. Paprastai valstybinės programos neleidžia pirkti įrangos, todėl rengiantys ir siūlantys programą turi būti apsirūpinę įranga.

Be abejo, net ir iš geriausių toje srityje dirbančių mokslininkų programai parenkama tik dalis, todėl labai svarbu juos teisingai sugrupuoti.

Seminaro dalyviai

Siekiama ne atskirų, tegu ir labai gerų rezultatų, tačiau bendro programos tikslo. Visada yra bent kelios tyrėjų grupės, kurios toje pačioje programoje konkuruoja tarpusavyje.

Aukštos technologijos – padidintos rizikos sritis

ML. Prof. A. Žukauskas apgailestauja, kad kietakūnio apšvietimo technologijos Lietuvoje nėra prioritėtinė aukštųjų technologijų sritis, nors verta būti. Įdomu, kaip formuojami NATO moksliniai prioritetai? Ar daug lemia sveikas lobizmas? O gal taip pat, kaip ir Lietuvoje, kartais lemia subjektyvūs veiksniai? Imantis veiklos aukštųjų technologijų srityje, dažniausiai labai rizikuojama, nes nėra garantijos, kad pasiteisins, galima paprasčiausiai prašauti pro šalį, veltui išieškoti lėšas ir laiką.

A. Žukauskas. Pastebėsiu, kad aukštos technologijos visada yra rizikingos. Jeigu rizikos elemento nėra – tai ne aukštoji technologija. Nustatinėti prioritetus – bergždžias darbas, nes prioritetai nustatomi ten, kur vyksta proveržiai. Jeigu yra sritis, kur tikimasi rezultato, o galutiniame produkte moksliniai tyrimai sudaro reikšmingą dalį – tai ir yra aukštoji technologija. Tačiau Lietuvoje keli akademikai ar kiti įtakingi asmenys susėdę nuspėdžia, ką vadinsime aukštąja technologija ir prioritetais. Paprastai tai pačiųjų sprendimų tyrimų kryptys.

Remis Gaška. Noriu pabrėžti, kad JAV nėra tokios praktikos, kad kažkas nuspręstų, ką vadinsime prioritetu. Kaip yra DARPA atveju? Iš kariuomenės, tarkime, ateina užsakymas: reikia 10 kartų sumažinti radono kiekį aplinkoje. Tada ir prasideda procesas: sprendžiama, kokios technologijos gali padėti šią užduotį spręsti ir kas kokį būdą gali pasiūlyti? Visai nesvarbu, kokios tai bus technologijos, svarbu, kad būtų pasiektas geidžiamas rezultatas.

A. Žukauskas. Kietakūnių ultravioletinių šviesos šaltinių ir detektorių technologijų programos svarbus variklis – galimybė aptikti biologiskai pavojingas medžiagas. Jeigu pavyktų sukurti tinkamas priemones, kaip tas pavojingas medžiagas aptikti ir nustatyti jų kiekį, tai būtų didelis indėlis kovojant su terorizmu. Tokius prietaisus mūsų aptariamoms optoelektroninėms technologijoms kaip tik ir įgalina sukurti, todėl šios srities darbams skiriamas toks didelis dėmesys.

Antra problema – nesankcionuotam balistinių raketų paleidimui aptikti. Ne paslaptis, kad pasaulyje esama nepatikimų valstybių, galinčių turėti branduolinį ginklą ir jo nešėjus. Optoelektroninės technologijos, kad ir vadinamieji „saulėi akli detektoriai“ iš didelio atstumo, esant saulės apšvietimui, gali „pamatyti“ paleidžiamos raketos liepsną, kai raketa dar tik palieka požeminę šachtą. Tai specifinis uždavinys, kurį sprendžiant aptariamoms technologijoms taip pat gali būti labai naudingos.

Kietakūnis apšvietimas – trupučių kita taikymo sritis. Tai sparčiai besivystanti technologija, kuri po 20 metų vien elektros energijos pasaulyje taupys už 100 mlrd. dolerių. Jau paskaičiuota ir įvertinta. Aišku, šiai technologijai sukurti ir iš-tobulinti pasaulyje negailima lėšų, nes ji žada milžinišką pelną. Taigi pritaikius naujus šviesos gavimo ir naudojimo principus bus galima

sutaupyti 10 proc. visos pasaulyje naudojamos elektros energijos. Ši apšvietimo technologija turės ir visiškai naujas galimybes – spalvų valdymą. Jeigu ligi šiol vartotojas galėjo keisti tik šviesos šaltinio intensyvumą, tai ateityje bus galima pasidaryti saulėtos ar apsiniaukusios dienos aplinką, kontroliuoti spalvas ir panašiai.

Gal tai Lietuvos perspektyva?

ML. Kokiose optoelektroninės technologijos srityse dirba prof. A. Žukausko vadovaujama grupė?

A. Žukauskas. Dirbame dviejose srityse. Pirmą – medžiagų, reikalingų optoelektroniniams prietaisams, taip pat ir ultravioletinio spinduliavimo, kūrime. Antra – kietakūnio apšvietimo problematika.

2002 m. esame išleidę pirmą pasauliui knygą, monografiją, kuri skirta šiai naujai technologijai. Pagal tą knygą daugelyje pasaulio universitetų skaitomos paskaitos. Tas žinias taikant, žinant, kaip kuri sritis plėtojasi, Lietuvoje galėtume kurti labai svarbias, tarptautinę reikšmę turinčias technologijas. Turtingos valstybės stengiasi gaminti ne produktus, ne elektronikos komponentus, bet siekia kurti naujas technologijas. Patentai, licencijos – štai ko reikia siekti. Būtent Lietuvoje ir galėtume kurti bei pardavinėti naujas apšvietimo technologijas. Tai ir būtų didžiausia perspektyva, kurios gali tikėtis mūsų mokslas.

ML. Mokslas – taip, bet ne šian-dieninis Lietuvos verslas, kuris var-gu ar imtųsi tokių darbų.

A. Žukauskas. Kinai tuos šviesos technologijų gaminius daro dideliais kiekiais. Jeigu mums pakanka būti vargšais – gaminkime daiktus. Jeigu siekiame būti turtingais – kurkime naujas technologijas ir gamybos priemones. Nėra ir technologijų perdavimo mechanizmo, todėl akademinėse institucijose kuriamai aukštai technologijai sunku prasiveržti į pramonę. O konkuruojančiose šalyse yra technologijų perdavimo mechanizmai, privačios įmonės gauna iš valstybės užsakymų bei subsidijas aukštoms technologijoms įsisavinti. Taigi neturime labai svarbios ištisos grandies, kuri dar tik kūrimesi stadijoje. Lietuvoje nėra teisinės ir mokesčių sistemos, kuri reguliuotų technologijų plėtrą šalyje.

R. Gaška. JAV pastebiu labai įdomių dalykų, tai, pavyzdžiui, programos, kuriomis remiamas mažasis verslas. Tai daro DARPA bei kitos agentūros. Tačiau apskritai JAV sistema komplikuoja, be sveikų ir sektinų dalykų yra ir priešingų. Per tuos 12 metų, kai gyvenu JAV, matau, kad Lietuvoje viskas smarkiai pasikeitė. Lietuva yra gana specifinė šalis – kad ir pagal dydį, todėl turi organizuoti savo veiklos struktūrą ir savo specifines technologijas.

A. Žukauskas. Nedidelė mūsų valstybė siunčia savo taikdarius į įvairias šalis. Turėtume daugiau prisidėti prie NATO bloko stiprinimo ir intelektualinėje srityje, todėl moksliniai tyrimai perspektyvioje srityje gali būti ne mažiau svarbūs už batalioną kareivių, pasiųstų kur nors į karštą planetos rajoną. Lietuvoje požiūris į mokslą turi būti toks pat, kaip ir kitose NATO valstybėse.

Gediminas Zemlickas

NAUJI LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJOS AKADEMIKAI

Lietuvių katalikų mokslo akademija (LKMA) telkia visų mokslo sričių katalikiškos pasaulėžiūros lietuvių mokslininkus, gyvenančius ne tik Lietuvoje, bet ir išeivijoje, siekiančius mokslo bei krikščioniškosios minties ir kultūros vienybės. 2003 m. sausio 1 dieną Katalikų akademijai priklausė 753 nariai, iš jų 151 gyvena užsienyje. Akademijos veiklai vadovauja visų narių renkama (korespondentiniu būdu) Centro valdyba. Renkama taip pat ir LKMA Revizijos komisija. Už nuopelnus mokslui LKMA nariai pakeliami akademikais, o už itin svarbią veiklą Akademijoje, materialinę paramą renkami LKMA Garbės nariais. Nuo Akademijos įkūrimo iki 2003 m. sausio 1 dienos LKMA akademikais buvo išrinkta 40 mokslininkų, o LKMA Garbės nariais – 6.

LKMA buvo įkurta 1922 m. rudenį, pusmečiu vėliau negu Lietuvos universitetas. Per 18 veiklos metų (1940 m. sovietų valdžia Katalikų akademijos veiklą uždraudė) dėjo daug pastangų Lietuvos katalikų universiteto įkūrimui, o jo neatidarius, organizavo Draugiją Lietuvos katalikų universitetui remti bei suvažiavimus (1933, 1936 ir 1939 metais), išleido keturias knygas, finansiški parėmė nemažai jaunų mokslininkų, studijuojančių užsienyje.

1956 m. LKMA dr. Stasio Bačkio iniciatyva buvo atkurta išeivijoje, Romoje. Čia jos Centro valdyba veikė iki 1992 metų, kol buvo perkelta į Lietuvą. Išeivijoje Katalikų akademija atliko daug svarbių darbų mokslinėje, organizacinėje bei švietėjiškoje veiklose. Stambesnėse lietuvių gyventose vietose buvo įsteigti skyriai (iš viso 12). Jie mokslinei veiklai aktyvino lietuvių mokslininkus, dažnai dirbančius toli nuo specialybės nutolusius fizinius darbus. LKMA išeivijoje suorganizavo 11 suvažiavimų (beveik visi suvažiavimai vyko yis kitose vietose, tarkim, Romoje, Čikagoje, Bostone, Los Andzele ir kt.), išleido beveik pusšimtį įvairių leidinių, kurie saugomi svarbiose pasaulio bibliotekose, įsteigė kelias institucijas. Įvairiomis savo veiklos kryptimis LKMA garsino lietuvių mokslinius laimėjimus, Lietuvos vardą. Svarbus LKMA narių indėlis skelbiant pasauliui okupuotos Lietuvos padėtį bei tikėjimą ir viltį būsima nepriklausomybe.

1990 m. LKMA buvo atkurta Lietuvoje, o 1992 m., kaip jau minėta, į Tėvynę sugrįžo ir Centro valdyba. Atkūrus Akademiją Lietuvoje labai išplėsta leidybinė veikla (LKMA *Metraštis* yra tarp mokslinių prestižinių leidinių). Pagal tradiciją, kas treji metai organizuojami suvažiavimai: 1991 m. Vilniuje vyko XV, 1994 m. – Kaune XVI, 1997 m. – XVII (Vilniuje), 2000 m. – XVIII (Kaune) suvažiavimai.

2003 m. birželio 25–27 d. XIX LKMA suvažiavimas vyko Šiauliuose. Norą dalyvauti suvažiavime pareiškė mokslo darbuotojai iš 13 aukštųjų mokyklų bei 5 mokslo tyrimo institutų, taip pat socialinių pedagogų, socialinių darbuotojų, gydytojų.

Tarptautinė konferencija, skirta tautinių mažumų problemoms

Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės ir Tautinių bendrijų namų iniciatyva 2003 m. birželio 19 dieną Lietuvos Respublikos Seimo Konstitucijos salėje vyko tarptautinė konferencija *Tautinės mažumos pilietinės visuomenės formavimosi etape*. Konferencija – ilgalaikio projekto baigiamoji dalis. Šios problemos jau buvo svarstytos dviejose seminaruose.

Konferencijoje pranešimus skaitė svečiai iš Estijos (Ališer Velman, Jaak Prozos, Timur Seifulin), Latvijos (Irina Vinnik, Raffi Karadžianian) ir devyni mokslininkai atstovavo Lietuvai. Nagrinėtos visoms Pabaltijo valstybėms bendros opios problemos, dalintasi patirtimi ieškant sprendimo būdų. Kalbėta apie Lietuvos įstatyminę bazę ir tautines bendrijas, tautinių mažumų partijas, tautinių bendrijų tarpvalstybinių santykių ištakas, jų istoriją, visuomenės informacijos priemones, apie šiandieninės Lietuvos rusų diasporos vystymosi tendencijas, Rusų kultūros centro veiklą, kultūrų dialogą.

Pirmą kartą tokio pobūdžio renginiuose kalbėta apie ukrainiečių-grai-

LKMA XIX suvažiavimo dalyviai Kryžių kalne pašventinus naują LKMA suvažiavimui skirtą kryžių

Skelbti korespondencinių rinkimų į LKMA Centro valdybą rezultatai. Naująją Centro valdybą sudaro JE vysk. Jonas Boruta SJ, habil. dr. prof. Antanas Tyla, habil. dr. prof. Vacys Milius, habil. dr. prof. Zigmantas Zinkevičius, habil. dr. prof. Sofija Kanopkaitė, dr. Elena Neniškytė. Revizijos komisija: habil. dr. prof. Bronius Grigelionis, habil. dr. prof. Napalys Vitkauskas, habil. dr. prof. Vanda Žekonienė.

Itin svarbu, kad suvažiavime buvo paskelbti trys naujai išrinkti LKMA akademikai: bažnytinės teisės daktaras, JE Vilniaus arkivyskupas metropolitas kardinolas Audrys Juozas Bačkis, habil. dr. prof. Vytautas Merkys ir habil. dr. prof. Vanda Žekonienė.

Kaip ir ankstesniuose suvažiavimuose skaitytų pranešimų medžiaga bus išspausdinta LKMA Suvažiavimo darbų 19-tame tome.

Dr. Aldona Vasiliauskienė
VU RSTC

Byvo akcentuota, kad Vilnius Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino, kuris 2017 m. minės 400 metų jubiliejų, lopšys.

Galima pasidžiaugti, kad konferencijoje perskaityti pranešimai bus išleisti atskiru leidiniu. Tad žinios apie Šv. Bazilijaus Didžiojo ordina, palikusį ženklų pėdsaką Lietuvos kultūroje, pasklis ir Pabaltijo valstybių tautinių mažumų bendruomenėse.

Dr. Aldona Vasiliauskienė
VU RSTC

FIZIKOS INSTITUTAS

skelbia konkursą į fizikos mokslų krypties doktorantūrą. Asmenys, norintieji dalyvauti konkurse, iki š.m. spalio 1 d. Fizikos instituto moksliniam sekretoriui pateikia:

- 1) prašymą instituto direktoriaus vardu,
- 2) magistro kvalifikacinio laipsnio diplomo ir jo priedų kopijas,
- 3) dviejų mokslininkų rekomendacijas,
- 4) savo krypties ir mokslinės veiklos aprašymą,
- 5) savo mokslo darbų sąrašą ir jų kopijas arba mokslinį referatą iš doktorantūros krypties.

Adresas: Savanorių pr. 231, LT-2053 Vilnius, tel. 266 16 53.

Direktorius

Pradžia Nr. 7, 8, 10, 11, 14

Leido giedoti Lenkijos himną

Apie prof. Igno Končiaus tarnybinę, mokslinę ir kitas gyvenimo peripetijas kalbėdamiesi su jo vyriausiuoju sūnumi vilniečiu, bet visų pirma žemaičiu, dr. Algirdu Končiumi, iš akių išleidome keletą svarbių jo tėvo veiklos momentų I. Končiui perimant Vilniaus universitetą, kuris lenkmečiu buvo vadintas Stepono Batoro vardu. Norėdami geriau suprasti tuos įvykius ir to meto aplinką, dar prisiminkime kai kuriuos faktus.

Kai sykį studentų delegacija atėjo rektoriaus pareigas einančio prof. I. Končiaus prašyti leidimo surengti Lenkijos nepriklausomybės dienos minėjimą, tėvas paaiškino, jog tai jau iš universiteto reikalų išeinąs politinis dalykas, todėl reikiama miesto komendanto leidimo. O patalpas minėjimui universitetas gali skirti. Studentai turėjo atsinešę ir minėjimo dienotvarkę. Tėvas nustebė, kad dienotvarkėje nebuvo numatyta giedoti Lenkijos valstybės himno. Studentai prisipažino nedrįsę himno įrašyti, baimindamiesi, kad tada visai negaus leidimo minėti savo valstybės nepriklausomybės dienos. I. Končius tuojau pat paskambino Vilniaus miesto komendantui, kad šis be eilės priimtų studentų delegaciją ir į minėjimo dienotvarkę paprašė įrašyti Lenkijos himną.

Po kurio laiko studentai grįžo džiaugdamiesi, kad gavo leidimą minėti Lenkijos nepriklausomybės dieną ir giedoti valstybės, tuo metu okupuotos, himną.

Šis iškalbingas faktas apie I. Končių pasako labai daug. Kartu ir apie to meto Lietuvos politiką Lenkijos ir lenkų atžvilgiu. Įdomu, ar I. Končius žinojo, kaip tarpukaryje Vilniaus Rasų kapinėse buvo suimnėjami ir baudžiami lietuviai studentai, kurie Vasario 16 dieną susirinkę prie daktaro Jono Basanavičiaus kapo giedodavo Tautinę giesmę? Tas represijas prieš Vilniaus lietuvius kritikuodavo net liberaliau nusiteikusi Varšuvos spauda.

Išvadą galima padaryti vieną: žinojo ar nežinojo I. Končius apie tarpukario Vilniuje lietuviams darytas skriaudas, bet pasikeitus aplinkybėms nei jis pats, nei kas kitas iš universiteto tarnautojų lenkams nebandė priminti, kaip jų valdžia Vilniuje lietuvių studentus ir kitus vilniečius persekiojo už Tautinės giesmės giedojimą prie lietuvių tautos patriarcho daktaro Jono Basanavičiaus kapo.

Perimant Vilniaus universitetą būta sabotažo, vagysčių. Teko perimti didelį fakultetų ir padalinių, esančių įvairiose Vilniaus vietose, turtą. Dingdavo baldai, iš universiteto ligoninės – spiritas. Zakrete (Vingio parke)

Profesorius Ignas Končius – fizikas, etnologas, žemaitis (6)

Posėdžiauja prof. Pranas Augustaitis, prof. Mykolas Biržiška, prof. Ignas Končius, prof. Augustinas Janulaitis ir prof. Petras Šalčius

esantis botanikos sodas ir visas ūkis, pasirodo, buvo visai neparengtas žiemai, nepasirūpinta net pašarais gyvuliams. Prižiūrėtojas už savo nepadarytus darbus vis bandė suversti kaltę kitiems. Didelis erzelis buvo kilęs universiteto bibliotekoje, darbai buvo visai iš vėžių išėję.

Sykį saugumo darbuotojas Geležinis atėjo pas universiteto valdytoją I. Končių, atsinešė keistas dėžutes, vielukes, gerą puskilogramį kažkokių pjuvenų. Pasirodo, tai sprogmenys, kurie buvo padėti į vieną krosnį universiteto patalpose. Matyt, buvo rengtasi provokacijai. Jei užtaisai būtų sprogę, padariniai galėjo būti nuspėjami.

Valdytojo gyvenimas palengvėjo, kai iš Vytauto Didžiojo universiteto ir Žemės ūkio akademijos atvyko apie 180 darbuotojų, kurie pradėjo perimti Stepono Batoro universiteto turtą. Kadangi tai buvo savo sričių žinovai, darbas vyko sklandžiai: laboratorijų įranga, gausūs Medicinos ir Gamtos fakultetų rinkiniai buvo tvarkingai inventorizuojami ir perimami. Prasidėjo pasirengimas 1940 m. pavasario sesijai.

Su lietuviais bendradarbiauti nenorėjo

Toliau bendraujame su **dr. Algirdu Končiumi**, kuris yra aptariamų įvykių amžininkas.

Nors Jūsų tėvas ir rodė tolerancijos ir išmintingo vadovavimo Vilniaus universitetui pavyzdį, tačiau Stepono Batoro universiteto dėstytojai ir profesūra kažin kodėl nepareikšė noro likti dirbti Vilniaus universitete. Kaip Jūs tai pa-

aiškintumėte? Prisirišimas prie lenkškumo pasirodė besąs stipresnis už akademinį siekį tęsti mokslinį ir studijų darbą? Gal lenkų profesoriams atrodė neoru paklusti kitos valstybės įstatymams ir reikalavimams?

Mano nuomone, tai buvo nemandagus lenkų profesūros gestas lietuvių administracijos ir Lietuvos valstybės atžvilgiu – aiškiai pareikštas nenoras bendradarbiauti su lietuviais. Lenkų profesoriai nepanoro dirbti Lietuvos perimame Vilniaus universitete. Jie pademonstravo gal net daugiau, negu norėjo: parodė savo nepakantumą senai ir garbingai Vilniaus universiteto istorijai.

Ką Jūs turite omenyje, sakydamas „parodė nepakantumą universiteto istorijai“?

Šiauras požiūris akivaizdus. Nenoriu taikyti dabar nemadingos sąvokos *nacionalistinis požiūris*. Juk lietuvių paniekimas šiuo atveju akivaizdus. Ir iš tiesų, netekę sostinės Vilniaus ir galimybės atkurti senąjį Vilniaus universitetą, 1922 m. priversti tuščioje vietoje iš nieko steigti Kaulo universitetą, mokslo ir studijų srityje tuo metu lietuviai gal ir sunkiai galėjo prilygti lenkų profesoriams. Kaip ir tarpukario Lietuvos valstybė Lenkijai. Tačiau tai, ką tuščioje vietoje iš nieko sugebėjo padaryti Nepriklausomybė vos spėjusi atkurti Lietuvą – mūsų tautos žygdarbis. Žinant to meto sąlygas, tai buvo nepaprastas laimėjimas.

Kita vertus, turime pažvelgti į reiškinį (juk ne pavieniai faktai) plačiau. Jeigu lenkų profesoriai liko ištikimi Lenkijos valstybei, tegu ir pralaimėjusiai prieš du didžiausius to meto Euro-

pos agresorius – nacistinę Vokietiją ir bolševikinę Sovietų Sąjungą – taigi ištikimybė savo valstybei bet kuriuo atveju nuspelno mūsų supratimo ir pagarbos. Kitas dalykas, kaip mes vertiname pilsudskinės Lenkijos vykdytą politiką, kuriai juk pati XX a. istorija pateikė nuosprendį.

Nenorėčiau vien tik pikta vertinti to sudėtingo meto lenkų profesorių Vilniuje. Lenkijoje buvo daug universitetų, kuriuose jie gavo darbą. Jie pasirinko darbą ir tolesnę akademinę karjerą Lenkijoje, o ne Lietuvoje – tai jų pačių reikalas.

O tai, kad tėvas lenkų studentams leido giedoti Lenkijos valstybės himną, paneigia girdėtą nuomonę, esą I. Končius labai nemėgęs lenkų ir todėl uždaręs Stepono Batoro universitetą. Primintas faktas sako ką kita. Visi tėvo to meto žingsniai buvo paremti tam tikra logika ir sugebėjimu sudėtingomis aplinkybėmis rasti teisingą sprendimą. Be jokių didelių diplomatinė išmonių. Jis ramiai reagavo į lenkų studentų norą paminėti Lenkijos nepriklausomybės dieną, to meto politinėms realijoms neteikdamas išskirtinės reikšmės.

Lietuvos spaudoje tas faktas liko be didesnio dėmesio, o juk galėjo kilti ir triukšmo. Išivaizduokime, kokį vėją galėjo sukelti kraštutiniai tautininkai: Končius lenkams Vilniuje leidžia giedoti himną... To neatsitiko.

Vilniaus universitetas ir J. Pilsudskis

Į *Mokslo Lietuvos* redakciją dr. Algirdas Končius atnešė savo tėvo saugomas nuotraukas, taip pat ir tėvui priklausiusį 1929 m. Stepono Batoro universiteto jubiliejinį medalį. Minint universiteto 350 metų sukaktį buvo nukaltas jubiliejinis medalis, kuriame buvo karaliaus Stepono Batoro ir Lenkijos diktatoriaus Juzefo Pilsudskio portretas. Užrašas lenkų kalba skelbė: *Stefan Batory zalozyciel Jozef Pilsudski wskrzesiciel 1579–1929 (Steponas Batoras įkūrėjas Jozefas Pilsudskis atgaivintojas)*. Akivaizdaus universiteto ideologizavimo faktas, nors lenkai labai didžiavosi universiteto autonomija ir istorinių tradicijų tęstinumu jo veikloje. Kai kas ligi šiol negali dovanoti, kad lietuviai neišsaugojo karaliaus Stepono Batoro vardo universiteto pavadinime.

Iš tiesų tai vienas labiausiai vykusių valdovų Lietuvos ir Lenkijos respublikos soste, bet kas šiuo atveju pasakytina. Kai 1939 m. Vilnius sugrįžo

Lietuvai, visiškai natūralu, kad Stepono Batoro universitetą reikėjo perimti į Lietuvos Respublikos švietimo sistemą, tai ir buvo padaryta. Būtų išties keista, jeigu Vilniaus universitetą perėmusi Lietuvos valdžia būtų jam palikusi ankstesnį pavadinimą. Perimti universitetą prezidentas Antanas Smetona specialiu dekretu įpareigojo prof. Igną Končių. Lietuvių perimtas universitetas buvo pavadintas Vilniaus universitetu, nes jokio kito pasiūlymo ir nebuvo iškelta. Tai pats natūraliausias ir istoriškai pagrįstas pavadinimas. Jokio nusižengimo istorinei tiesai nepadaryta.

Prisiminkime. 1579 m. iš Vilniaus jėzuitų kolegijos įkurta aukštoji mokykla buvo pavadinta *Alma academia et universitas Vilnensis societatis Jesu*, t. y. Vilniaus jėzuitų akademija ir universitetas. Tiesa, XVIII a. pabaigoje universitetas dukart pakeitė pavadinimą: 1773 m. perėjęs Edukacinės komisijos žinion 1781 m. pavadintas *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyriausiąja mokykla* (lot. *Schola Princeps Magni Ducatus Lithuaniae*), o 1797 m. – *Vilniaus vyriausiąja mokykla* (*Schola Princeps Vilnensis*). 1803 m. pavadintas *Imperatoriškuoju Vilniaus universitetu*, o caro Nikolajaus I uždarytas 1832 metais.

Taigi Vilniaus universiteto vardo sugrąžinimas Stepono Batoro universitetui (1919–1939) buvo visiškai natūralus Lietuvos vyriausybės sprendimas, dėl kurio, atrodytų, neturėtų kilti didesnių diskusijų. Tačiau Lenkijos spaudoje diskusijos kildavo. Kai prieš keletą metų vienam žymiam poetui ir rašytojui buvo pasiūlyta suteikti Vilniaus universiteto garbės daktaro vardą, jis atsisakė, tuo pareikšdamas savo nepritimą, kad 1939 m. Stepono Batoro universitetas, esą buvęs lietuvių uždarytas, o atkurtojo pavadinimas pakeistas į Vilniaus universiteto vardą.

Prisiminkime bent trumpai Stepono Batoro vaidmenį Vilniaus universiteto istorijoje – jis labai reikšmingas. Šis vengrų kilmės Lietuvos ir Lenkijos karalius teisėtai turi būti laikomas Vilniaus akademijos ir universiteto steigėju, nes 1579 m. balandžio 1 dieną, būdamas Vilniuje, pasirašė privileginį raštą, kuriame leido Vilniuje steigti aukštąją mokyklą. Kadangi Lietuvos didikai M. Radvila ir E. Valavičius pabrėždami Lietuvos savarankiškumą tą raštą atsisakė tvirtinti, tai numatyta laiku universitetas nepradėjo veikti. Kai rudenį po pergalingo žygio į Polocką karalius Steponas Batoras grįžo į Vilnių, įsakė balandžio 1 dienos raštą vykdyti. Vicekancleris E. Valavičius buvo priverstas paklusti ir antspaūdą ant karališkosios privilegijos uždėjo. Karaliaus privilegija steigti akademiją ir universitetą įsigaliojo. Taigi dėl karaliaus Stepono Batoro vaidmens Vilniaus universiteto istorijoje lietuviams jokių abejonių nekyla. Tik ar galėtume tą patį pasakyti apie Juzefą Pilsudskį? Bet gal bus geriau, jeigu šį klausimą išspręsti mums padės **dr. Algirdas Končius**, kuris J. Pilsudskio režimą Lenkijoje puikiausiai prisimena ir su lenkiška tvarka tarpukario Vilniuje buvo ne kartą susidūręs.

Medalyje – lenkmečio ideologinis apvalkalas

Gerbiamasis pašnekove dr. Algirdai Končiau, ką manote apie šį jubiliejinį Stepono Batoro universiteto medalį, o tikriau – Juzefo Pilsudskio portretą tame medalyje?

Ką besakytum, Juzefas Pilsudskis turėjo lietuviško kraujo ir tą visada pabrėždavo patiems lenkams.

Minint Vilniaus universiteto, tuo metu vadinto Stepono Batoro vardu, 350 metų sukaktį 1929 m. buvo nukaltas šis atminimo medalis

Jo sentimentai Lietuvai ir Vilniui neabejotini. Tačiau nemanau, jog J. Pilsudskį prie Stepono Batoro šlieti, ir dar gyvam esant, buvo vykęs sprendimas. Stepono Batoro universiteto vadovybė aiškiai pataikavo diktatoriui. Man regis, toks dviejų istorinių asmenybių sugretinimas siaurino Vilniaus universiteto reikšmės suvokimą. Neabejoju, kad J. Pilsudskis žinojo apie ketinimą tokį medalį nukalti ir davė sutikimą ant jo dėti savo antspaudą. Kitaip ir būti negalėjo. Aišku, kad susiedamas savo asmenį su Stepono Batoro universitetu J. Pilsudskis siekė įamžinti save. Taip jam tarsi buvo suteikiami sparnai, o tuo pačiu lyg ir savaime pripažįstami jo nuopelnai nuo Lietuvos atplėštam Vilniui ir šio miesto universitetui.

Kartu istoriškai lyg ir įtvirtinama pilsudskinės Lenkijos politika (kuri juk tęsė tą pačią politiką, kaip ir diktatoriui esant gyvam) Vilniaus ir Lietuvos valstybės atžvilgiu.

Aš šiame medalyje įžvelgiu lenkų teisių į užgrobtą Vilnių deklaraciją. Tarsi būtų uždėtas teisėtumo antspaudas visai pilsudskinei Lenkijos politikai. Tai medalis J. Pilsudskiui, bet ne karaliui Steponui Batorui.

Prisimindami J. Pilsudskį neturėtume pamiršti ir dar vieno reikšmingo fakto. Kaip ir Feliksas Dzeržinskis Juzefas Pilsudskis mokėsi Vilniaus berniukų gimnazijoje, kuri veikė caro laikais uždarytojo Vilniaus universiteto rūmuose. Abu šie asmenys dar iš Vilniaus laikų buvo aktyvūs Lenkijos socialistų partijos veikėjai. Taigi J. Pilsudskio atvaizdas susiejimas su Stepono Batoro universitetu nebuvo visiškai priimtinas dalykas. Tačiau neabejotinai šios asmenybės atvaizdas atsiradimas ant universiteto jubiliejinio medalio – tai akivaizdus jubiliejaus ideologizavimo pavyzdys. Juk nuo seno Europos universitetai didžiavosi savo autonomija, akademinėmis laisvėmis, siekė atspirti krašto politiką ir didžiūnų pastangoms pajungti akademinę bendruomenę savo tikslams.

Be Sarbievijaus kiemo neįsivaizduojamas senasis Vilniaus universiteto architektūrinis ansamblis

Vienvaldžiai akademijos viršininkai buvo jėzuitų ordino generolas Romoje ir jo vietininkas Lietuvoje – jėzuitų provincijolas.

Visi profesoriai ir studentai buvo atleisti nuo bet kokios bažnytinės ir pasaulietinės jurisdikcijos, nuo mokesčių ir rinkliavų. Jie pakluso tik rektoriui, kurį skyrė jėzuitų ordino generolas, ir universiteto statuto reglamentuojamai tvarkai.

Taigi senieji Europos universitetai buvo savotiškos valstybės valstybėje, tuo labai didžiavosi ir atkakliai gynė savo vidaus tvarką ir akademijos laisves. Vargu ar Stepono Batoro universitetą tuo pačiu būtų galima palyginti kad ir su garsiuoju Vilniaus universitetu, nes politiniai ir ideologiniai valstybės poveikiai buvo akivaizdūs. Tą patvirtina ir J. Pilsudskio atvaizdas ant Stepono Batoro universiteto jubiliejinio medalio 1929 m. Neteko girdėti, kad kas nors iš to meto lenkų inteligentijos būtų aktyviai protestavę dėl to, kad diktatoriaus portre-

ir lenkiškų tuo metu. Atvyko ne sulaužyti esamą tvarką, bet atvira širdimi į *Alma mater*, kuri turėjo pereiti į Lietuvos švietimo sistemos priklausomybę.

Juk vos atvykęs tėvas išleido skelbimą, kad visi Stepono Batoro universitete studijavusieji registruotųsi pavasariniam mokslo semestru nuo 1940 m. vasario 1 d. Universiteto veikla praktiškai nebuvo nutraukta.

Vokiečių paimti lenkų belaisviai, kurie buvo gimę Vilniuje ar Vilniaus krašte, buvo paleisti. O Vilniaus kraštas ir Vilnius jau nebe priklausė Lenkijai – sugrįžo Lietuvai nuo 1939 m. spalio 10 d. pagal Lietuvos ir Sovietų Sąjungos sutartį. De facto – kai spalio 27 d. Lietuvos kariuomenė įžengė į Vilnių. Kai tie buvę Vokietijos karo belaisviai lenkai grįžo į Vilnių ir nemažai jų atėjo į jau Vilniaus universitetu tapusią *Alma mater* tęsti studijų, aišku, jog dauge-

rėti to meto sąlygomis?

Beje, iš kur Jūsų tėvas tą mūsų aptartą 1929 m. Vilniaus universiteto medalį įsigijo?

Negaliu atsakyti. Gal įsigijo, kaiėjo rektorius pareigas 1931 m. pabaigoje – 1940 m. pradžioje.

Sunku būtų patikėti, kad buvo apdovanotos tuometinės Stepono Batoro universiteto vadovybės, kurią pakeist jis atėjo.

Suprantama, kad to negalėjo būti. Be to, tai tik atmintinis medalis.

Pilsudskiai – iš Končių giminės?

Pilsudskių genealogijos ištakos skendėjo istorijos ūkuose. Giminės atmintyje buvo išvirtinusi legenda, esą Pilsudskiai kilę iš XV a. minimo Ginioto, o šis – iš mitinės didžiojo kunigaikščio Dausprungo dinastijos, kuri neva valdė Lietuvą dar prieš Gediminą.

Juzefui Pilsudskiui Lenkijoje įkopus į valdžios piramidės viršūnę, jo kilmės klausimas tapo aktualus ir diskutuojamas. Maršalo šalininkai visai rimtai buvo linkę įtikėti ir kitus įtikinti, kad komendanto seniausi protėviai giminiavosi su Lietuvos valdovais, taigi pati istorija jam lėmė valdyti. Tačiau ne visi buvo tokie geranoriški romantiškos genealogijos atžvilgiu; skeptiškai vertino jos tikroviškumą. Knygoje *Pilsudskio legenda* Irena Panenkova (rašė Jano Lipeckio pseudonimu) maršalo istoriškoms pretenzijoms 1922 m. sudavė skaudų smūgį. Autorė rašė: *Šisai Giniotas, kuris kartu su kitais lietuvių ba-*

*lorais 1413 m. Horodlėje gavo lenkišką harbą (Zarembos), tai Giniotas Koncevičius (Končiaus sūnus), o ne Ginviltovičius. Taigi jis nėra kunigaikščio Ginvilto arba Ginvildo palikuonis.**

Tai buvo smūgis į paširdžius, nes minimas Giniotas, Končiaus sūnus, po 1385 m. Krėvos unijos su Ordinu rengė sąmokslus prieš Jogailą, vadinas, ir prieš Lenkiją. 1398 m. kartu su 82 bendraminčiais šis Giniotas pabėgo į Prūsus pas kryžiuočius, kurie maloniai bėglius sutiko. Ar dar reikia sakyti, kaip tokia protėvių opinija – kryžiuočių bičiuliai! – galėjo pakenkti tautos vadui lenkų žmonių akyse?

Taigi aptikome Pilsudskių genealogijos ryšį su bajorais Končiais, tačiau tai dar ne įrodymas, kad galėtume teigti buvus bendrus Lenkijos maršalo ir žemaičio fizikos profesoriaus I. Končiaus protėvius. Pastarasis ir pats visada pabrėždavo savo valstietišką kilmę.

Vis dėlto matome reikalą atkreipti dėmesį į kai kuriuos bendrus Juzefo Pilsudskio ir karaliaus Stepono Batoro geopolitinius tikslus; gal ir politinės veiklos doktrinas. Karalius Steponas siekė jungtinės Lietuvos ir Lenkijos valstybės vasalu padaryti Rusiją, o iš turkų išvaduoti gimtąją Vengriją. Šiems tikslams įgyvendinti 1579–1581 m. surengė 3 žygius į Rusiją: atsiėmė Polocką, užėmė Velikije Lukus, Nevelį bei kitas pilis. Pagarsėjo kaip puikus karvedys, nors Pskovo ir nesugebėjo įveikti.

J. Pilsudskis siekė atkurti didžiulę federacinę Lenkijos valstybę, atstatyti jos 1772 m. sienas. Taigi Lietuva, baltarusių ir ukrainiečių žemės turėjo būti prijungtos prie Lenkijos. Jeigu tai būtų pavykę padaryti, Lenkijos žemėlapis labai primintų Stepono Batoro laikų valstybę. Teisybės labai pasakysime, jog J. Pilsudskis pagarsėjo ir kovų lauke. Pirmojo pasaulinio karo metais jis įkūrė lenkų legionus, turėjusius virsti Lenkijos kariuomene, kuriai ir būtų tekusi misija atkurti didžiąją Lenkiją. O 1920 m. rugpjūčio viduryje prieš Raudonąją armiją J. Pilsudskio vadovaujami lenkų kariai laimėjo mūšį prie Varšuvos. Ilgainiui šiam mūšiui prigijo *stebuklo prie Vyslos* pavadinimas.

Taigi šis lietuvis nebuvo eilinis žmogus. Jis jautė gilią simpatiją, gal net meilę Gedimino, Kęstučio, Algirdo laikų Lietuvai, kurios jau nebebuvo. Deja, ne tai Lietuvai, kuri atsikūrė 1918 metais.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

* Nalenė D., Nalenčius T. *Juzefas Pilsudskis: Legendor ir faktai.* – V.: Mintis, 1991, p. 57.

Vilniaus universiteto Fizikos katedros laboratorijoje 1941 m. užsiėmimus veda Henrikas Horodničius

Ta pačia proga būtų galima priminti, kad Steponas Batoras 1578–1579 m. steigiamam Vilniaus universitetui suteikė savarankiškumą ir laisvę. Antai Vilniaus akademija ir universitetas, kaip ir kitos to meto aukštosios mokyklos Europoje, nebuvo pavaldžios vietos valdžiai, nepriklausė ir vietinės bažnyčios hierarchijai. Net Vilniaus vyskupas neturėjo teisės kištis į mokyimo sistemą, keisti vidaus tvarką, nors Steponas Batoras 1578 m. liepos 7 d. privilegija jam ir suteikė akademijos kanclerio titulą, o Žemaičių vyskupui buvo suteiktas akademijos prorektorius titulas. Tačiau tai buvo tik garbės vardai – ne daugiau.

tas atsirado ant universiteto medalio.

Ką čia galiu bepridėti? Mano tėvui Ignei Končiui teko veikti esant sudėtingoms aplinkybėms, bet jis sugebėjo savo pareigas atlikti oriai ir be nereikalingų emocijų. Jis niekur neužgavo tuometiniame universitete dirbusių žmonių. Nei piktuoju, nei bloguoju niekur nepaminėjo ir J. Pilsudskio. Atėjo švariomis rankomis perimti Stepono Batoro universiteto, gal net visai nekeldamas sau tokių klausimų, kurie čia mums kyla dabar diskutuojant. Tačiau vieną galiu pasakyti tikrai: tėvas 1939 m. į Stepono Batoro universitetą atvyko ne versti ten buvusių tradicijų, tegu

liui tų asmenų tai buvo proga pademonstruoti savo priklausomybę Lenkijai, tegu ir pralaimėjusiai karą.

Lenkų studentai mėgino atlikti demaršus, aiškinantis su rektoriumi prof. I. Končiumi. Pats faktas, kad rektoriui reikdavo su jais aiškintis, rodo, jog universitetas nebuvo uždarytas. Būta aiškaus noro pademonstruoti, kas šiame universitete yra tikras šeimininkas. Mano tėvo kalba su lenkų studentais buvo labai paprasta ir aiški. Pagrindinė mintis: Vilniaus universitetas nėra uždarytas, jis veikia ir visi pageidaujantys gali registruotis pavasario sesijai ir tęsti studijas. Ko daugiau buvo galima no-

**VILNIAUS UNIVERSITETO
EKOLOGIJOS INSTITUTAS**

skelbia priėmimą į Biomedicinos mokslų srities Ekologijos ir aplinkotyros mokslo krypties (03 B) ir Zoologijos krypties (05 B) dieninės studijų formos doktorantūrą.

Stojantieji į doktorantūrą pateikia:

1. Prašymą instituto direktoriaus vardu.
2. Gyvenimo aprašymą.
3. Kvalifikacinius magistro laipsnio arba jam prilygstančio aukštojo išsilavinimo diplomo ir jo priedo kopijas.
4. Dviejų mokslininkų rekomendacijas.
5. Paskelbtų mokslo darbų sąrašą ir jų kopijas, o jeigu darbų nėra – doktorantūros srities mokslinį referatą.
6. 2 nuotraukas dokumentams.
7. Paso 33 puslapio kopiją.

Dokumentai priimami ir informacija teikiama iki š. m. spalio 13 d. Vilniaus universiteto Ekologijos institute adresu: Akademijos g. 2, II aukštas, 235 kabinetas (mokslinis sekretorius), Vilniuje. Telefonas pasiteiravimui (8–5) 272 98 98.

Direktorius

Simpoziumas Čikagoje. Pirmasis naujame tūkstantmetyje (5)

Atkelta iš 7 p.

Kartais naudojami chemikalai, o kartais išdeginami ištisi plotai. Taip ribojamas nepageidaujamos augmenijos plitimas. Prisimenu tokį anekdotinį atsitikimą, kai pirmą kartą iš valdžios gavome užklausa: kokią satelitinę informaciją mes gauname, ką analizuojame, kaip tyrinėjame pajūrį ir panašiai. Parašėme raportą, kad galime tirti vandens kokybę, vandens užliejamų pievų būklę ir kitus pokyčius. Rašydami apie užliejamas pievas pabrėžėme, jog jomis naudojasi pralekiančios ir apsisostojančios laukinės žąsys bei kiti paukščiai. Raportą padavėme sekretorei, kad ji perrašytų. Sekretorė tekste praleido vieną eilutę ir išėjo labai įdomiai. Ji praleido eilutę ir mes galime matyti užliejamas pievas, kurio-
mis naudojasi paukščiai. Galutiniam tekste buvo parašyta, kad iš palydovų galime matyti žąsys ir kitokius paukščius. Neuzilgo mums paskambino iš atitinkamos valstybinės tarnybos ir klausia: kaip jūs galite matyti paukščius, jeigu aparatūros skiriamoji geba tik 30 metrų?

Dabar apie tai juokiamės, bet tada sukėlė nepaprastą valdžios sudomėjimą!

Norėtų savo metodiką pritaikyti Baltijos jūroje

Kokios krypties darbus dar atlieka Delavero universitete?

Mes savo darbus pradėjome Delavero įlankoje ir dabar savo tyrimų metodiką bandome skleisti plačiau – Pietų Amerikoje, Azijoje. Buvome nuvykę į Kiniją, Indiją ir kitus kraštus. Labai norėčiau šią mūsų metodiką pritaikyti ir Baltijos jūroje.

Kas trukdo?

Prieš kokius aštuonerius metus su Lietuvos vandens ūkio ir meliora-

Pajūrio tyrinėjimai iš Žemės palydovų

Prof. Vytauto Klemo pranešimas. Pajūrio gamtos tyrinėjimai naudojant žemės palydovus sudomino jaunąją klausytoją.

cijos institutu mes buvome pradėję aptarinėti Nemuno deltos ir žiočių galimus tyrimo darbus. Tačiau tada naudoti satelitai neturėjo tiems darbams nei reikiamos skiriamosios gebos, nei tikslesnio spalvinio išskyrimo. Be to, dabar satelitinę informaciją pristato valdžia, o seniau – tik kompanijos. Jeigu anksčiau už vieną didelį vaizdą su visa informacija tekdavo mokėti 4 tūkst. JAV dolerių, tai dabar – 600 JAV dolerių. Jau galime dirbti. Taip pat nemažai satelitinės informacijos dykai galima gauti internete.

Paskaitoje tvirtinote, kad Jūsų sukurta ir taikoma metodą galima treniruoti, tobulinti, atliekant tam tikras manipuliacijas. Kitaip tariant, galima gerokai patikslinti gautą pradinę informaciją. Jeigu teisingai supratau, tam taikote neuroninių tinklų teoriją?

Jeigu yra galimybė nuplaukti ir reikiama jūros vietą, paimti mėginius, ir juos ištirti spektrometru, tada įmanoma treniruoti neuroninį tinklą, kol gausime tikslus rezultatus. Galima derinti kiekvieno kanalo spalvą, duoti tam tinklui ir stebėti, kaip atsakymas atitiks laivu ar kitais būdais išmatuoto vandens kokybę. Iš pradžių atsakymas nebus tikslus, todėl reikia įskaityti deviaciją, nukrypimą nuo tikrosios reikšmės, ir duomenis galima iš naujo siųsti į pradinius (įeinančios) informacijos kanalus. Taip pasiseka keisti informaciją, gauti vis tikslesnę, kol gauname tikrovę atitinkančią informaciją.

Vadinasi, neuroninių tinklų fundamentiniai darbai, gali padėti net sprendžiant, atrodytų, tolimas neuronams ir smegenų veiklai problemas.

Nemažai fizikų, biologų, medikų ir inžinierių dabar tų tinklų teoriją naudoja. Man seniau tekdavo tais klausimais susirašinėti su Lietuvos mokslininkais. Gavau šiek tiek tokios informacijos, iš to supratau, kad lietuviai mokslininkai yra gerokai pažengę į priekį tos srities darbuose.

Valdžia ir mokslininkai

Keliuose Mokslo ir kūrybos simpoziumuose dalyvavote?

Šis trečias. Visi vyko Čikagoje. Bendraujant su kolegomis iš Lietuvos dabar buvo labai įdomu išgirsti, kas veikiama Lietuvoje.

Kaip vertinate Lietuvos aplinkosaugininkų darbus, apie kuriuos išgirdote šiame Simpoziume?

Manau, kad jie turi labai geras galimybes rinkti duomenis, tačiau nesu tikras, kad Lietuvos valdžia kreipia pakankamai dėmesio į jų išvadas. Viena didžiausių problemų daugelyje valstybių yra ta, kad mokslininkai randa ir pateikia informaciją, kuria valdžia paprastai

nelabai pasinaudoja.

Ypač jeigu valdžiai ta informacija nepalanki.

Tada dar blogiau. Mes atlikom daug tyrimo studijų Pietų Amerikoje ir Azijoje, tačiau įdomus pavyzdys buvo Ekvadore. Mes tvirtinome: jeigu jūs ir toliau pajūriu plėsite vandens baseinus krevetėms auginti, kur geriausia augmenija ir gamtinės sąlygos, tai po 20 metų prarasite visą mangrovių pajūrį. Tačiau į mūsų išpėjimus pareigūnai nereagavo, niekas nesikeitė. Vėliau sužinojome, kad šalies prezidento giminės buvo krevečių auginimo pramonės ir eksporto bendrovių pirmininkai. Taigi tuo metu pokyčių nevyko. Tačiau kai pasikeitė valdžia, tie neprotingi krevečių auginimo būdai buvo sustabdyti. Daugiau nei pusė pajūrio buvo išsaugota.

Tai vis dėlto buvo jūsų, mokslininkų, laimėjimas ar pralaimėjimas? Juk kita pusė pajūrio buvo prarasta.

Manau, kad laimėjimas, nes jeigu nebūtume įsikišę, tai visos tos valstybės mangrovės būtų prarastos. Savo išpėjimus ekstrapoliavome į ateitį, įrodinėdami, kad jei ir toliau bus taip plėtojama krevečių gamyba, tai mangrovių juosta po 20 metų bus prarasta. Žinoma, šie perspėjimai visuomenę vis dėlto paveikė. Vos pasikeitė valdžia, bemat buvo sureaguota. Buvo išsaugota ir tos šalies turizmo orientacija. Mat daug turistų atvykdavo žuvauti arba grožėtis gamta.

O kaip krevetės? Ar tebeaugina mos?

Nebūtinai jas auginti vadinamųjų mangrovių augmenijos rajonuose. Tai vandens užliejami plotai, kuriuose auga medeliai. Mangrovių produktyvumas yra vienas didžiausių, žuvis randa daug maisto medžiagų. Jeigu išnyksta mangrovės, tai išnyksta žuvis ir daug kitų gyvių.

Pastačius Būtingės naftos terminalą nukentėjo breltingių nerštavietės.

Nenuostabu, nes žuvis labai svarbi pakrantės augmenija. Vykstant kovai tarp ekonomikos ir gamtosaugos dažniausiai laimi ekonomika. Klausimas tik toks: ar tai ilgalaikė, ar trumparegiška ekonomika?

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Jeigu mėginama greitosiomis pakelti ekonomiką sužalojant gamtą, tai vėliau nukenčia ir ekonomika, pavyzdžiui, sumažėja turistų.

Mokslininkai pastovesni už pareigūnus

Labai gražiai, sklandžiai kalbate lietuviškai. Kaip pavyko išsaugoti gimtą kalbą?

Stovykloje Vokietijoje turėjau be galo gerus lietuvių kalbos mokytojus – poną Kleinaitį ir poniją Lapsienę. Jie labai patobulino mano lietuvių kalbą. Be to, su žmona namuose dažnai kalbame lietuviškai. Įdomu, kad trys mūsų sūnūs, kuriems daugiau kaip po 30 metų, vėl domisi lietuvių kalba. Ją moka, bet netobulai, dabar bando patobulinti.

Koks jūsų sūnų ryšys su Lietuva?

Vienas, Andrius, aviacijos karininkas, buvo nuvykęs į Lietuvą bėgti maratoną. Laimėjo bėgimą ir grįžo su prizu. Antras, Paulius, vasarą vyksta į pasaulio lietuvių dainų šventę su šokių grupe (su V. Klimu kalbėta gegužės mėnesį – G. Z.). Trečias, Tomas, studijuoja inžineriją MIT, manau lankys Lietuvą ateityje. Tokie jų ryšiai su Lietuva.

Mes su žmona Vida, kuri domisi mokyklų ir našlaičių sąlygomis Lietuvoje, gimtinėje esame lankęsi tris kartus. Pirmą kartą – 1989 m., antrą – 1991 m., kai Borisas Jelcinas stovėjo ant tanko ir padėtis Lietuvoje bei Sovietų Sąjungoje buvo labai įtempta. Amerikos mokslų akademija siuntė mane palaikyti ryšių su Lietuvos mokslininkais.

Ar pakankami Lietuvos mokslininkų ryšiai su pasaulio mokslininkais? Kaip Jums atrodo?

Man atrodo, kad nėra pakankami. Lietuvos mokslininkai kuo daugiau turėtų dalyvauti tarptautinėse konferencijose. Lietuva turėtų siųsti į tuos renginius ne tik valdžios pareigūnus, bet ir mokslininkus, dirbančius universitetų ir kitose tyrimų laboratorijose. Man atrodo, kaip kad ir buvo kalbėta Simpoziumo sesijos metu, kad į tas konferencijas valdžios žmonės vyksta per dažnai. Jie nusimano apie bendras problemas, bet dažniausiai nėra pasaulinio masto specialistai. Todėl būtų geriau tose konferencijose matyti daugiau lietuvių mokslininkų, dirbančių prie naujausių tyrinėjimų.

Kokias viltis siejate su šiuo Simpoziumu?

Manau, bus užmegzta daug naujų ryšių, kurie ves prie naujų tyrinėjimų ir bus naudingi Lietuvai. Ne tiek svarbu tų diskusijų mokslinis turinėjimas, bet daug svarbiau, kad susipažintų specialistai, imtųsi naujų bendrų programų ir tyrinėjimų. Todėl ir savo pranešimą stengiausi kreipti ne į detales, modelius ir formules, bet norėjau parodyti tų tyrimo metodų potencialą, kad jais susidomėtų ir Lietuvos mokslininkai. Taip kad atkreiptų dėmesį panorėtų mūsų metodus išbandyti Kuršių mariose ar Baltijos jūroje.

Ačiū už pokalbį. Linkiu, kad Jūsų viltys išsipildytų, o ryšiai su Lietuvos mokslininkais tik stiprėtų.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

SOCIALINIŲ TYRIMŲ INSTITUTAS

SKELBIA KONKURSA Į SOCIALINIŲ MOKSLŲ SRITIES, SOCIOLOGIJOS KRYPTIES (05 S) DOKTORANTŪRĄ

Stojantysis į doktorantūrą iki š. m. spalio 10 d. turi pateikti: prašymą; gyvenimo aprašymą; magistro kvalifikacinio laipsnio diplomo ir jo priedo kopijas; dviejų mokslininkų rekomendacijas; paskelbtų mokslo darbų sąrašą ir jų kopijas arba mokslinį referatą.

Informacija teikiama ir dokumentai priimami Socialinių tyrimų institute, Saltoniškių g. 58, 2004 Vilnius, tel.: (8-5) 275 86 67, (8-5) 275 26 31.

Direktorius

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

skelbia konkursą į humanitarinių mokslų srities dieninę doktorantūrą (2 vietos);

kryptis – istorija (05 H);

šaka – archeologija (H 340) ir naujausių laikų istorija (H 250).

Pretendentai pateikia:

- prašymą Instituto direktoriaus vardu,
- gyvenimo aprašymą,
- magistro kvalifikacinio laipsnio (aukštojo mokslo) diplomo ir jo priedų kopijas,
- dviejų mokslininkų rekomendacijas,
- savo mokslo darbų sąrašą ir jų atspaudus,
- tiriamojo darbo pasirinkta tema mokslinį projektą (5-6 lapų apimties).

Doktorantūros trukmė – 4 metai.
Studijų pradžia – 2003-11-01.

Dokumentai priimami iki 2003-09-31 Lietuvos istorijos institute, mokslinio sekretoriaus kab. (Kražių g. 5, LT-2001, Vilnius, 207 kab., tel. 262 38 29).

Priėmimas į doktorantūrą vyks 2003-10-06, 15 val.

Direktorius

Forumas ir verslas

Atkelta iš 3 p.

kai organizacija nuomoja arba gauna kito naudotojo visos technikos priežiūrą. Antai *Baltic Amadeus* jau metus prižiūri *Sodros* informacinę techniką, visos ofiso technikos darba, *Sodra* net neturi atitinkamo priežiūros padalinio. Buvo paskelbtas konkursas, laimėtojas gavo teisę pasirašyti tos technikos priežiūros kontraktą trejiems metams.

Gal tai geras pavyzdys ir kitoms žinyboms, ministerijoms?

Mano supratimu – taip. Su ministerijomis mes jau kalbame, nes per dvejus metus darbuotojų žinias informacinių technologijų srityje reikia atnaujinti. Mūsų specialistus apmokyti suinteresuotos įmonės, kurios yra mūsų partnerės, todėl išeina daug pigiau, negu apmokyti ministerijų ar žinybų darbuotojus. Mūsų partneriai nori nenori verčia mus nuolat kelti savo kvalifikaciją. Be to, valdiškame darbe dirbančio specialisto, mano manymu, neįmanoma išsaugoti. Mat jeigu norime, kad jis atitiktų reikalavimus, pirmiausia jį reikia gerai maitinti, o tai biudžete nenumatyta. Pasiekęs tam tikrą kvalifikaciją specialistas negaus tiek atlyginimo, kiek jo žinios vertos, be to, nebūs reikiamai apkrautas. Panaikinus savo ofiso technikos priežiūros padalinį *Sodra* per metus sutaupo 600 tūkst. litų. Lietuvoje visos užsienio kapitalo įmonės tik taip ir dirba. Šis forumas dar sykį patvirtino, kad *Baltic Amadeus* turi specialistų, kurie gali užtikrinti mums patikėtos technikos darbą.

Tačiau, ar taip mūsų ministerijos ir žinybos netaps informacinių technologijų bendrovių įkaitais?

Pokalbio pradžioje minėjau, kad 20 proc. sėkmės priklauso nuo technologijos, o likusi dalis – nuo juridinės bazės ir kitų dalykų, kurie turi būti reglamentuoti. Techniškai yra daug galimybių įgyvendinti įvairius sumanymus, tačiau jeigu kalbame apie programinę įrangą, tai tuojau pat iškyla autorinių teisių klausimai, kuriuos juk kai kas labai laisvai interpretuoja.

Kaip jūs įvertintumėte informacinių technologijų vietą dabartiniame Lietuvos gyvenime – kiek mūsų naudojamos technologijos atitinka toliausiai šioje srityje pažengusių valstybių lygį?

Deja, Lietuvoje technologijų įtaka kol kas daug didesnė už kitas komponentes...

Tad gal Lietuvoje negalioja Jūsų paminėta pasaulyje pripažinta proporcija, kai 20 proc. sėkmės lemia technologija ir 80 proc. – žmogiškasis veiksnys, sureguliuoti juridiniai klausimai ir panašiai?

Kaip sakiau, Lietuvoje dominuoja technologija, ji dažnai lemia net juridinę bazę. Iš to kyla ir tam tikri padariniai. Iš dalies teigiami, nes gerokai kitus pradedame lenkti technologijomis, bet ir neigiami, nes užgriūna nenumatyti, neprognozuojami padariniai, kurių išvengti neįmanoma.

Ar turime suprasti, kad juridinė bazė kol kas atsilieka, nepateisina valstybėje esamų technologijų?

Nenorėčiau tvirtinti, kad juridinė bazė šlubuoja, tiesiog ji dar ne visur spėja paskui technologijos teikiamas galimybes. Štai priimtas elektroninio parašo įstatymas, bet kaip jį realizuoti praktiškai? Technologinių sprendimų gali būti labai daug (kad ir SMS naudojant), bet vieną iš tų būdų, arba kelis, reiktų pasirinkti ir užfiksuoti. Turi būti įteisinta juridškai. Kol kas to nėra.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Menas, mokslas ir tarpasmenis procesas įvardijami muzikos terapija

Giedrė Rytel yra baigusi Lietuvos muzikos akademijos fortepijono specialybę. Penkerius metus dirbo pianiste Olstyno (Lenkija) Nacionalinėje filharmonijoje; studijavo muzikos terapiją Sandanės koledže (Norvegija).

Šiuo metu dėsto fortepijono specialybę Balio Dvariono dešimtmetėje muzikos mokykloje (mokytoja-metodininkė); dirba muzikos terapijos srityje su psichiškai neįgaliais žmonėmis.

Muzika mus jaudina, nes mes jūdame muzikaliai – ritmiškai, harmoniškai ir mūsų ritminiai veiksmai yra susieti tam tikromis sekomis, kurios gali būti suprantamos kaip tam tikros melodijos. Taip mes esame gimę. Kūno dalys ir mūsų smegenys elegantiškai tiksliai šoka drauge. Ir tai suteikia mums natūralią emocinę ir fizinę sveikatos harmoniją. Tokiais žodžiais pradeda savo knygą apie muzikos terapiją garsi Johanesburgo (PAR) muzikos terapeutė M. Pavlicevic. Jau keturi metai Sogn og Fjordane koledžas pasinaudodamas Norvegijos karalystės studijoms teikiama finansine parama sėkmingai ruošia muzikos terapeutus Lietuvai, nes mūsų šalis, deja, šios srities specialistų neruošia. Tiesiog mūsų aukštosiose mokyklose tokios disciplinos dar nėra.

Įžengus į naują šimtmetį Lietuvoje vis dažniau susiduriame su muzikos terapijos terminu. Ekonomiškai išsivysčiusiose Vakarų valstybėse jau kelis dešimtmečius yra ruošiami muzikos terapijos specialistai, kurie nesunkiai pritaiko savo žinias ir patirtį įvairiose medicinos bei socialinės pagalbos srityse. Muzikos terapijos įsitvirtinimas priklauso nuo valstybės politikos ir ekonomikos. Istoriškai muzikos terapija buvo pradėta taikyti ligoninėse emociškai ir fiziškai atsilikusiems žmonėms, veteranams. Norvegijoje ji įsitvirtino mokyklose, dirbant su fiziškai ir protiškaite neįgaliais vaikais, įvairiuose dienos centruose, ligoninėse, reabilitaciniuose centruose, privačioje praktikoje palaikant fizinį ir protinį aktyvumą, protinį stimuliavimą.

Techninių ir mokslinių poslinkių epochoje, mūsų šiuolaikinėje informacinėje visuomenėje, didėjant darbų apimčiai, konkurencijai žmonės

Pakeliui į Sandanės apylinkes, kur vyko muzikos terapijos studijos

nuolat patiria įtampą, nuovargį. Galima prisiminti muzikos terapiją, kuri plačiai naudojama ne tik dirbant su neįgaliais žmonėmis, bet ir su šių dienų streso išvargintu žmogumi. Muzikos terapija nėra nei greitoji pagalba, nei stebuklingas vaistas. Tai ilgalaikis sisteminis intervencinis procesas, gerinantis individo gyvenimo kokybę, puoselėjantis bendravimą, padedantis organizuoti emocinius, socialinius, pažintinius santykius, padeda keisti individo gyvybinę veiklą arba ją plėtoti. Profesionalus muzikos terapeutas padeda individui panaudoti jo paties potencialias galimybes, plėtoti savitarpio santykius.

Šiame techniškame skubos amžiuje individui darosi vis sunkiau suvokti save ir aplinkinius, užmegzti tarpasmeninius žmogiškus ryšius, suprasti savo raidą.

JAV Nacionalinė Muzikos Terapijos Asociacija apibrėžia: *Muzikos terapija – tai muzikos panaudojimas siekiant terapeutinių tikslų: psichinės ir fizinės sveikatos atstatymo, palaikymo ir gerinimo.* Muzikos terapija – dinaminis daugelio disciplinų junginys, apimantis dvi pagrindines erdves – muziką, terapiją. Norvegijoje ši disciplina dėstoma Oslo ir Sandanės aukštosiose mokyklose. Norvegai turi didelę patirtį dirbant su neįgaliais žmonėmis. Mokslas, apjungiantis psichologiją, sociologiją, muziką, filosofiją ir mediciną – tai muzikos terapija, vos kelis dešimtmečius gyvuo-

janti profesija, dar tebesivystanti, nors pati idėja – panaudoti muziką terapijoje – yra tūkstančių metų senumo. Norvegų muzikos terapijos profesorius E. Ruud muzikos terapiją apibrėžia kaip unikalų mokslo, medicinos ir žmogiškumo derinį, kur dialogai, apmąstymai, tarpusavio ryšys pasiekiami per muzikinį bendravimą. Kaip formali disciplina muzikos terapija yra pakankamai jauna.

Pagrindinis muzikos terapijos tikslas – užmegzti kontaktą su individu, kuo plačiau ir įvairiausiškai įtraukti jį į muzikinę veiklą, padėti individui atsiskleisti ir vystyti, pasirenkant konstruktyvų gyvenimo problemų sprendimą, išvystyti neverbalinę komunikaciją. Maksimaliai panaudojant asmenines kiekvieno žmogaus galimybes ir taikant muzikinės improvizacijos metodus, pasiekiami ir plėtojami intramuzikiniai, intraasmeniniai, intermuzikiniai, interasmeniniai santykiai. Muzikos terapijoje taikomi keli metodai. Tai improvizacinis – neverbalinė komunikacija, kur individas maksimaliai panaudoja potencialias savo galimybes. Tai laisvė tam tikruose rėmuose. Pagrindinis improvizacijos uždavinys – užmegzti kontaktą su individu, išvystyti komunikavimą be žodžių, atskleisti neribotą individo potencialą ir laisvę, panaudojant ir suvokiant patį save. Kitas metodas – muzikinių kūrinių klausymas – taip vadinama Guided Imaginery and Music (GIM) – tai koncentracija į sa-

vo „ego“ socialinės ir transpersonalinės erdvės suvokimas bei plėtojimas. Muzikinės improvizacijos metu individas išlaisvina save emociškai, vysto savo fantaziją. GIM sesijos – puikus saviraiškos būdas, darbas su pačiu saviimi, persikeliant į vaizduočių kelionę, „išjungiant“ kontrolinį mechanizmą ir padedant muzikos terapeutui, pagilinti emociniai individo išgyvenimai. Muzikos klausymas gali būti somatinis, meditacinis, stimuliacinis, euritminis. Muzikos terapijoje taikoma ir sinopsija – klausos ir regos pojūčių sustiprinimas naudojant muzikinius garsus. Kaip žinia, bet kokis garsas nukreipia dėmesį, muzikinių garsų junginiai padrasina žmogų atsiverti, išreikšti savo mintis, emocijas, „išgirsti“ garsus spalvomis. Muzikos terapijoje dėmesys yra nukreiptas į procesą, o ne į darbo rezultatą. Pati muzika kaip išraiška turi tris priemones: balsą, kūną ir instrumentą. Visos šios priemonės ir yra naudojamos muzikos terapijoje, suteikiant individui tik teigiamus išgyvenimus. Muzika išreiškia jausmus ir turi simbolinę funkciją. Kitaip sakant, muzika pati savaime yra sielos veidrodis, protinė higiena, vaistas sielai. Panaudojant muzikinę improvizaciją įvairiais instrumentais, dainavimą, kūno vibraciją, pasitelkiant į pagalbą diskusijas sukuriama tam tikras terapinis procesas, kuriam reikalingas laikas. Taisant daugiasensorinį muzikos panaudojimą, muzikos terapeutas tampa tarpininku tarp muzikos ir individo. Muzikos terapeutas apjungia savyje meną ir mokslą, praplečia vartotojams teikiamų (siūlomų) paslaugų sferą ir naudodamas muzikinius dialogus padeda komunikuoti. Muzikos klausymas, improvizacija, muzikinių dialogų kaip komunikavimo būdo panaudojimas, individo dalyvavimas muzikiniame procese – tai motyvacija, teikianti individui pasitenkinimą bei atverianti naujus horizontus ir atrandanti naujus egzistavimo šiame pasaulyje kelius. Muzikos transcendentinis grožis veda mus į tas išgyvenimų aukštumas, kuriuos lyg iš naujo įtvirtina gyvenimo grožį mumyse.

Žmogaus ligos sukuria tam tikras sienas, muzikos terapija padeda jas atverti.

Pagal studijų metodiką organizuotoje ekskursijoje į Mole miestelį, vieną labiausiai į vakarus nutolusių Norvegijos taškų

Giedrė Rytel

Prof. Leopoldas Kumpikas, 1980 m.

Gerieji profesoriaus darbai nepamiršti

LEOPOLDO KUMPIKO MIRTIES 10-ŪJŲ METINIŲ PROGA

VDU Technikos fakulteto taryba suteikė L. Kumpikui *technologijos inžinieriaus mechaniko specialybės vardą su teise projektuoti ir vykdyti darbus savo specialybės srityje.*

Jau studijuodamas L. Kumpikas užmezgė ryšius su Lietuvos karine pramone, jo diplominio darbo tema buvo *Specialaus špžiūaus granatų kevalų gamyba.* Ši pramonė tada išsiskyrė gana aukštu techniniu lygiu, gamybos procesų automatizacija, ir apie tai būsimasis profesorius pokaryje dažnai pasakodavo savo studentams. Nuo 1938 metų rudens jis dirbo Kauno artilerijos dirbtuvėse konstruktoriumi, vėliau – techninės dalies vedėju. Dirbtuvių viršininkas plk. inž. S. Birutavičius, Lietuvos kariuomenės Ginklavimo valdybos viršininkas plk. dr. P. Lesauskis labai gerai įvertino jauno inžinieriaus darbą. 1940 m. parašytoje atestacijoje sakoma, kad jis *dabar einamoms dirbtuvių techninės dalies vedėjo pareigoms labai tinka. Sėkmingai galėtų užimti kiekvieną vietą dirbtuvėse, įstaigoje, mokykloje. Tinka aukštesnei vietai.*

Regis, gyvenimas pagaliau pakrypo gera linkme: įdomus darbas, geras uždarbis, graži šeima – du sūnūs ir dukra. Tačiau ši gerovė truko labai neilgai – prasidėjo okupacijos karas. Jau 1940 m. rudenį L. Kumpikas grįžo į universitetą, dirbo šiluminių variklių, metalų technologijos katedrose, 1941–1943 m. vadovavo Metalų apdirbimo pramonės trestui, po to – vėl universitetas. Kiekvienas okupantas tyčiojosi iš mūsų žmonių, kaip beišmanė. Vokiečiai 1942 m. privertė visus dėstytojus raštiškai patvirtinti, kad ne tik jie, bet ir jų žmonos neturi žydiško kraujo, o 1943 m. universitetą uždarė, darbą teko tęsti pogrindžio sąlygomis. Vadinamoji tarybų valdžia nepasitikėjo senąja inteligentija, kapstėsi po jos praeitį, ieškodama kaltės. L. Kumpikui teko kadrų skyriui prisipažinti, kad jo sesuo ir brolis po karo atsidūrė JAV, bet ryšių su jais jis nepalaiko...

Inžinierius – prestižinė ir deficitinė profesija

Suprantama, dirbti universitete, o po reorganizacijos, įvykusios 1951 m. – Politechnikos institute, nebuvo lengva, ypač pirmąjį pokario dešimtmetį. Tačiau kliūtys ir sunkumai grūdino žmones, ugdė ir šlifavo jų charakterį, o vėliau ėmė gerėti ir darbo sąlygos. Ypač tas buvo jaučiamas po to, kai Lietuvos aukštosios mokyklos (1959 m.) ir Lietuvos pramonės bei statybos įmonės (1957–1965 m.) buvo perduotos respublikos valdžion. Tada mūsųose sparčiai vystėsi sudėtingos metalo apdirbimo pramonės šakos – staklių gamyba, radiotechnika, elektronika, kurioms reikėjo mažai atvežtinės žaliavos, bet daug kvalifikuoto darbo. O tai savo ruožtu pareikalavo labai padidinti inžinierių ruošimą. Šiandien daug kam bus nelengva patikėti, kad 6-7 praeito amžiaus dešimtmečiuose inžinieriaus profesija buvo ir labai prestižinė, ir deficitinė.

Maža to, iš visų inžinierių specialybių bene labiausiai tuo metu trūko mašinų gamybos technologų, kuriuos ruošė L. Kumpiko vadovaujama Mašinų gamybos technologijos katedra KPI Mechanikos fakultete. Speciali komisija, 1958 m. tyrusi inžinierių poreikį, konstatavo, kad per artimiausius 10 metų tokių specialistų KPI turėtų paruošti po 380 kasmet, o 1950 m. jų buvo išleista vos 17. Į tokias prognozes buvo reaguota ne iš karto, bet netrukus priimamą pirmą kursą abiturientų skai-

nedelsiant. Vėliau tokiu pat principu fakultete buvo sukurta Techninių matavimų laboratorija, joje net atsirado unikalus įrenginys – koordinatinė matavimo mašina.

1965 m. L. Kumpikas tapo profesoriumi, sparčiai augo ir kilo karjeros laiptais plečiant specialistų ruošimą, skaldantis katedroms. Jau ni ir gabūs jo mokiniai patys tapo profesoriais ir net Mokslų akademijos nariais. Taip profesoriaus įpėdinis Mašinų gamybos katedros vedėjo poste R. Bausevičius nuo 1985 metų buvo išrinktas akademiku, vėliau – MA Technikos skyriaus pirmininku, o 2000 m. – Kauno technologijos universiteto rektoriumi. Lietuvos MA nariais korespondentais tapo katedros auklėtiniai profesoriai habilituoti daktarai M. Daunys ir V. Ostaševičius. Taigi mokiniai pralenkė savo mokytoją, bet šis faktas kaip tik ir parodo, kad profesorius sugebėjo ir vykusiai pasirinkti sau bendradarbius, ir sėkmingai juos ugdyti, skatinti jų ieškojimus, džiaugtis jų pasiekimais.

Greta žymių mokslininkų katedra išugdė ir nemaža valstybės veikėjų, gamybos vadovų. Tai V. Sakalauskas, paskutinis LTSR Ministrų tarybos pirmininkas, įmonių, institutų, žinybų vadovai A. Gapšys, R. Jonušas, A. Karpavičius, V. Kupčiūnas, A. Speičys ir kiti.

Profesorius ir gamyba

Labai charakteringas ir, pripažinkime, akademinėse bendruomenėse ne taip jau dažnai pasitaikantis

myklai, buvo vienas iš aktyviausių staklių pramonės kūrimų Lietuvoje šalininkų ir propaguotojų. Ypač geri ryšiai tarp KPI ir *Žalgirio* užsimezgė tada, kai šios įmonės vyriausiuoju inžinieriumi tapo P. Kulvietis: studentai čia atlikdavo gamybinę praktiką, minint instituto penkerių metų sukaktį 1956 m. gamykla padovanavo Mašinų gamybos katedrai vertingą dovaną – veikiantį frezavimo staklių maketą. 1952 m. padedant L. Kumpikui į *Žalgirį* atėjo didelė grupė KPI auklėtinių – jaunų inžinierių, vėliau užėmusių aukštas pareigas pramonėje, respublikos valdžios įstaigose – tai jau minėti A. Karpavičius, V. Kupčiūnas, o taip pat D. Kostiukevičius ir kiti.

Profesorius buvo labai aktyvus 1957 m. įkurto Valstybinio mokslinio technikos komiteto talkininkas. Jo vadovaujama speciali komisija mokslinio tyrimo, konstravimo ir bandymo darbų plėtros klausimams mašinų gamybos pramonėje nagrinėti savo ataskaitoje 1959 m. pabrėžė įmonių konstruktorių ir technologų tarnybų silpnumą, siūlė didinti šių specialistų rengimą, sustiprinti visų pirma Baltijos laivų statykla, *Pergalės*, *Žalgirio* konstruktorių biurų, įkurti tokius padalinius Šiaulių dviračių gamykloje, Dažymo aparatų, Elektros suvirinimo įrenginių gamykloje, specialių konstruktorių biurą žemės ūkio mašinoms projektuoti. Taip pat buvo akcentuojamas būtinumas ugdyti ir stiprinti technologų pajėgas įmonėse, įkurti technologines laboratorijas: suvirinimo darbų – Baltijos laivų statykloje, metalo pjovimo – *Pergalėje*, KPI – liejininkystės. Šios rekomendacijos buvo realizuotos ir nemažai prisidėjo keliant mūsų pramonės techninį lygį.

Ypatingai gerus ryšius prof. L. Kumpikas ir jo vadovaujama katedra turėjo su Kauno staklių gamykla. Ši įmonė per trumpą laiką padarė didžiulę pažangą – išmoko gaminti labai sudėtingą, brangią, aukštos kokybės produkciją – koordinatines ištekimo stakles. Todėl ji buvo gera bazė ir studentų praktikai, ir katedros personalo mokslo tyrimo darbams, pavyko čia padaryti ir išradimų, dėl kurių padidėjo gamykloje išleidžiamų pasukamųjų staklių tikslumas. Profesorius dažnai lankydavosi įmonėje, pirmininkaudavo naujų jos gaminių priėmimo komisijoms.

Laisvalaikio darbai

Paprastas, bet svarbus klausimas: kaip prof. L. Kumpikui gana sudėtingomis sąlygomis pavyko taip daug nuveikti? Pedagoginė veikla, administracinis, mokslinis darbas, vadovavimas aspirantams (jų buvo net 14), pastovūs ryšiai su pramonės įmonėmis – juk tam reikėjo didelio jėgų įtempimo, laiko, kantrybės. Tai kam jam padėjo įveikti kliūtis ir sunkumus?

Svarbių veiksmų čia, matyt, būta ne vieno, bet ko gero svarbiausias – tai dar jaunystėje išsiugdytas darbštumas. Charakteringa, kad nei katedros veteranai, nei vidurinėsios

1971 m. prof. Leopoldas Kumpikas tarp savo auklėtinių – Vilniaus gražtų gamyklos inžinierių

profesoriaus bruožas buvo jo glaudūs dalykiški ryšiai su pramonės įmonėmis, geras praktinių gamybos, technologijos problemų išmanymas ir sugebėjimas jas spręsti, patarti gamybininkams – tuo man pačiam buvo proga įsitikinti.

L. Kumpikas įsijungė į Lietuvos metalo pramonės procesą jau pirmaisiais pokario metais, dirbdamas antraeilėse pareigose projektavimo institute – *Lietstatprojekte*. Čia jis sukūrė visą eilę karo metu sugriautų gamyklų atstatymo ir rekonstravimo projektų – *Metalas*, *Pergalės*, *Apvijos* – technologines dalis, dalyvavo rengiant projektinę užduotį, genplaną, mechaninio surinkimo cecho projektą naujai statomai *Žalgirio* staklių ga-

profesoriaus bruožas buvo jo glaudūs dalykiški ryšiai su pramonės įmonėmis, geras praktinių gamybos, technologijos problemų išmanymas ir sugebėjimas jas spręsti, patarti gamybininkams – tuo man pačiam buvo proga įsitikinti.

L. Kumpikas įsijungė į Lietuvos metalo pramonės procesą jau pirmaisiais pokario metais, dirbdamas antraeilėse pareigose projektavimo institute – *Lietstatprojekte*. Čia jis sukūrė visą eilę karo metu sugriautų gamyklų atstatymo ir rekonstravimo projektų – *Metalas*, *Pergalės*, *Apvijos* – technologines dalis, dalyvavo rengiant projektinę užduotį, genplaną, mechaninio surinkimo cecho projektą naujai statomai *Žalgirio* staklių ga-

Nuotraukos iš prof. Leopoldo Kumpiko memorialinio kabineto

kartos L. Kumpiko kolegos, bendravę su juo dešimtmečiais, dabar taip ir negali pasakyti – o koks buvo profesoriaus laisvalaikio pomėgis? Nebent knygų rašymas...

Iš tiesų techninis literatūros rengimas buvo dar viena ir labai reikšminga profesoriaus darbų sritis. Tokios literatūros, skirtos mašinų gamintojams lietuvių kalba iki tol, galima sakyti, iš viso neturėjome. L. Kumpikas ėmėsi šią spragą užpildyti, jau 1949 m. išleido knygą *Frankinių plienų parinkimas Lietuvos TSR metalo apdirbimo pramonėje* – disertacijos, apgintos tais pačiais metais, pagrindu. Po to išėjo dar 8 knygos – vadovėliai studentams, politinė literatūra technologams, darbininkams – tekintojams, frezuotojams. Didelė darbų dalis buvo skirta ypač tuo metu aktualiai sudėtingos metalo pramonės tematikai – *Metalo paviršiaus išbaigimas* (1960 m.), *Techniniai matavimai ir pakeičiamumo pagrindai* (1963 m.). Kai kurias knygas teko leisti net pakartotiniais leidimais – *Frezuotojo vadovą* (1958, 1974 m.), *Mašinų gamybos technologijos pagrindus* (1967, 1978 m.). Nors jų tiražai buvo po 4-6 tūkstančius, skaitytojų netrūko.

Natūralu, kad rengiant pirmąsias lietuviškas knygas mašinų gamybos tematika profesoriui teko spręsti ir sunkius lietuviškos techninės terminijos klausimus, įvesti į mūsų bendrinės kalbos praktiką ne vieną šią dieną plačiai vartojamą, pavykusių žodžių, pavyzdžiui, terminą *smagratitis*. Šį darbą L. Kumpikas pradėjo dar prieš karą, išversdamas *Ford* įmonės automobilių atsarginių dalių katalogą, kuris buvo išspausdintas Kopenhagoje.

Ilgametę ir sėkmingą veiklą šioje srityje galėjo apvainikuoti didžiulis (trys rankraščio tomai) ir reikšmingas darbas – keturių kalbų (lietuvių, rusų, anglų, vokiečių) mašinų gamybos terminų žodynas, kurį profesorius parengė paskutiniaisiais savo gyvenimo metais. Deja, 1993 m. jam mirus šis leidinys taip ir liko rankraštis iki šiol, o metai bėga, gausi, ilgai ir sunkiai kaupta medžiaga sensta, nors daugelio kitų valstybių inžinieriai analogiškus žodynus jau turi. Aišku, atsiliėpė ne vien visiems gerai žinoma lėšų stoka, bet ir labai sunki, galima sakyti, katastrofiška mūsų mašinų gamybos padėtis: pačios geriausios, daugiausia bendrojo vidaus produkto ir ekspertinės produkcijos davusios įmonės žlugo, o tiksliau – buvo sužlugdytos, ir dabar tai atsiliepią tiek mūsų eksporto balansui, tiek darbo rinkai.

Tikriausiai daug nuveikti profesoriui padėjo ir jo nuolatinis dėmesys naujovėms, ir geras būdas, sugėbėjimas visada gražiai bendradarbiauti su įvairiais žmonėmis. Šis puikus ne taip, deja, pas mus pasitaikantis bruožas net užfiksuotas dokumente, kurį dar 1946 m. pasirašė instituto *Lietstatprojekto* vadovybė: *Būdamas ramaus būdo gerai tinka kolektyviniam projektavimo darbui*. L. Kumpikas tiesiog nemokėjo pykti – tą prisimena ir jo kolegos, ir mes, buvę studentai.

Pasikeitus ekonominei situacijai teko keisti ir katedros, kurią įkūrė ir daugelį metų vadovavo profesorius, pavadinimą – dabar ji vadinasi Gamybos sistemų katedra. Nepaisant to, joje L. Kumpiko atminimas tebėra gyvas, nors jau 10 metų, kaip jo nėra tarp gyvųjų: čia su meile įrengta memorialinė ekspozicija, išliko ir jo palikta puiki bendradarbiavimo atmosfera, nuoširdūs darbuotojų santykiai. Taip žmonės miršta, o jų geri darbai lieka.

Jonas Rudokas

Mokslas ir visuomenė. Praraja, kurią būtina įveikti (6)

Pabaiga, pradžia Nr. 10

Baigiame diskusiją prie apskritojų stalo, kurioje dalyvauja Studijų kokybės vertinimo centro Ekspertinio vertinimo grupės vadovas, Vilniaus universiteto Chemijos fakulteto Bendrosios ir neorganinės chemijos katedros profesorius Vytautas Daujotis bei XII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo Čikagoje dalyviai: Vytauto Didžiojo universiteto rektorius, Lietuvos mokslų akademijos narys korespondentas prof. Vytautas Kaminskas, Geologijos ir geografijos instituto vyriausiasis mokslo darbuotojas habil. dr. Valentinas Baltrūnas, Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininkas, Simpoziumo tarybos atstovas Lietuvoje, vadovavęs sekcijai *Mokslas ir visuomenė* dr. Vygintas Gontis bei *Mokslas Lietuvos vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas. Prie diskutuojančių nuotoliniu būdu paprašėme prisijungti Vytauto Didžiojo universiteto doc. Iną Dagtę, taip pat Simpoziumo Čikagoje dalyvę ir mokslo tyriminę.*

Prievaždas neateis

G. Zemlickas. Nuo 2004 m. gegužės būsime tikrieji ES nariai. Kokie nauji reikalavimai išklis mokslo populiarinimui? Kas pasikeis?

V. Daujotis. Nemanau, kad kas pasikeis. Man teko dėl dviejų projektų – Europos Sąjungos šalių politikos koordinavimas kuriant mokslinių tyrimų erdvės kūrimo (*bench marking*) ir dėl Europos išskirtinių mokslų centrų žemėlapių sudarymo – kaip Lietuvos atstovui dvejus metus važinėti į Europą. Įsitikinau, kad niekas mums nežada diktuoti, kaip turime gyventi, ir kokie turime būti. Europos nuostata tokia: norite gyventi kaip ligi šiol – gyvenkite. Nebus prievaždo, kuris viską tvarkys. Pati Lietuva turės nusistatyti, ko jai reikia ir veikti. Turėsime patys sukurti.

V. Gontis. Tačiau vertins mūsų administracinius gebėjimus, kurie šią dieną mokslo ir studijų srityje bene kritiškiausi.

V. Daujotis. Štai rektorius V. Kaminskas kalbėjo, kad 2010 m. bus atlikta tarptautinė universitetų akreditacija ir panašiai. Gerai, kad tai bus padaryta. Tačiau užsienio ekspertai tik nurodo, kas yra gerai ir kas – blogai. Kitos juridinės galios jis neturi. Sprendimus priimti ir juos įgyvendinti tenka mums patiems. O priimant sprendimus dažnai ir prasideda keisti žaidimai. Labai tolimi nuo mokslo ir studijų interesai pradeda lįsti į paviršių.

V. Gontis. Politikai ima manipuliuoti valdininkais.

V. Kaminskas. Nereikės atsiklausti valdininkų ar politikų, nes akreditavimą atliks Europos universitetų asociacijos sukurtos institucijos. Beje, jau daug metų 5 Lietuvos universitetai – VU, VDU, VGTU, KTU ir LTU yra šios asociacijos nariai ir dalyvauja priimančiais sprendimais.

V. Daujotis. Tačiau savo ruožtu politikais ir valdininkais ne mažiau manipuliuoja ir akademinis elitas. Jis žūt būt pasiryžęs iš valstybės „išlupti“ visus įmanomus pinigus. Sutinku, kad reikia lupti, bet labai dažnai tie pinigai vėliau nepateisinami. Juk neturėdami reikiamų pajėgumų sugebėjome pasiekti, kad studentų priėmimas į aukštąsias mokyklas taptų vienas didžiausių pasaulyje. Kas to pasiekė, jei ne rektorai ir universitetų akademinės bendruomenės?

V. Gontis. Studentų skaičiaus didėjimo mechanizmas visiškai ne toks. Valstybės mastu aukštųjų mokyklų finansavimo problema nebuvo išspręsta, todėl tyliai joms buvo leista priimti daugiau studentų ir rinkti mokesčius už aukštąjį mokslą. Pradėjo labai smarkiai augti aukštojo mokslo paklausa ir universitetai ėmė prie savo pajamų „prisidurti“ iš papildomų studentų įmokų už studijas. Šis mechanizmas ir užaugino tokį studentų skaičių.

V. Daujotis. Mokėjimas už studijas tęsėsi gana ilgai. Kai kuriuose universitetuose daugiau kaip pusė studentų jau mokėjo už mokslą. Kiti nemokėjo. Tarsi būtų koks nei valstybinis, nei pusiau privatus universitetas. Tokia praktika sustabdė privačių universitetų radimąsi, nes tą kąsnį pasiėmė valstybiniai universitetai.

Yra ir kita bėda. Daugelis aukštųjų mokyklų iš už mokslą mokančių studentų paimdavo ne 5 tūkst. litų – maždaug tiek skiriama per biudžetą vieno studento metų studijoms – bet po 2-3 tūkst. litų, kitose aukštosiose mokyklose dar mažiau. Paskui tie pinigai susedavo į bendrą universiteto katilą ir vienam studentui dabar tenka daug mažiau. Tai visai nenormalūs dalykai.

V. Kaminskas. Gal nuo emocijų grįžkime prie objektyvios analizės. 1990–1991 mokslo metais valstybė išlaikė 67 tūkstančius studentų, 1995–1996 studentų skaičius nukrito iki 49 tūkst. ir tik 2002–2003 mokslo metais universitetų ir akademijų valstybės finansuojamų studentų skaičius šiek tiek viršijo 90-ųjų metų lygį – jų turime beveik 69 tūkstančius. Taigi negalima priskirti valstybei nuopelno, kad ji sudarė sąlygas įgyti aukštąjį išsilavinimą daug didesnei daliai savo jaunimo nei kitose Europos valstybėse. Juolab, kad nuo 1998 m. valstybės skiriamas lėšos vienam studentui per metus sumažėjo nuo 7000 Lt iki 5000 Lt. Mokančiųjų už studijas skaičius, kol valstybė universitetams skyrė bent minimalias lėšas, augo lėtai ir 1998 m. sudarė apie 15 proc. visų studentų. Lūžis įvyko 1999 m. pabaigoje, kai A. Kubiliaus vyriausybė valstybės biudžeto asignavimus universitetams sumažino net 80 mln. litų. Universitetai buvo palikti be lėšų pastatų šildymui, elektrai, vadovėliams, medžiagoms, net dalies dėstytojų ir darbuotojų atlyginimams ir atskaitymams socialiniam draudimui. Tam, kad būtų galima išgyventi, pradėta priimti daugiau savo lėšomis studijuojančiųjų – daugiausia į vakarines, neakivaizdines ir tęsines studijas. Todėl 2002–2003 mokslo metais Lietuvos universitetinėse aukštosiose mokyklose iš beveik 119 tūkst. įvairių pakopų studentų už studijas mokėjo apie 48 tūkst. arba 40 proc. Tačiau, kaip minėjau, didžioji dalis mokančiųjų – tai neakivaizdinių (apie 24 tūkst.), vakarinių (apie 5 tūkst.) ir tęsinių studijų (4 tūkst.) studentai. Dieninėse studijose savo lėšomis studijuoja tik kas ketvirtas studentas.

I. Dagtė. Gerbiamo rektorius argumentai dalykiški ir akivaizdūs. Būtinai pridurti, kad pagal studentų skaičių tūkstančiui gyventojų pirmajame mes. Štai kaimyninėse Baltijos valstybėse – Estijoje ir Latvijoje – šis rodiklis yra

atitinkamai 40 ir 43, o Lietuvoje – 37. Tačiau grįžkime prie *Mokslas Lietuvos* redaktoriaus klausimo apie mokslo populiarinimo pokyčius po to, kai Lietuva taps ES nare. Turinio požiūriu į šį klausimą taip ir liko neatsakyta, nes diskusija vėl būdingai pakrypo į pinigus, tiksliau, jų stygių, ir turimų pinigų paskirstymo mechanizmą. Matyt, žvilgsnį kreipiame ten, kur skauda šią dieną, o ne ten, kur dar labiau skaudės rytoj. Atotrūkio tarp mokslo ir visuomenės gilėjimas neigiamai veiktų, o gal ir veiks, ne tik likusią visuomenės dalį, bet ir mokslo bendruomenę. Ji taps savotišku uždaru klubu, draskomu vidinių prieštaravimų. Disonuojančiu su žiniomis grįstos visuomenės siekiniu. Mokslo populiarinimo aktyvinimas sietinas ne tik su pinigais, bet ir su pačių populiarintojų ir jų auditorijų vidinėmis nuostatomis, gebėjimais. Talentu duoti ir priimti, skleisti ir suvokti. Ir visų pirma praverstų atsigręžti į akademinę bendruomenę, pasidairyti ar dažnas magistrantas pažįsta tikrąjį mokslą pasauli, o pažinęs turi noro bei ryžto pasidalinti tuo su šalia esančiu. Mokslo populiarinimas aprėpia ne tik profesionalumo, bet ir stiliaus, gyvenimo būdo klausimus. Fiziškai atvira ES erdvė šioje srityje teigiamai įtakoti gali tik mokslui atvirus žmones.

Kai mokslą tvarko fizikai, chemikai ir matematikai

V. Daujotis. Noriu grįžti prie klausimo dėl doktorantūros. Manau, kad bet kokią reglamentavimą iš šalies reiktų naikinti. Jeigu universitetų valdymas būtų normalus ir jie būtų suinteresuoti savo veiklos kokybe, tai savo autonomijos ribose jie galėtų turėti ir doktorantūros teisę. Bet pats universitetas ir privalo užsitikrinti savo veiklos kokybę, o ne laukti, kas čia iš šalies, kokia valstybinė institucija su botagu varys. Jeigu tai būtų pasiekta, tai nebūtų jokio skirtumo, kur doktorantas išspausdins savo straipsnį. Oponentas ar ekspertas turėtų straipsnį perskaityti ir pasakyti, ko jis vertas.

V. Baltrūnas. Profesorius, dirbantys pagal autorinę sutartį – kas tai?

V. Daujotis. Profesorius pagal autorinę sutartį negali dirbti. Jeigu jis ateina perskaityti vieną paskaitą ar vesti naujovišką seminarą – tai kas

Nukelta į 20 p.

Atkelta iš 19 p.

kita. Tačiau kai profesorius skaito visą kursą pagal autorinę sutartį – tai įstatymo pažeidimas.

V. Baltrūnas. Taip, pažeidimas. Tačiau rektorai su LR finansų ministerija sugebėjo susitarti, kad tai nebus vadinama įstatymo pažeidimu ir tiems profesoriams užmokestis mokėtas iš atlyginimų fondo, nors tai draudžiama. Mokėti šiuo atveju galima tik iš kitų išlaidų – komandiruočių, pirkimų ir t. t.

V. Kaminskas. Esu Rektorių konferencijos viceprezidentas, todėl galiu patvirtinti, kad tokio susitarimo su Finansų ministerija nėra. Jei kolegos kalba apie kokį nors konkretų universitetą, tai jį reikėtų ir įvardinti.

V. Daujotis. Todėl dar kartą noriu pabrėžti, kad ne valdininkai valdo universitetus. Valstybėje valdymas vyksta ne taip, kaip turėtų būti, bet aš apie tai mūsų diskusijoje jau kalbėjau.

V. Gontis. Valdymas be valdymo.

V. Daujotis. Deja, valdo tas, kas turi įtakos. Mūsų elito įtaka ir svoris didesni už jūsų peikiamų valdininkų ir daugeliu atveju netgi už Vyriausybės įtaką. Aišku, daug kas keistusi, jeigu įstatymuose valdymo dalykai būtų aiškiau fiksuojami. Tačiau mūsų įstatyminė bazė unikali. Antai Lietuvos aukštojo mokslo įstatymas apskritai unikalus pavyzdys. Tas įstatymas buvo kopijuojamas nuo analogiško Anglijos įstatymo, ir tai buvo kartu su angliais daroma per PHARE liniją. Man teko tą procesą stebėti. Dar tebedirbo anglų ekspertai ir parengtas Lietuvai įstatymo projektas – turiu tą knygelę – atrodo labai neblogai. Bet kas vyko toliau? Nors buvo ilgai diskutuojama ir galų gale suderinta, bet pamažu, tyliai svarbiausi įstatymo projekto straipsniai buvo apverstai kai kam naudinga linkme.

V. Baltrūnas. Ir Mokslo Lietuvoje ne

Mokslas ir visuomenė.

Praraja, kurią būtina įveikti (6)

kartą buvo pareikšta, berods, prof. Broniaus Kaulakio, kad įsigali grupiniai interesai. Nenorėdamas ko nors blogo pasakyti prieš chemikus ar fizikus, pradėdi dairytis, kas vadovauja departamentams, kas yra viceministrai? Na, taip, fizikai su chemikais.

G. Zemlickas. Ir nesunkiai įsitikinate, kad ten nei geologo, nei humanitaro nėra su žiburiu nerasi.

I. Dagytė. Kodėl gi ne. Ir visai nesunkiai galima surasti. Kad ir ministrą – profesionalų vadybininką. Tačiau pravartu būtų pagalvoti ne vien apie šią dieną, bet ir apie rytojū. Vadyba – viena iš geidžiamiausių studijuojančio jaunimo profesijų. Tačiau bent man neteko girdėti apie norinčius specializuotis mokslo vadybos srityje. Išskirtinai reta universitetinė Mokslo ir jo valdymo disciplina, pakankamai atsakingai galiu prognozuoti, ne itin patraukli siaurai pragmatiškumą suvokiančiai didžiajai vadybą studijuojančio jaunimo daliai.

V. Baltrūnas. Ratas užsidaro, viską tvarko fizikai, chemikai ir matematikai. Žaidimas į vienus vartus: duokite tik mums. Tai ypač ryšku, kai pamatai, kuriu būdu atsiranda aukštųjų technologijų programa. Sutinku, kad šių sričių atstovai išsilavinę labiausiai, protingi ir talentingi žmonės, bet juk taip ir atsiranda grupiniai interesai.

V. Daujotis. Taip reikėtų sakyti, nes jau skaičiavome mokslo valdininkus ir jų radome labai nedaug. Kiekvie-

nai mokslo kryptiniai po atskirą valdininką nepastatys.

Ar pribrendome konkursiniam mokslo projektų finansavimui

V. Gontis. Net ir tos pačios grupės tarpusavyje jau ėmė aršiai konkuruoti, prioritetų dalybos įgavo visai nekorektiškas formas. Mokslo ir studijų veikla vietoj konkursinio finansavimo virsta iš anksto numatytų prioritetų ir programų finansavimu.

V. Daujotis. Dar niekas nieko nefinansavo, pinigų neskyrė, o kalbų daugiau negu reikia. Kol kas viskas baigiasi tik plepalais.

V. Gontis. Valingi sprendimai priimti. Tie fizikai, kurie daro tarptautinio lygio darbus, publikuoja savo darbus geriausiuose tarptautiniuose žurnaluose ir 3–4 metus iš eilės teikia projektus Lietuvos valstybiniam mokslo ir studijų fondui, nė karto negavo finansavimo. Kalbu apie tuos pačius fizikus, kuriuos čia kaltina grupiniais interesais ir panašiai. Konkursinis finansavimas iš esmės juk naikinamas, nes nebetelpa į interesų grupių dalybas.

V. Daujotis. Taip nereikia šnekėti, nes argi kitaip buvo ligi šiol? Aš taip pat iš Valstybinio mokslo ir studijų fondo savo projektui nesu gavęs jokio finansavimo. O teikiau apie 6 projektus. Vieną tų projektų perrašiau ir pateikiau į Šiaurės šalių Ministrų tarybos fondą, kuris skirtas Baltijos valstybėms – gavau finansavimą ir galėjau išvykti tobulintis ir dirbti į Daniją. Panašiai išverčiau kitą projektą ir gavau George Soroso fondo grantą.

G. Zemlickas. Kaip Jūs pats tokį dalyką aiškinate? Galima manyti, kad Lietuvoje mes patys sau iškeliamė arba pernelyg aukštus, didesnius nei kitose valstybėse reikalavimus teikiame projektams, arba apskritai nežinia pagal kokius kriterijus skiriamas finansavimas.

V. Daujotis. Tai paaiškinti nesudėtinga. Valstybinis mokslo ir studijų fondas menkas, ypač dar veiklos pradžioje. Visi norėjo gauti pinigų. Konkursiniam finansavimui turėtų būti skiriama 20–30 proc. mokslui skiriamų lėšų, o ekspertai turėtų būti iš užsienio.

I. Dagytė. Lietuvos mokslininkų pateiktų paraiškų projektams ekspertavimas, derinant nuosavų ir užsienio ekspertų pajėgas – mintis, kuri, atrodo, sunkiausiai kyla į išsipildymo dangų. Kaip rodo kai kurie mokslininkų susibūrimai, tarp jų ir kongresas Čikagoje, tiek užsienyje gyvenantys lietuviai mokslininkai siūlo būti ekspertais be jokio atlygio, tiek kitų šalių mokslo institucijos sakosi paremsiančios. Trūksta tiek nedaug – pradinio postūmio ir tinkamo pagreičio tinkamai parengtame kelyje.

V. Daujotis. Kai per Fondą skirstomi tik apie 2 proc. mokslui skiriamų lėšų, tai yra keli milijonai litų, tai jau loterija. Jei fondas patenkina trečdali pa-

raiškų, jį galima laikyti normaliu fondu. Jei jis tegali patenkinti dešimtadalį paraiškų, ir dar lemia vietinių ekspertų balsas, tai čia gryna loterija. Didesnės įtakos mūsų mokslo pažangai toks fondas negali turėti. O juk pasaulyje mokslo projektų konkursinis finansavimas yra pagrindinis variklis, kuris stimuliuoja ir stumia mokslą į priekį.

V. Kaminskas. Kadangi esu naujai sudarytos Mokslo ir studijų fondo valdybos narys, tai galiu patvirtinti, kad 2003 m. vien bendriesiems projektams skirta ne tokia jau maža suma – 10 mln. litų. Dar 8 mln. skirti prioritetinėms kryptims ir aukštosiomis technologijoms finansuoti. Pagrindinė problema ankščiau buvo ta, kad fondo lėšos buvo „išdalijamos“, nors ir konkurso tvarka, tarsi pašalpos – smulkiesiems darbuams, kurie pasibaigdavo niekam nereikalingomis ataskaitomis, finansuoti. Manau, kad ateityje to nebus.

Kaip su tais prioritetais?

V. Gontis. Pastarojo meto sprendimais mes kaip tik ir sunaikiname paskutinę viltį, kad Lietuvoje gali būti įteisintas normalus konkursinis finansavimas. Nustatėme prioritetus, Vyriausybė juos patvirtino, o Mokslo ir studijų fondui pavesta juos finansuoti.

V. Daujotis. Nėra prasmės diskutuoti – prioritetai būtini. Visas pasaulis tai seniai suvokė, tik Lietuva – ne. Prioritetai nereiškia, kad automatiškai projektai bus finansuojami. Jiems taip pat bus skelbiamas konkursas.

V. Gontis. Galima sakyti, kad vyks konkursas, bet aukštųjų technologijų programos vykdytojai jau numatyti.

V. Daujotis. Jeigu yra bent kokios tos srities užuomazgos, tai galima skirti ir prioritetą. Ar galima skirti prioritetą, jeigu net užuomazgos nėra?

V. Gontis. Tik tada tikslinga kalbėti apie prioritetą, jeigu srities ar krypties teikiamas produktas turi paklausą verslo rinkoje.

V. Daujotis. Bet ar daug tokių turime?

V. Gontis. Daug neturime. Tačiau net ir turimų finansuoti direktyviniu būdu nereikėtų. Kai iš anksto numatyta programa ir vykdytojai – tai skandalas.

V. Kaminskas. Mėginta taip pasielgti. Tačiau tam pasipriešino Rektorių konferencija, paskui pavyko įtikinti ir fondo valdybą, kad būtų skelbiamas konkursas. Tiek prioritetinių kryptių (4 mln. Lt), tiek aukštųjų technologijų (4 mln. Lt) dalyse gauta daug paraiškų, kurios dabar atiduotos vertinti ekspertams. Ar tai bus padaryta objektyviai, pamatysime rudenį. Turiu šiek tiek abejonių, nes neobjektyvumui atsirasti susidarė palankios sąlygos – beveik nebeliko kompetentingų ekspertų, nes kvalifikuočiausi yra paraiškų autoriai.

V. Daujotis. Buvau grupėje, rengusioje prioritetų sąrašą. Nueita lengviausiu keliu – beveik visi grupės nariai rūpinosi tik tuo, kad jų darbų temos būtų įteisintos kaip prioritetai. Protestavau,

bet Vyriausybė vis tiek patvirtino grupės narių asmeninius interesus tenkinantis sąrašas. Yra tame sąraše teiktinų prioritetų, bet jis pernelyg platus. Lėšos nebus sutelktos tikrai naudingiems dalykams įgyvendinti. Esu įsitikinęs, kad skirtos lėšos bus išsklaidytos daugybėje kryptių, nebus pasiekiama geresnių rezultatų. Bus paprasčiausias lėšų „pravalgymas“. Tai tipiška Lietuvoje – norime kaip geriau, bus kaip visada. Dabar nei aš tuose procesuose dalyvauju, nei esu koks ekspertas – tik stebiu iš šalies. Jau 2 metai šnekama apie tuos aukštųjų technologijų prioritetus, bet kol kas nieko nevyksta, nieko rimto net nepradėta. Juk kodėl valstybėje reikia nustatyti prioritetus? Todėl, kad trūksta pinigų. Siekiama, kad prioritetai turėtų taikomąją prasmę ir po kurio laiko duotų dividendus.

V. Gontis. Keletą mėnesių stažuotės metu stebėjau, kaip dirba JAV nacionalinis mokslo fondas, kaip Amerikoje kuriami mokslo prioritetai. Tai trejus metus trunkantis valstybės biudžeto formavimo procesas, kuriame dalyvauja visos suinteresuotos institucijos iki Kongreso.

V. Daujotis. Tačiau Lietuvos mokslo taryba per 12 metų taip ir nesugebėjo suformuluoti prioritetų. Ko piktingai, jeigu kiti suformulavo.

I. Dagytė. Mokslo prioritetai jaunai ir mažai valstybei – kietas riešutas. Čia ne vien formulavimo reikalas. Tai sietina su visa valstybės raidos strategija – ne „iš lubų“ nurašyta, o profesionaliai parengta.

V. Gontis. Kaip Mokslo taryba galėjo prioritetus suformuluoti, jeigu visą laiką buvo ignoruojama. Tarybai visą laiką ir dabar tenka „atmušinėti“ antpuolius. Be to, čia daug svarbesnės ne abstrakčios prioritetų formuluotės, o jų finansavimo mechanizmas, kuris yra daugiau ministerijų kompetencija.

V. Daujotis. Niekas Tarybos nepuola, nenaikina, tačiau buvo pasiūlyta ją formuoti kitais principais, būtent – profesionalumu. Tačiau net ir tai buvo atmesta, įvardyta kaip pasikėsinimas. O juk Mokslo tarybos funkcija ir buvo parengti prioritetines mokslų kryptis. Bet per 12 metų taip ir nepadaryta.

Noriu atkreipti dėmesį į dar vieną dalyką. Už pasaulyje atliekamus projektus reikia griežtai atsiskaityti, tačiau Lietuvoje to nėra. Jeigu dirbi pagal prioritetinę programą, tai turi būti labiau atsakingas. Jeigu ta atsiskaitomybė būtų, tai gal mažiau būtų ir veržiamasi tuos prioritetus gauti. Profesinės etikos, padarumo stoka – štai kur bėda. Tačiau vien kalbomis čia nieko nepakeisi. Turi būti atitinkama teisinė bazė.

I. Dagytė. Kiekvienam atveju įstatymo nesukursi. Kultūros žmonių, tarp kurių ir mokslininkai, bendruomenė taptų stipresnė, gražinusi žodžiu ir jo inspiruotam veiksmui pirmą kartą galią. Tokia kalbėjimo ir iš jo išplaukiančio susikalbėjimo prasmė. Dalykiškam kalbėjimui būdingi ir skirtingi vektoriai – ne tik iš viršaus į apačią. Kad išgyventų svariausios diskusijoje gimusios mintys, jos turi plėstis, įgyti palaikymą, internalizuotis. Vadinasi, ir šiai diskusijai, jeigu ji nėra dirbtinis šiandien madingas „realybės šou“ variantas, lemta tęstis. Kartais su pertraukomis. Atsinaujinant. Ir ne vien Mokslo Lietuvos puslapiuose.

Parengė Gediminas Zemlickas

LIETUVOS KRIKŠČIONIŠKOJO FONDO AUKŠTOJI UNIVERSITETINĖ MOKYKLA

skelbia konkursą užimti lektoriaus pareigas skaityti vertimo teorijos ir praktikos kursus anglų kalba.

Dokumentai priimami Personalo skyriuje, 21 kab., Kretingos g. 36, Klaipėda.

Informacijos teirautis el. paštu, adresu lzenkiene@lcc.lt

Lietuvos krikščioniškojo fondo aukštoji universitetinė mokykla
Tel. (8~46) 310 745 | Faks. (8~46) 310 560 | www.lcc.lt

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTO TARYBA

skelbia konkursą instituto direktoriaus pareigoms užimti.

Konkurse dalyvaujantis asmuo turi būti mokslininkas (iki 65 m. amžiaus), turintis mokslinio tiriamojo darbo ir vadybos patirtį. Konkursinės komisijos pirmininkui pateikiami šie dokumentai:

1. prašymas Tarybos vardu leisti dalyvauti konkurse;
2. gyvenimo ir mokslinės veiklos aprašymas (CV);
3. mokslo laipsnio ir pedagoginio vardo diplomai ir jų kopijos;
4. pilnas mokslo publikacijų sąrašas;
5. instituto mokslinių tyrimų ir mokslo taikomosios veiklos plėtros koncepcija.

Dokumentai priimami vieną mėnesį po skelbimo išspausdinimo adresu: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Antakalnio g. 6, LT-2055 Vilnius. Pretendentai gali pateikti dokumentus asmeniškai arba registruotu laišku.

Informacija teikiama el. paštu direk@liti.lt, telefonais (8~5) 261 62 54, (8~5) 262 19 43.

Instituto taryba

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Atsakingoji sekretorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Laura Čaplinskaitė

Tekstų rinkėja Indrė Jacunskaitė

Dizaineris Valdas Balciukevičius

„Mokslo Lietuvą“ remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Patarėjai: V. Būda, R. Goštautienė, J. Puodžius, A. Ramonas,

D. Stančienė, A. Targamadžė, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8~5) 2 12 12 35, 2 62 74 58, faks. 2 61 47 29

Laikraštis internete: http://ml.lms.lt

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius